

วิธีการเรียนรู้กับการบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยฟ่าน

ปริญญานิพนธ์
ของ
ดวงพร สุภาพร

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและการจัดการการศึกษา

กรกฎาคม 2561

วิธีการเรียนรู้กับการบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยฟ่าน

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและการจัดการการศึกษา

กรกฎาคม 2561

ลิขสิทธิ์เป็นของ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

วิธีการเรียนรู้กับการบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมาภิบาลบ้านห้วยฟ่าน

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและการจัดการการศึกษา

กรกฎาคม 2561

ดวงพร สุภาพร. (2561). *วิถีการเรียนรู้กับการบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชนบทชนชาติบ้านห้วยพ่าน*

ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. (การบริหารและการจัดการการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อาจารย์ที่ปรึกษาปริญญาานิพนธ์:

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ขวัญหญิง ศรีประเสริฐภาพ, อาจารย์ ดร.กัมปนาท บริบูรณ์

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1) ศึกษาการดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชนชาติบ้านห้วยพ่าน และ 2) เพื่อศึกษาวิถีการเรียนรู้ของนักเรียนในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชนชาติบ้านห้วยพ่าน ดำเนินการเก็บข้อมูลดังนี้

1) การสัมภาษณ์รายบุคคลอย่างไม่เป็นทางการกับผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 24 คน ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน ครู พระภิกษุ นักเรียน ชาวบ้านในชุมชน รวมถึงเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิส่งเสริมพัฒนาเด็กและเยาวชน 2) การสังเกตเมื่อเข้าร่วมในกิจกรรมของศูนย์การเรียนรู้และกิจกรรมของชุมชน พร้อมทั้งจดบันทึกเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นขณะที่อยู่ในพื้นที่วิจัย ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลแบบสามเส้า จากนั้นจึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตีความแล้วนำเสนอเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่าเนื่องจากสถานศึกษาของภาครัฐตั้งอยู่ห่างไกลจากชุมชน ภาระค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาและการเดินทาง ความรู้ที่แปลกแยกไปจากวิถีชีวิตของนักเรียน เหตุปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ชาวบ้านในชุมชนรวมตัวกันในนาม “องค์กรชุมชนบ้านห้วยพ่าน” ยื่นขออนุญาตจัดการศึกษาให้กับบุตรหลานในชุมชน จนกระทั่งได้รับอนุญาตให้จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในสถานศึกษาอีกรูปแบบหนึ่งที่เรียกว่า “ศูนย์การเรียนรู้” ซึ่งในการจัดตั้งและการดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้มีปัจจัยและเงื่อนไขที่สนับสนุนให้เกิดความสำเร็จคือ บริบทของชุมชน ผู้นำชุมชน และการร่วมมือในส่วนของการดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้ นับตั้งแต่องค์กรชุมชนบ้านห้วยพ่านได้รับอนุญาตให้จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้ ได้มีการดำเนินการจัดการศึกษาตามบทบาทหน้าที่ของศูนย์การเรียนรู้ตามที่กฎกระทรวงได้กำหนดไว้ และมีการดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้ตามขอบข่ายของการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย การบริหารวิชาการ การบริหารบุคลากร การบริหารงบประมาณ และการบริหารงานทั่วไป สำหรับการจัดการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้มีการจัดการเรียนการสอนในเนื้อหาสาระตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน และมีการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับวิถีชุมชนผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (PBL :Problem Based Learning) นอกการเรียนรู้ที่ศูนย์การเรียนรู้แล้วนักเรียนยังได้รับเรียนรู้จากครอบครัวและจากวิถีชุมชนทั้งหมดเป็นการเรียนรู้โดยการปฏิบัติร่วมกับผู้อื่นทั้งครูและเพื่อน ๆ ในศูนย์การเรียนรู้ คนในครอบครัว และคนในชุมชน หรือเรียกว่า “การเรียนรู้ในวิถีชีวิต”

WAYS OF LEARNING AND THE ADMINISTRATION OF
THE BAN HUAY PERN NATURAL LEARNING COMMUNITY CENTER

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Master of Education Degree in Educational Administration and Management
at Srinakharinwirot University

June 2018

Doungporn Supaporn. (2018). *Ways of Learning and the Administration of the Ban Huay Pern Natural Learning Community Center*. Dissertation, M.Ed. (Educational Administration and Management). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Asst. Prof. Dr. Khwanying Sriprasertpap, Dr. Gumpanat Boriboon.

This research is qualitative one. Its objectives are: The data were collected through two ways: (1) twenty-four primary informants, and (2) observations were conducted during the participations of the researcher in both activities; the events which occurred in the researched area would be noted. The data were then assessed for accuracy by means of triangulation, analyzed, interpreted, and descriptively presented.

The results revealed the following: Due to the long distances between public schools and the community, school, travel expenses and the knowledge taught in the schools which may differ from the lifestyles of the students, cultures changes and the social values of local children and teenagers began to develop. As a result, the locals assembled and established “Ban Huay Pern Community Organization” and proceeded to apply for a permit to provide education for their children locally. An institution for Non-Formal and Informal education, also known as “The Learning Resource Center”. As for the establishment and administration of Ban Huay Pern Natural Learning Community, including aspects such as the community, the leader and the cooperation of locals were the keys to its success. The Learning Resource Center provided their students with learning activities for subjects in accordance and the learning courses that correlated with community lifestyle through PBL (Problem Based Learning) In summary, the students were provided with three styles of learning; the learning of courses provided by the Learning Resource Center, experiential learning from their family, and experiential learning from their community. The learning resulted from the participations of students with teachers, classmates, family members, and locals, which are also known as “lifelong learning.”

ปริญญาานิพนธ์

เรื่อง

วิธีการเรียนรู้กับการบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยฟ่าน

ของ

ดวงพร สุภาพร

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและการจัดการการศึกษา

ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นายแพทย์ฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล)

วันที่.....เดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2561

อาจารย์ที่ปรึกษาปริญญาานิพนธ์

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

.....ที่ปรึกษาหลัก

.....ประธาน

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ขวัญหญิง ศรีประเสริฐภาพ)

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนกนารถ บุญวัฒน์กุล)

.....ที่ปรึกษาร่วม

.....กรรมการ

(อาจารย์ ดร.กัมปนาท บริบูรณ์)

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ขวัญหญิง ศรีประเสริฐภาพ)

.....กรรมการ

(อาจารย์ ดร.กัมปนาท บริบูรณ์)

.....กรรมการ

(อาจารย์ ดร.มิ่งขวัญ คงเจริญ)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สามารถสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เนื่องจากความเมตตากรุณาจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ขวัญหญิง ศรีประเสริฐภาพ อาจารย์ผู้ควบคุมปริญญานิพนธ์ที่กรุณาให้คำแนะนำ และมอบความเมตตาตั้งแต่วันแรกเริ่มปริญญานิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จลุล่วง รวมถึงอาจารย์ ดร.กัมปนาท บริบูรณ์ อาจารย์ผู้ควบคุมปริญญานิพนธ์ร่วม ที่คอยให้ความช่วยเหลือและช่วยแก้ไขปัญหา ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนกนารถ บุญวัฒน์กุล และ อาจารย์ ดร.มิ่งขวัญ คงเจริญ ในความกรุณาสละเวลาร่วมเป็นคณะกรรมการในการสอบและให้คำแนะนำที่มีประโยชน์อย่างยิ่ง

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ไม่อาจสำเร็จได้ หากไม่ได้รับความอนุเคราะห์และอำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลจาก นายสมบุญ ใจปิง ผู้ใหญ่บ้าน บ้านห้วยพ่าน ขอขอบคุณครูประจำศูนย์การเรียนรู้ และนักเรียนทุกคน ที่ได้สละเวลาให้สัมภาษณ์พูดคุยและเปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ขอขอบคุณชาวบ้านห้วยพ่านทุกคนที่คอยให้ความช่วยเหลือ การเอื้อเฟื้อทุกสิ่งอย่าง ให้ความรู้ ให้แนวคิด และให้เข้าใจในวิถีชีวิตของคนในชุมชน ท่านทั้งหลายจึงมีส่วนสำคัญยิ่งต่อการสร้างองค์ความรู้ในการศึกษาครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่ออำนาจ สุภาพร และคุณแม่บุบผา สุภาพร ผู้ให้ชีวิต เสียสละอบรมเลี้ยงดู มอบต้นทุนชีวิตและมีความรักที่เปี่ยมล้นให้ลูกสาวคนนี้ได้มีร่างกายและแรงใจทำปริญญานิพนธ์ได้สำเร็จ รวมถึงเป็นแหล่งทุนในการอนุเคราะห์ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการตั้งแต่วิธีแรกจนลุล่วง ตลอดจนขอบคุณการเป็นแบบอย่างของความอดทน มีมานะและพากเพียรของคุณพ่อผู้ล่วงลับที่ทำให้ลูกได้พึงระลึกในวันที่ท้อแท้

ขอขอบคุณ คุณพัฒนพงษ์ วิทยา ผู้เป็นกัลยาณมิตรที่อยู่เคียงข้างตลอดมา ผู้เป็นแหล่งความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ คอยให้กำลังใจและช่วยแก้ปัญหา จนทำให้ผู้วิจัยผ่านพ้นวิกฤตในการทำปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ได้จนสำเร็จ ความรักและเมตตาที่มีให้มาผู้วิจัยซาบซึ้งในพระคุณเป็นอย่างยิ่ง

ท้ายสุดนี้คุณค่าและประโยชน์ใด ๆ ที่เป็นผลจากปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบแด่ครอบครัวสุภาพร ที่มีมารดาและน้องชาย คอยส่งเสริม สนับสนุนในทุก ๆ ด้าน จนทำให้ผู้วิจัยประสบความสำเร็จตลอดมา

ดวงพร สุภาพร

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
คำถามการวิจัย	4
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
ขอบเขตของการวิจัย.....	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย.....	5
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
การบริหารสถานศึกษา.....	8
ความหมายการบริหารการศึกษา.....	8
การบริหารสถานศึกษา.....	9
ขอบข่ายของการบริหารสถานศึกษา.....	11
ศูนย์การเรียนรู้.....	15
ความหมายของศูนย์การเรียนรู้.....	16
ลักษณะเฉพาะของศูนย์การเรียนรู้.....	17
บทบาทหน้าที่ของศูนย์การเรียนรู้.....	19
วิธีการเรียนรู้.....	20
แนวคิดและความหมายของวิธีการเรียนรู้.....	20
การเรียนรู้.....	22
การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน.....	24
ความหมายของการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน.....	24
กลไกพื้นฐานในการเรียนการสอนแบบใช้ปัญหาเป็นฐาน.....	25
แนวทางการวัดและประเมินผลการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน.....	28
ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยฟ่าน.....	29
ประวัติความเป็นมา.....	29
การดำเนินงาน.....	31

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2 (ต่อ)	
การจัดการเรียนการสอน.....	32
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	34
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	38
พื้นที่วิจัย.....	38
ผู้ให้ข้อมูลหลัก.....	41
วิธีการเก็บและรวบรวมข้อมูล.....	43
การตรวจสอบข้อมูล.....	46
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	47
การพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูล.....	49
4 ผลการวิจัย.....	51
ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชนบทบ้านห้วยฟ่าน.....	51
ความเป็นมาของศูนย์การเรียนรู้.....	51
ข้อมูลของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชนบทบ้านห้วยฟ่าน.....	60
หลักสูตรมรดกห้วยฟ่าน.....	60
การดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้.....	67
วิธีการเรียนรู้ของนักเรียน.....	74
การเรียนรู้จากศูนย์การเรียนรู้.....	74
การเรียนรู้จากครอบครัว.....	85
การเรียนรู้จากวิถีชุมชน.....	87
5 บทสรุป และข้อเสนอแนะ.....	90
ความเป็นมาของศูนย์การเรียนรู้.....	90

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 (ต่อ)	
การดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้.....	92
วิธีการเรียนรู้ของนักเรียน.....	94
อภิปรายผล.....	96
ข้อเสนอแนะ.....	98
บรรณานุกรม.....	100
ภาคผนวก.....	106
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	116

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 แสดงการเปรียบเทียบรูปแบบการสอนโดยใช้ปัญหาเป็นฐาน.....	27
2 การประเมินผลลัพธ์การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน.....	29
3 จำนวนนักเรียนในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยฟ่าน ประจำปีการศึกษา 2558.....	34
4 ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นคนในชุมชน.....	42
5 แผนดำเนินการเก็บข้อมูล.....	43
6 จำนวนนักเรียนของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยฟ่าน.....	61
7 โครงสร้างหลักสูตรสถานศึกษาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยฟ่าน.....	63

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 แผนผังชุมชนบ้านห้วยฟ่าน.....	39
2 การเดินทางเข้าสู่พื้นที่วิจัย.....	40
3 แสดงกระบวนการวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูล.....	49
4 ตัวอย่างข้อความชี้แจงในเอกสารหนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมโครงการวิจัย	50
5 สรุปความเป็นมาของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยฟ่าน.....	59
6 การเรียนรู้งานจักรสานและพิธีกรรมกับปราชญ์ชาวบ้าน.....	65
7 ตัวอย่างหลักฐานการศึกษาที่ออกโดยศูนย์การเรียนรู้.....	68
8 การดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้ในแต่ละปีการศึกษา.....	73
9 กิจกรรมหน้าเสาธง.....	75
10 กิจกรรมวงกลมในช่วงเช้า.....	76
11 แผนผังการจัดกิจกรรมวงกลมในช่วงเช้า.....	76
12 การเรียนการสอนในช่วงเช้า.....	77
13 การรับประทานอาหารกลางวันของนักเรียน.....	78
14 กิจกรรมวงกลมในช่วงบ่ายและการทำโครงการภาชนะจากไม้ไผ่.....	79
15 แผนผังการจัดกิจกรรมวงกลมในช่วงบ่าย.....	79
16 กิจกรรมวงกลมในช่วงเย็นและการออกกำลังกาย.....	80
17 แผนผังการจัดกิจกรรมวงกลมในช่วงบ่าย.....	81
18 ตารางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยฟ่าน....	81
19 กิจกรรมปลูกข้าว.....	83
20 กิจกรรมภาษาเพื่อการสื่อสารซึ่งจัดโดยผู้ชำนาญการในชุมชน.....	84
21 กิจกรรมผลิตและจำหน่ายสินค้าให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในชุมชน.....	85
22 การเอามือเอาแรงในการพัฒนาชุมชนและเก็บเกี่ยวผลผลิต.....	87
23 นักเรียนเข้าร่วมเรียนรู้ประเพณีเลี้ยงบวงสรวง.....	88
24 พิธีกรรมไหว้ผีเจ้าหลวง.....	89
25 ความเป็นมาของศูนย์การเรียนรู้ เงื่อนไขและปัจจัยของความสำเร็จ และการดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ.....	94
26 สรุปวิถีการเรียนรู้ของนักเรียน.....	96

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

การศึกษาเพื่อปวงชน (Education for All หรือ EFA) เป็นแนวคิดการจัดการศึกษาและเกิดเป็นรูปธรรมเมื่อมีการประชุมระดับโลกว่าด้วยการศึกษาเพื่อปวงชน (World Conference on Education for All) ขององค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization หรือ UNESCO) ที่จอมเทียน เมืองพัทยา ประเทศไทย เมื่อปี พ.ศ.2533 (ค.ศ.1990) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้บุคคลทั่วโลกได้รับการศึกษาทุกคนซึ่งเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานของมนุษย์ หนึ่งในเป้าหมายของการศึกษาเพื่อปวงชนคือ การศึกษาระดับประถมศึกษา/การศึกษาขั้นพื้นฐาน (Universal Primary/Basic Education :UPE/UBE) (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2556: 9,26) ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยมีการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นอย่างมาก เด็กและเยาวชนได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเพิ่มสูงขึ้นอย่างน่าพึงพอใจ ความไม่เท่าเทียมด้านโอกาสทางการศึกษาระหว่างกลุ่มครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่างกันก็ลดลงอย่างต่อเนื่อง แต่จากข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ในปี พ.ศ. 2556 ชี้ให้เห็นว่ายังคงมีเด็กด้อยโอกาสที่อยู่ในระบบการศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 4,892,063 คน นับเป็นจำนวนที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยพบว่ามีเด็กด้อยโอกาสที่เป็นเด็กยากจน จำนวน 4,585,207 คน และที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกล ถิ่นทุรกันดาร จำนวน 160,000 คน แม้ว่าเด็กเหล่านี้ส่วนใหญ่จะยังอยู่ในระบบการศึกษาแต่ก็มีโอกาสที่จะกลายเป็นกลุ่มเสี่ยงต่อการออกกลางคันเนื่องจากความจำเป็นของครอบครัวที่ยังมีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตไม่เพียงพอซึ่งส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพหรือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของเด็ก ทำให้เด็กด้อยโอกาสเหล่านี้ต้องการ การสนับสนุนด้านโอกาสทางการศึกษาที่มีคุณภาพในทุกระดับช่วงวัย (สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน. 2557: 8-9)

รัฐบาลปัจจุบันจึงได้มีการกำหนดนโยบายเพื่อสร้างโอกาสและลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา โดยการสนับสนุนและส่งเสริมให้นักเรียน นักศึกษา ตลอดจนเด็กด้อยโอกาสทุกกลุ่มได้รับโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานตามสิทธิที่กำหนดไว้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ตามบริบทและอัตลักษณ์แห่งตน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2559: ค,จ) การที่เด็กและเยาวชนจะได้รับโอกาสการศึกษาทุกคนนั้นจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อทุกภาคส่วนของสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาหรือที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า All for Education นับเป็นการสร้างโอกาสทางการศึกษาในระบบและสร้าง

ระบบการเรียนรู้นอกเหนือจากในโรงเรียน ที่เอื้ออำนวยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองตลอดชีวิต เพราะการจัดการศึกษาไม่ใช่เรื่องของครู โรงเรียน หรือกระทรวงศึกษาธิการเท่านั้น แต่ทุกส่วนของสังคมต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา (ประเวศ วะสี; และคนอื่นๆ. 2539: 74-75) การจัดการศึกษาโดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมยังสอดคล้องกับกรอบแนวทางการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552-2561) ที่ได้กำหนดให้การพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการใหม่เป็นประเด็นสำคัญของระบบการศึกษาและเรียนรู้ที่ต้องการปฏิรูปอย่างเร่งด่วน โดยกำหนดมาตรการสนับสนุนการศึกษาทางเลือก และการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กรชุมชน ตามความต้องการที่แตกต่างกันหลากหลาย (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2552: 11,28)

“ศูนย์การเรียนรู้” เป็นสถานศึกษาอีกรูปแบบหนึ่ง จัดเป็นการสร้างวิถีทางใหม่ของการศึกษาเรียนรู้และขยายรากฐานจากการศึกษาในระบบโรงเรียนไปสู่การศึกษาในรูปแบบที่มีความหลากหลายออกไป เนื่องจากการจัดการศึกษาที่ผ่านมายังไม่หลากหลายเท่าที่ควร จึงไม่สามารถตอบสนองความแตกต่างของผู้เรียนในมิติต่าง ๆ การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้จัดเป็นการศึกษาที่เปิดโอกาสให้ภาคสังคมและประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วม ตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ในมาตรา 12 ได้ให้การรับรองสิทธิแก่ภาคสังคมและประชาชน ทั้งบุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น สามารถจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2547: 9) สอดคล้องกับผลจากการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดศูนย์การเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในประเทศไทย” โดย เพ็ญณี แร่อทและคณะ (2546: 45-47) พบว่า ศูนย์การเรียนรู้เป็นสถานศึกษาที่จัดการศึกษาปฐมวัยและการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคมที่นอกเหนือไปจากหน่วยงานของรัฐ โดยไม่หวังผลกำไร มีรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามความต้องการที่แท้จริงของผู้เรียน มุ่งให้ความรู้ด้านวิชาการและวิชาชีพ ตลอดจนพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ส่งเสริมสืบสานและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ และสิ่งแวดล้อม การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้นอกจากจะส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาโดยทุกภาคส่วนของสังคมแล้ว ยังเป็นการเพิ่มโอกาสทางการศึกษาให้แก่เด็กและเยาวชนที่ด้อยโอกาสทางการศึกษาในระบบโรงเรียนอีกด้วย ศูนย์การเรียนรู้ยังมียุทธศาสตร์การจัดการศึกษาที่มีความแตกต่างไปจากในระบบโรงเรียน (สมพงษ์ จิตระดับ สุอังคะวาทิน. 2546: 124-125) เป็นการจัดการศึกษาที่ทำให้เด็กและเยาวชนมีวิถีการเรียนรู้ทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ ปัจจุบัน อนาคต การเป็นสหวิทยาการทั้งในเชิงสมดุลของโลกาภิวัตน์และชุมชนวิวัตน์ การสร้างคุณค่า ศีลธรรม คุณลักษณะนำด้านวิชาการ และเนื้อหาในหลายรูปแบบ ศูนย์การเรียนรู้ยังช่วยแก้ปัญหาในการบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็ก (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2558: 61) เนื่องจากศูนย์การเรียนรู้ได้รับการผ่อนผัน

เกี่ยวกับหลักเกณฑ์การจัดการศึกษาที่ใช้กับสถานศึกษาทั่วไปของรัฐและเอกชน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2550: 13-14) และเพื่อเป็นการส่งเสริมการจัดการศึกษาในศูนย์การเรียนรู้กระทรวงศึกษาธิการได้ดำเนินการออกกฎกระทรวงและระเบียบ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้ของภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคมรวมถึง “องค์กรชุมชน” ดังเห็นได้จากการกำหนด กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิขององค์กรชุมชนและองค์กรเอกชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้ พ.ศ. 2555

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน ได้รับอนุญาตในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้และจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาน่านเขต 2 นับเป็นนวัตกรรมของการปฏิรูประบบบริหารและการจัดการศึกษาที่เปิดโอกาสให้องค์กรชุมชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษา เพื่อเป็นการสร้างโอกาสทางการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนในชุมชนที่ด้อยโอกาสทางการศึกษาในระบบโรงเรียน อีกทั้งยังส่งผลทำให้ชุมชนเข้มแข็งเนื่องจากการศึกษาเป็นกลไกหลักซึ่งทำหน้าที่ถ่ายทอด และพัฒนาค่านิยมและกิจกรรมของคนในชุมชน (อุทัย ดุลยเกษม; และอรศรี งามวิทยาพงศ์. 2540: 23-24) หลังจากได้รับอนุญาตในการจัดตั้งและจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในรูปแบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยแล้ว ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่านได้มีการดำเนินการจัดการเรียนการสอนโดยใช้หลักสูตรมรดกห้วยพ่านควบคู่กับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ผลจากการจัดการศึกษาในปีการศึกษา 2557 ได้มีนักเรียนสำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 1 คน ทางศูนย์การเรียนรู้ได้ออกหลักฐานทางการศึกษาแก่ผู้สำเร็จการศึกษาโดยการลงนามอนุมัติของผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้ ภายใต้การกำกับและรับรองของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โดยนักเรียนที่สำเร็จการศึกษาสามารถสอบคัดเลือกเข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่โรงเรียนพระธาตุพิทยาคม อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นสถานศึกษาในระบบ นั้นแสดงให้เห็นถึงผลการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานรูปแบบการศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัยในศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กรชุมชนที่สามารถเชื่อมโยงกันได้กับการศึกษารูปแบบในระบบ อย่างไรก็ตามผลจากการบริหารศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กรชุมชนดังกล่าว ยังไม่มีผู้ทำการศึกษาวิจัยและยังไม่มีเผยแพร่องค์ความรู้ เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ภาคสังคมและประชาชนได้ทราบถึงสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในรูปแบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยมากยิ่งขึ้น

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิถีการเรียนรู้ของนักเรียนในศูนย์การเรียนรู้และการบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน ที่ได้จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กรชุมชน นับเป็นมิติใหม่ของการจัดการศึกษาในรูปแบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ทรัพยากรในชุมชนเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการ

เรียนรู้ที่สัมพันธ์กับวิถีชุมชน นอกจากนี้การบริหารศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กรชุมชนยังเป็นนวัตกรรมของการปฏิรูประบบบริหารและการจัดการศึกษาที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขององค์กรในทุกภาคส่วนของสังคมผลจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะทำให้เกิดการเผยแพร่เป็นบทเรียน สร้างความรู้ความเข้าใจต่อผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและประชาชน ตลอดจนสนับสนุนให้เกิดการสร้างสรรคิวิธวิธีทางใหม่ของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

คำถามการวิจัย

1. การบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่านมีการดำเนินงานอย่างไรบ้าง
2. วิธีการเรียนรู้ของนักเรียนในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่านเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน
2. เพื่อศึกษาวิธีการเรียนรู้ของนักเรียนในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน

ขอบเขตของการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยเข้าไปพักอาศัยอยู่ในชุมชนบ้านห้วยพ่านเสมือนเป็นสมาชิกส่วนหนึ่งในชุมชน เพื่อทำความเข้าใจบริบทสังคม วัฒนธรรม วิถีชุมชน ตลอดจนการดำเนินงานบริหารในด้านต่าง ๆ ของศูนย์การเรียนรู้ และวิธีการเรียนรู้ของนักเรียน ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลภาคสนามโดยใช้ การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semistructured Interviews) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการจดบันทึก (Field notes) ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

พื้นที่ในการวิจัย ได้แก่ พื้นที่หมู่บ้านห้วยพ่าน หมู่ 13 ตำบลเปือ อำเภอยางตลาด จังหวัดน่าน ที่ตั้งของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน ศูนย์การเรียนรู้ที่ได้รับอนุญาตให้การจัดตั้งและจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กรชุมชน จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา น่าน เขต 2 (เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2557)

แหล่งข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยแบ่งผู้ให้ข้อมูลหลักออกเป็น 2 ส่วนคือ คนในชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านซึ่งดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้ คณะกรรมการของศูนย์การเรียนรู้ ครูประจำศูนย์การเรียนรู้ พระอาจารย์อาสาสมัคร นักเรียน ศิษย์เก่า และผู้ปกครอง ผู้ให้ข้อมูลหลักในส่วนที่ 2 คือ คนนอกชุมชน ซึ่งเป็นบุคคลและหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารและจัดการเรียนรู้ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน ได้แก่ มูลนิธิส่งเสริมพัฒนาเด็กและเยาวชน

ขอบเขตด้านเนื้อหา แบ่งออกเป็น 2 ประเด็น ประกอบด้วย

1. ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยฟ่าน
 - 1.1 ความเป็นมาของศูนย์การเรียนรู้
 - 1.2 ข้อมูลของศูนย์การเรียนรู้
 - 1.3 หลักสูตรมรดกห้วยฟ่าน
 - 1.4 การดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้
2. วิธีการเรียนรู้ของนักเรียน
 - 2.1 การเรียนรู้จากศูนย์การเรียนรู้
 - 2.2 การเรียนรู้จากครอบครัว
 - 2.3 การเรียนรู้จากวิถีชุมชน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1. ข้อค้นพบที่สำคัญหลังจากทำการศึกษาวิธีการเรียนรู้และการบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยฟ่านจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่จะนำผลจากการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาโดยองค์กรชุมชน
2. ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยฟ่านสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาและปรับปรุงการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
3. ผลจากการวิจัยยังทำให้หน่วยงานภาครัฐและประชาชนเกิดความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและการดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กรชุมชนมากยิ่งขึ้น

นิยามศัพท์เฉพาะ

เพื่อให้เกิดความเข้าใจถูกต้องตรงกันในการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

1. **การบริหารศูนย์การเรียนรู้** หมายถึง การรวมตัวกันของประชากรในชุมชนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกันในนามขององค์กรชุมชน เพื่อจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้ โดยร่วมกันดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้ในด้านต่างๆ
2. **ศูนย์การเรียนรู้** หมายถึง ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยฟ่าน ซึ่งเป็นสถานศึกษาอีกประเภทหนึ่งที่มีความแตกต่างไปจากโรงเรียน โดยได้รับอนุญาตในการจัดตั้งและจัดการศึกษา

ระดับประถมศึกษา(ป.1 – ป.6) ในรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัย สำหรับเด็กและเยาวชนในชุมชนที่ด้อยโอกาสทางการศึกษาในระบบโรงเรียน ภายใต้การดำเนินงานบริหารโดยองค์กรชุมชน บ้านห้วยพ่าน มีการพัฒนาหลักสูตรมรดกห้วยพ่านขึ้นเพื่อจัดการเรียนการสอนโดยใช้ทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เช่น วิถีชุมชน วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เอกลักษณ์ของชุมชน อีกทั้งยังจัดให้มีการวัดและประเมินผลผู้เรียนตลอดจนออกหลักฐานการศึกษาแก่ผู้เรียนหรือผู้สำเร็จการศึกษา

3. **องค์กรชุมชน** หมายถึง การรวมตัวกันของประชากรในชุมชนบ้านห้วยพ่าน หมู่ 13 ตำบลเปือ อำเภอยะกังกลาง จังหวัดน่าน ในนาม องค์กรชุมชนบ้านห้วยพ่าน เพื่อขอใช้สิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียน สำหรับบุตรหลานในชุมชนซึ่งด้อยโอกาสในการเข้าศึกษาในระบบโรงเรียน

4. **วิธีการเรียนรู้** หมายถึง การเรียนรู้ของนักเรียนในศูนย์การเรียนชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน โดยเป็นการเรียนทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการจากศูนย์การเรียน และการเรียนรู้ที่ไม่เป็นทางการจากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายเช่น ครอบครัว ญาติพี่น้อง แหล่งประกอบอาชีพ สถาบันทางศาสนา สื่อต่าง ๆ และวิถีชุมชน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวិถีการเรียนรู้กับการบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชนบทชนชาติบ้านห้วยพ่าน จากการศึกษาเอกสารและการสำรวจพื้นที่วิจัยเบื้องต้น ผู้วิจัยจะนำเสนอแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและข้อมูลเบื้องต้นของพื้นที่วิจัย ตามหัวข้อดังนี้

1. การบริหารสถานศึกษา
 - 1.1 ความหมายการบริหารการศึกษา
 - 1.2 การบริหารสถานศึกษา
 - 1.3 ขอบข่ายของการบริหารสถานศึกษา
2. ศูนย์การเรียนรู้
 - 2.1 ความหมายของศูนย์การเรียนรู้
 - 2.2 ลักษณะเฉพาะของศูนย์การเรียนรู้
 - 2.3 บทบาทหน้าที่ของศูนย์การเรียนรู้
3. วิถีการเรียนรู้
 - 3.1 แนวคิดและความหมายของวิถีการเรียนรู้
 - 3.2 การเรียนรู้
4. การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน
 - 4.1 ความหมายของการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน
 - 4.2 กลไกพื้นฐานในการเรียนการสอนแบบใช้ปัญหาเป็นฐาน
 - 4.3 แนวทางการวัดและประเมินผลการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน
5. ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชนบทชนชาติบ้านห้วยพ่าน
 - 5.1 ประวัติความเป็นมา
 - 5.2 การดำเนินงาน
 - 5.3 การจัดการเรียนการสอน
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การบริหารสถานศึกษา

จากการศึกษาเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ ความหมายการบริหารการศึกษา การบริหารสถานศึกษา และขอบข่ายของการบริหารสถานศึกษา ตามลำดับดังต่อไปนี้

1.1 ความหมายการบริหารการศึกษา

การบริหารการศึกษา (Educational Administration) ในทัศนะของบุคคลต่าง ๆ มีความเหมือนและแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าใครจะพิจารณาการบริหารจากแง่มุมใดหรือฐานคิดใดเป็นหลัก ได้มีนักวิชาการ ได้ให้ความหมายของการบริหารการศึกษา ดังนี้

เอกชัย กี่สุขพันธ์ (2538: 3-4) กล่าวถึง ปรัชญาของการบริหารการศึกษา ว่าหมายถึง การมุ่งพัฒนาคน (Human Development) เพื่อให้มีความเจริญงอกงามในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย ด้านสติปัญญา ด้านอารมณ์ หรือด้านสังคม ดังนั้น การบริหารการศึกษาจึงเป็นกิจกรรมที่ไม่ได้มุ่งหวังผลกำไรหรือผลประโยชน์จากการดำเนินงานเหมือนกับการบริหารธุรกิจอื่น ๆ การบริหารการศึกษาจึงแตกต่างจากการบริหารงานอื่น ๆ ดังนี้

1. ปรัชญา การศึกษามุ่งพัฒนา
2. นโยบาย การให้ความเสมอภาค การให้การศึกษาแก่ประชาชน
3. กระบวนการ ได้แก่ การถ่ายทอดทัศนคติ คุณธรรม
4. บุคลากร มีคุณลักษณะพิเศษกว่าบุคลากรบางอาชีพ
5. ผลผลิต คนที่มีคุณภาพ

ชาญชัย อาจินสมอาจร (2541: 38) กล่าวถึง การบริหารการศึกษา ว่าหมายถึง การใช้อิทธิพล (Influencing) ต่อกลุ่มคนหนึ่งนั่นคือ นักเรียน เพื่อให้มีความเจริญงอกงามสู่วัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยการใช้กลุ่มคนกลุ่มที่สอง ซึ่งได้แก่ครู ในฐานะตัวแทน (Agent) ดำเนินการเพื่อให้วัตถุประสงค์บรรลุผลสำเร็จ ในวงการการศึกษา การบริหารจะประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ ที่เราเรียกว่า การปกครอง (Government) และจะสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับคำต่าง ๆ เหล่านี้ เช่น การนิเทศก์ การวางแผน การสั่งการ การจัดองค์การ การควบคุม การแนะแนว และการขอกระเบียบ

เมตต์ เมตต์การุณจิต (2547: 41) ได้สรุปความหมายของ การบริหารการศึกษา ว่าหมายถึง กระบวนการพัฒนาคน ทั้งร่างกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์ และสังคม เพื่อให้บุคคลนั้นดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างมีสันติสุขและสามารถเกื้อหนุนการพัฒนาประเทศตามความเหมาะสมและศักยภาพของบุคคลนั้น จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา ก็เพื่อพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

สันติ บุญภิรมย์ (2552: 53) สรุปความหมายของ การบริหารการศึกษา ว่าเป็นการ ดำเนินการเกี่ยวกับการให้ความรู้แก่เด็ก เยาวชน ประชาชน ตามรูปแบบของการศึกษาประเภทต่าง ๆ เพื่อให้มีความเจริญงอกงามสู่วัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศโดยส่วนรวม

จอมพงศ์ มงคลวนิช (2554: 23-24) กล่าวถึง การบริหารการศึกษา ว่าหมายถึง การ ดำเนินงานของกลุ่มบุคคล ซึ่งอาจเป็นการดำเนินงานของผู้บริหารร่วมกับครูหรือบุคลากรในโรงเรียน อธิการบดีหรือผู้บริหารร่วมกับอาจารย์ในมหาวิทยาลัย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการร่วมกับ อธิบดีกรมต่าง ๆ และครูอาจารย์ในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ และกลุ่มบุคคลเหล่านี้ต่างร่วมมือกัน พัฒนาคนให้มีคุณภาพทั้งสิ้น การจะพัฒนาคนให้มีคุณภาพได้นั้นจะต้องมีการดำเนินการในการเรียน การสอน การจัดกิจกรรม การวัดผล การจัดหาอาคารสถานที่และพัสดุภัณฑ์ การสรรหาบุคคลมา ดำเนินการหรือมาทำการสอนในสถาบันการศึกษา การปกครองนักเรียนเพื่อให้นักเรียนเป็นคนดี มีวินัย และอื่น ๆ ซึ่งการดำเนินงานเหล่านี้รวมเรียกว่า “ภารกิจทางการบริหารการศึกษา” หรือ “งานบริหาร การศึกษา” โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียน

สัมมนา รณิธย์ (2556: 94) กล่าวถึง การบริหารการศึกษา ว่ามีความสำคัญในฐานะที่ เป็นกระบวนการที่เป็นภารกิจหน้าที่หลักของผู้บริหารที่จะต้องกำหนดแบบแผน และเทคนิคต่าง ๆ โดย นำทั้งศาสตร์และศิลป์ที่มีประสิทธิภาพเหมาะสมกับองค์การมาใช้ เพื่อทำให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายร่วมกัน ดำเนินการ เอื้ออำนวยให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาที่ถูกต้องและมีคุณภาพจากสถานศึกษา บรรลุตาม เป้าหมายที่วางไว้ของสถานศึกษานั้น ๆ ซึ่งเป็นการพัฒนาการศึกษาของคนในชาติ

จตุณี แก้วเอี่ยม (2557: 3) กล่าวถึงการบริหารด้านการศึกษา (Education Administration) ว่าเป็นการบริหารกิจการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพ ให้เป็นคนเก่ง คนดี มีความสุข คือให้มีทั้ง ความรู้ ความสามารถ และความคิดและความเป็นคนดี ไม่ได้หวังผลกำไรเป็นเงินแต่ต้องการให้คนเกิด การพัฒนาตนและสามารถประกอบอาชีพดำรงตนในสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างมีความสุข

จากนิยามและความหมายสรุปได้ว่าการบริหารการศึกษา (Educational Administration) เป็นการร่วมกันของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในการดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มี คุณภาพ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรม ในการดำรงชีวิตบรรลุ โดยใช้กระบวนการในการบริหารจัดการด้านต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ กำหนดไว้

1.2 การบริหารสถานศึกษา

สถานศึกษาเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษา การดำเนินงานในการ บริหารสถานศึกษาเป็นภารกิจหนึ่งของผู้บริหาร ซึ่งส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการจัด การศึกษา กระบวนการบริหารสถานศึกษาจึงมีความสำคัญยิ่งในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

1.2.1 ความหมายการบริหารสถานศึกษา

การบริหารสถานศึกษา คือกระบวนการดำเนินงานเพื่อให้วัตถุประสงค์ของสถานศึกษาบรรลุผลสำเร็จนับซึ่งเป็นภารกิจทางการบริหารการศึกษาที่สำคัญ มีนักวิชาการศึกษาได้ให้ความหมายของการบริหารสถานศึกษา ดังนี้

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2535: 8) กล่าวถึง การบริหารสถานศึกษา ว่าเป็นภารกิจหลักของผู้บริหารที่จะต้องกำหนดแบบแผน วิธีการและขั้นตอนต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานไว้อย่างมีระบบ เพราะถ้าระบบบริหารงานไม่ดีจะกระทบกระเทือนต่อส่วนอื่น ๆ ของหน่วยงาน นักบริหารที่ดีต้องรู้จักเลือกวิธีการบริหารที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ เพื่อที่จะทำให้งานนั้นบรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้ การบริหารงานนั้นต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ทุกประการ เพราะว่าการดำเนินงานต่าง ๆ มิใช่เพียงกิจกรรมที่ผู้บริหารจะกระทำเพียงลำพังคนเดียว แต่ยังมีผู้ร่วมงานอีกหลายคนที่มีส่วนทำให้งานนั้นประสบความสำเร็จ ผู้ช่วยงานแต่ละคนมีความแตกต่างกันทั้งในด้านสติปัญญา ความสามารถ ความถนัด และความต้องการที่ไม่เหมือนกัน จึงเป็นหน้าที่ของผู้บริหารที่จะนำเอาเทคนิควิธี และกระบวนการการบริหารที่เหมาะสม มาใช้เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายของสถานศึกษา

พินสุดา สิริรังศรี (2557: 11) กล่าวว่า งานบริหารจัดการสถานศึกษา ประกอบไปด้วย (1)งานวิชาการ ได้แก่ งานด้านหลักสูตร การเรียนการสอน การประเมินผลและมาตรฐานการศึกษา (2) งานด้านบุคคล (3)งานด้านการเงินและงบประมาณ และ (4)งานด้านบริหารงานทั่วไป ได้แก่ งานอาคารสถานที่ งานความสัมพันธ์กับชุมชน งานจัดโครงสร้างองค์การ งานคมนาคมและขนส่ง นักเรียน งานด้านกิจการนักเรียน

สัมมนา ธรนิษฐ์ (2556: 98) ได้สรุปความหมายของ การบริหารสถานศึกษา ว่าการบริหารสถานศึกษาของสถานศึกษาแต่ละแห่งมีการแบ่งงานในการบริหารออกเป็นด้าน ๆ มีรายละเอียดมากขึ้นกับขนาดขององค์การ และความคล่องตัวในการบริหาร แต่ทั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ ต้องมีประสิทธิภาพสูง แต่ถึงอย่างไรการบริหารสถานศึกษาต้องมีงานหลัก ๆ 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) การบริหารงานวิชาการ 2) การบริหารงานบุคคล 3) การบริหารงบประมาณ และ 4)การบริหารงานทั่วไป

สรุปได้ว่า การบริหารสถานศึกษา หมายถึง กระบวนการบริหารงานเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายของสถานศึกษา โดยแบ่งงานบริหารออกเป็น 4 ด้าน ประกอบด้วย (1)การบริหารงานวิชาการ (2)การบริหารงานบุคลากร (3)การบริหารงานงบประมาณ (4)การบริหารบริหารงานทั่วไป

1.3 ขอบข่ายของการบริหารสถานศึกษา

การบริหารสถานศึกษาหรือการบริหารโรงเรียน เป็นกิจกรรมที่ต้องดำเนินการในการสนับสนุนและส่งเสริมแก่บุคลากรให้เกิดกระบวนการจัดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเป็นระบบ ในการบริหารสถานศึกษาผู้บริหารต้องตระหนักว่าทุกกิจกรรมในการบริหารจัดการต้องเน้นให้เกิดคุณภาพตามเป้าหมาย โดยมุ่งเน้นคุณภาพของผู้เรียน และส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางภารกิจสำคัญของการบริหารสถานศึกษา สามารถสรุปได้ดังนี้ (เอกรินทร์ สัมहाศาล. 2546: 131; ธีระ รุญเจริญ. 2546: 6; สัมมนา รณิธิย์. 2556: 125)

1. จัดการศึกษาให้สอดคล้องกับหลักการให้การศึกษา โดยกระจายอำนาจการจัดการศึกษา เพื่อประโยชน์ต่อผู้เรียนและสังคมให้บรรลุความมุ่งหมายที่กำหนด โดยเน้นความร่วมมือจากผู้ปกครองและชุมชน ประสานนโยบายโดยการสร้างความสัมพันธ์กับองค์กรการเมืองท้องถิ่น

2. จัดการศึกษาโดยใช้รูปแบบการจัด 3 รูปแบบคือ ในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ตามความเหมาะสม มีการจัดแผนการเรียนอย่างหลากหลาย เพื่อมุ่งสนองตอบความต้องการของผู้เรียนตามความถนัดและความสนใจ ทั้งนักเรียนปกติ นักเรียนพิการ นักเรียนด้อยโอกาส และนักเรียนที่มีความสามารถพิเศษ

3. จัดทำหลักสูตรสถานศึกษา โดยปรับหลักสูตรแกนกลางให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการท้องถิ่นที่ตั้งโรงเรียน โดยใช้ทรัพยากรในชุมชนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนมากที่สุด เพื่อให้สอดคล้องกับการปฏิรูปการเรียนรู้โดยจัดตามธรรมชาติและศักยภาพของนักเรียนแต่ละวัยแต่ละคน จากแหล่งต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ตลอดทั้งจัดการวัดและประเมินผลตามสภาพจริง

4. การบริหารจัดการสถานศึกษาตามการกระจายอำนาจการบริหารทั้งด้านวิชาการ ด้านบุคลากร ด้านงบประมาณและด้านบริหารทั่วไป ภายใต้กำกับดูแลของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอาจมีความแตกต่างกันตามสภาพความพร้อมและบริบทของแต่ละสถานศึกษา

ขอบข่ายของการบริหารสถานศึกษา มีการบริหารงานโดยแบ่งงานในการบริหารออกเป็นด้านต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา พ.ศ. 2550 ที่ได้กระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา โดยแบ่งงานบริหารสถานศึกษาออกเป็น 4 ด้าน ประกอบด้วย (1)การบริหารงานวิชาการ (2)การบริหารงานบุคลากร (3)การบริหารงานงบประมาณ(4)การบริหารบริหารงานทั่วไป สัมมนา รณิธิย์. (2556: 99-102) ได้กล่าวถึงความหมายและขอบข่ายงานในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1.3.1 การบริหารงานวิชาการ

การบริหารงานวิชาการ หมายถึง กระบวนการดำเนินงาน ปรับปรุง พัฒนากิจกรรม การเรียนการสอน ที่มีการร่วมมือของบุคลากรในโรงเรียนในการจัดกิจกรรมทุกชนิดในโรงเรียนที่ ก่อให้เกิดการเรียนรู้และการศึกษาของผู้เรียน โดยมีการประสานงานของทุกคนในโรงเรียนร่วมกัน บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมงานวิชาการของโรงเรียนคือ ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอน ส่วน ในการบริหารโรงเรียนนั้นผู้บริหารจะต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการบริหารงานด้านวิชาการ เพื่อมุ่งเน้นให้ ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน มีความรู้ ทักษะ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ และสภาวะสุขภาพ ตามจุดหมายของหลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ

ขอบข่ายการบริหารงานวิชาการ หมายถึง การดำเนินงานด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. การจัดการหลักสูตร และแผนการเรียน ประกอบด้วย การวิเคราะห์และจัดทำ หลักสูตร การจัดทำแผนการเรียนรู้ การวางแผนการดำเนินงานวิชาการ
2. การจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย การจัดทำตารางสอน การกำหนดผู้สอน การ ดำเนินการสอน การจัดกิจกรรมตามหลักสูตร การจัดกิจกรรมนอกหลักสูตร
3. การจัดสื่อและวัสดุเพื่อการเรียนการสอน ประกอบด้วย การจัดทำดำเนินการเกี่ยวกับ วัสดุ อุปกรณ์ สื่อ นวัตกรรม ตลอดจนเทคโนโลยีเพื่อการเรียนการสอน
4. การนิเทศและการพัฒนาการเรียนการสอน ประกอบด้วย การติดตามการ ดำเนินการสอน การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน การพัฒนาครู การประชุมวิชาการ
5. การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน ประกอบด้วย การวัดและประเมินผลการ เรียนของนักเรียน การประเมินผลการสอนของครู การประกันคุณภาพภายใน และมาตรฐานการศึกษา

1.3.2 การบริหารงานบุคลากร

การบริหารงานบุคคล หมายถึง กระบวนการในการแสวงหาบุคคลที่เหมาะสม เพื่อให้ ได้คนมาร่วมทำงาน การใช้บุคลากรให้เหมาะสมกับงานที่จะมอบหมาย การบำรุงรักษา และพัฒนา บุคลากรเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน ตลอดจนการประเมินผลงานของบุคลากร เพื่อส่งเสริมให้มี ตำแหน่งที่สูงขึ้น การเปลี่ยนตำแหน่งหน้าที่ให้เหมาะสม หรือการให้พ้นจากหน้าที่ตามวาระ

ขอบข่ายการบริหารงานบุคคล หมายถึง การดำเนินงานด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. การวางแผนอัตราบุคลากร ประกอบด้วย การประเมินความต้องการบุคลากรของ หน่วยงาน การจัดทำและนำเสนอแผนอัตราบุคลากร การกำหนดตำแหน่ง การเกลี่ยอัตราบุคลากร และการพัฒนาระบบข้อมูลบุคลากร
2. การสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง ประกอบด้วย การเสนอความต้องการบุคลากร การ ดำเนินการเพื่อให้ได้มาซึ่งบุคลากร การมอบหมายภาระหน้าที่ตามมาตรฐาน และจรรยาบรรณ การ

ทดลองปฏิบัติหน้าที่ การติดตามและรายงานผล การประเมินผล การทดลองปฏิบัติหน้าที่ การแต่งตั้ง และจัดบุคลากรเข้าปฏิบัติงาน การจัดทำทะเบียนประวัติและใบประกอบวิชาชีพ

3. การบำรุงรักษาบุคลากร ประกอบด้วย การจ่ายเงินเดือนและค่าตอบแทน การจัดสวัสดิการในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การลา การพิจารณาความดีความชอบและการเลื่อนขั้น การส่งเสริมและยกย่องเชิดชูเกียรติ เช่น เครื่องราชอิสริยาภรณ์

4. การพัฒนาบุคลากร ประกอบด้วย การวิเคราะห์ และการจัดทำแผนพัฒนาบุคลากร การดำเนินการพัฒนาบุคลากรในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การลาศึกษาต่อ การกำกับติดตามและนิเทศเพื่อพัฒนาบุคลากร

5. การประเมิน ประกอบด้วย การประเมินผลการปฏิบัติงาน การเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางวิชาชีพ การดำเนินงานทางวินัยและการลงโทษ เช่น การให้ไปช่วยราชการ การย้าย การพักราชการ และการให้ออก

1.3.3 การบริหารงานงบประมาณ

การบริหารงานงบประมาณ หมายถึง แผนการดำเนินงานเกี่ยวกับรายรับและรายจ่าย เพื่อมาใช้ในการดำเนินงาน โดยมีการควบคุมการดำเนินการทางการเงินตามกฎหมายที่จัดไว้ เพื่อให้เกิดประสิทธิผลมากที่สุด ซึ่งประกอบด้วยตัวเลขแสดงรายรับว่ามาจากทางใด และรายจ่ายที่จะต้องจ่ายตามแผนงาน โครงการ กิจกรรม และค่าใช้จ่ายทรัพยากรที่จำเป็น

ขอบข่ายของการบริหารงานงบประมาณ หมายถึง การดำเนินงานต่าง ๆ ดังนี้

1. การจัดตั้งงบประมาณ ประกอบด้วย การจัดระบบข้อมูลสารสนเทศและดัชนีชี้วัดความสำเร็จ การวิเคราะห์แผนกลยุทธ์ จัดทำแผนงบประมาณให้เชื่อมโยงกับดัชนีชี้วัดความสำเร็จ การวิเคราะห์และจัดลำดับความสำคัญ และการจัดทำคำขอจัดตั้งงบประมาณ

2. การบริหารงานงบประมาณ ประกอบด้วย การขออนุมัติแผนการใช้จ่าย การจัดสรรงบประมาณการบริหารการเงิน ได้แก่ การเบิก การรับ การเก็บ การจ่าย และการนำส่งเงิน การบริหารการบัญชี ได้แก่ การทำบัญชี การทำทะเบียนการเงิน การรายงาน การติดตามตรวจสอบการใช้จ่ายเงิน และการรายงานผลการใช้งบประมาณ

3. การบริหารพัสดุ ครุภัณฑ์ ประกอบด้วย การกำหนดคุณลักษณะเฉพาะของครุภัณฑ์ การจัดซื้อจัดจ้าง การเปลี่ยนแปลงแก้ไขรายการ การสั่งซื้อ สั่งจ่าย การตรวจรับ การเบิกจ่ายวัสดุ ครุภัณฑ์ และอุปกรณ์การศึกษา การจัดทำทะเบียนควบคุมพัสดุ ครุภัณฑ์ และการรักษาความปลอดภัยเกี่ยวกับทรัพย์สินของทางราชการ

4. การระดมทรัพยากรและการจัดการสินทรัพย์ ประกอบด้วย การระดมทรัพยากรจากองค์กรและสถาบันต่าง ๆ การดำเนินการด้านกองทุนต่าง ๆ เช่น ทุนการศึกษา กองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา กองทุนสวัสดิการ การจัดหาผลประโยชน์จากสินทรัพย์

5. การตรวจสอบติดตามและประเมินประสิทธิภาพการใช้จ่ายงบประมาณ ประกอบด้วย การกำหนดแผนการตรวจสอบค่าใช้จ่าย การตรวจสอบวิเคราะห์ประเมินความเพียงพอและประสิทธิภาพของการควบคุมภายใน การตรวจสอบระบบ การดูแลรักษาความปลอดภัยของทรัพย์สิน การวิเคราะห์และประเมินคุณภาพการปฏิบัติงาน ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ความประหยัด และคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากรของหน่วยงาน

1.3.4 การบริหารงานทั่วไป

การบริหารงานทั่วไป หมายถึง กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการจัดระบบองค์กร ที่ช่วยประสาน ส่งเสริมและสนับสนุนให้การบริหารงานอื่น ๆ บรรลุผลตามมาตรฐานคุณภาพและเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยมีบทบาทหลักในการประสาน ส่งเสริม สนับสนุน การอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในการบริหารการศึกษาทุกรูปแบบ มุ่งพัฒนาสถานศึกษาให้ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีอย่างเหมาะสมตลอดจนการจัดและให้บริการการศึกษาของบุคคล ชุมชน องค์กร หน่วยงาน และสถาบันสังคมอื่น เพื่อให้การจัดการศึกษามีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ขอบข่ายของบริหารงานทั่วไป หมายถึง การดำเนินงานด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. งานธุรการและสารบรรณ ประกอบด้วย การจัดทำหนังสือ และเอกสารอื่น ๆ การส่งและรับเอกสาร การเก็บรักษา การยืม และการทำลายเอกสาร การจัดทำระเบียบข้อบังคับ ประกาศคำสั่ง

2. งานทะเบียนสถิติและรายงาน ประกอบด้วย การจัดทำทะเบียนสถิตินักเรียน ครู บุคลากรทางการศึกษา และลูกจ้าง จัดทำรายงานผลการดำเนินงานต่อหน่วยงาน และสาธารณชน การเก็บรักษาข้อมูลต่าง ๆ และการจัดทำปฏิทินปฏิบัติงานของสถานศึกษา

3. งานกิจกรรมนักเรียนและบริการต่าง ๆ ประกอบด้วย การควบคุมดูแลความประพฤติ การแนะแนวและให้คำปรึกษา การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การบริการด้านอาหาร สุขภาพ การนำนักเรียนไปทัศนศึกษา การจัดหาทุนการศึกษา การจัดพาหนะรับส่ง การประสานงานกับผู้ปกครอง และพัฒนาเครือข่ายทางการศึกษา การบริการด้านกีฬา การเกณฑ์เด็กเข้าเรียน และการรับนักเรียน การจกบริการน้ำดื่ม น้ำใช้ การจัดบริการโสตทัศนูปกรณ์ การปฐมนิเทศ ปัจฉิมนิเทศ และการจัดโครงการต่าง ๆ

4. งานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ประกอบด้วย การร่วมมือและส่งเสริมกิจกรรมของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ การประชาสัมพันธ์ การจัดทำและให้บริการข้อมูลสารสนเทศ การให้บริการด้านอาคารสถานที่ การส่งเสริมและสนับสนุนของสมาคมผู้ปกครองและครู สมาคมศิษย์เก่า หรือมูลนิธิ การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน การระดมความร่วมมือในชุมชน การจัดประชุมผู้ปกครองนักเรียน การสำรวจความต้องการและให้บริการการศึกษาแก่ชุมชน การเสนอแต่งตั้ง และจัดประชุมคณะกรรมการสถานศึกษา

5. งานอาคารสถานที่ ประกอบด้วย การวางแผนบริเวณสถานศึกษา การกำหนดแผนการใช้อาคารสถานที่ การควบคุมการก่อสร้างและการปรับปรุง การกำหนดมาตรการป้องกันการรักษาความปลอดภัยต่าง ๆ การจัดทำทะเบียนประวัติการใช้ และการซ่อมแซม การกำหนดการใช้งานให้เหมาะสมกับรูปแบบอาคารและอาคารประกอบ การจัดการดูแลและทำความสะอาดห้องเรียน อาคารเรียน และบริเวณสถานศึกษา

6. การวางแผน อำนวยการ และประสานงาน ประกอบด้วย การวางแผนกลยุทธ์ และแผนปฏิบัติการของโรงเรียน การจัดระบบและพัฒนาโรงเรียน การพัฒนามาตรฐานการปฏิบัติงาน การจัดตั้ง ยุบ รวม หรือเลิกสถานศึกษา การจัดระบบการควบคุมภายในหน่วยงาน การประสานงานราชการต่าง ๆ การจัดประชุมครู และการดำเนินงาน ด้านเลขานุการต่าง ๆ การพัฒนาระบบและเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศ การกำกับ ติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล และรายงานการปฏิบัติงาน

จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา สรุปได้ว่า การบริหารการศึกษาเป็นกระบวนการดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตโดยใช้กระบวนการในการบริหารสถานศึกษาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งในการบริหารสถานศึกษาได้มีการกำหนดขอบข่ายของการบริหารสถานศึกษาไว้ 4 ด้าน ประกอบด้วย (1)การบริหารงานวิชาการ (2)การบริหารงานบุคคล (3)การบริหารงบประมาณ และ (4)การบริหารงานทั่วไป

2. ศูนย์การเรียนรู้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 18(3) ได้กำหนดให้ “ศูนย์การเรียนรู้” เป็นสถานศึกษาอีกประเภทหนึ่งที่มีความแตกต่างไปจากโรงเรียน แต่สามารถดำเนินการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ตามที่ระบุสิทธิไว้ในมาตรา 12 ที่กำหนดให้นอกเหนือจากรัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาในรูปแบบใหม่ที่แตกต่างไปจากรูปแบบของโรงเรียน เป็นทางเลือกสำหรับสังคมที่ต้องการให้จัดการศึกษาที่ตรงกับความต้องการหลากหลายของผู้เรียน เป็นนวัตกรรม แนวคิด และวิธีการใหม่ ในการเรียนการ

สอนที่จัดขึ้นในสถานศึกษาอีกประเภทหนึ่งที่มีความแตกต่างไปจากโรงเรียน จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “ศูนย์การเรียนรู้” ผู้วิจัยได้ศึกษาความหมาย รวมทั้งแนวทางการจัดการศึกษาในศูนย์การเรียนรู้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 ความหมายของศูนย์การเรียนรู้

ศูนย์การเรียนรู้เป็นสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระทรวงศึกษาธิการ โดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 18 (3) ระบุว่า ศูนย์การเรียนรู้ ได้แก่ สถานที่เรียนที่หน่วยงานจัดการศึกษานอกโรงเรียน บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ โรงพยาบาล สถาบันทางการแพทย์ สถานสงเคราะห์ และสถาบันสังคมอื่น เป็นผู้จัด ซึ่งมี ลักษณะในการดำเนินงาน แตกต่างกันไปจาก ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ศูนย์เรียนรู้ชุมชนของกรมพัฒนาชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น ฯลฯ มีการให้คำจำกัดความและกำหนดความหมายของศูนย์การเรียนรู้ ไว้ดังนี้

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2539: 89) ได้ให้ความหมายของ ศูนย์การเรียนรู้ ว่าหมายถึง ศูนย์กลางการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อกระจายโอกาสทางการศึกษาแก่ประชาชนให้กว้างขวางทั่วถึงและครอบคลุมทุกพื้นที่ โดยกิจกรรมต่าง ๆ จะสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน กลมกลืนกับวิถีชีวิตของชุมชนและทันต่อความเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2540: 2) ได้ให้ความหมายของ ศูนย์การเรียนรู้ ว่าหมายถึง ศูนย์รวมการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อกระจายโอกาสทางการศึกษาแก่ประชาชนให้กว้างขวางทั่วถึงและครอบคลุมทุกพื้นที่ ตลอดจนเป็นแหล่งบริการชุมชนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน กลมกลืนกับวิถีชีวิตของชุมชน ทันต่อความเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ ก่อให้เกิดสังคมการเรียนรู้และการพึ่งพาตนเอง รวมทั้งเสริมสร้างวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย

เพ็ญณี แรอรท (2546: 47) ได้ให้คำจำกัดความของ ศูนย์การเรียนรู้ ว่าหมายถึงศูนย์ที่ ดำเนินการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับประชาชนโดยมีปรัชญาและวิธีการ ที่มุ่งสร้างโอกาสในการเรียนรู้อย่างหลากหลาย ที่สามารถตอบสนองความต้องการและเสนอทางเลือก ในการพัฒนาตนเองของประชาชน

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2547: 9-10) ได้ให้ความหมายของศูนย์การเรียนรู้ ไว้ดังนี้ ศูนย์การเรียนรู้ เป็น “สถานศึกษา” ประเภทหนึ่งเช่นเดียวกับโรงเรียนและสถานพัฒนาเด็ก ประถมวัย ที่จัดการศึกษาปฐมวัยและการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งผู้จัด “ศูนย์การเรียนรู้” ดำเนินการได้ทั้ง ภาครัฐ ได้แก่ หน่วยงานจัดการศึกษานอกโรงเรียน และโดยภาคสังคมที่มีความหลากหลาย ได้แก่

บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ โรงพยาบาล สถาบันทางการแพทย์ สถานสงเคราะห์ และสถาบันสังคมอื่น

กฎกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยสิทธิขององค์กรชุมชนและองค์กรเอกชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้ (2555) ได้ให้ความหมายของ ศูนย์การเรียนรู้ ว่าหมายถึง สถานที่เรียนที่องค์กรชุมชนหรือองค์กรเอกชน จัดตั้งขึ้นเพื่อจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยไม่แสวงหาผลกำไร ตามกฎกระทรวงนี้

จากนิยามความหมายข้างต้นสรุปได้ว่า ศูนย์การเรียนรู้ (Learning Resource Center) เป็นสถานศึกษาอีกประเภทหนึ่งที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบ ได้แก่ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคมนอกเหนือจากภาครัฐ เพื่อกระจายโอกาสและส่งเสริมการเรียนรู้ที่หลากหลาย สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน

2.2 ลักษณะเฉพาะของศูนย์การเรียนรู้

ศูนย์การเรียนรู้จัดเป็นสถานศึกษาอีกประเภทหนึ่งที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมีความหลากหลายและมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนของสังคม ทั้งนี้ผู้จัดศูนย์การเรียนรู้เป็นได้ทั้งภาครัฐ ได้แก่ หน่วยงานที่จัดการศึกษานอกโรงเรียน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคมที่ประสงค์จะจัดศูนย์การเรียนรู้ตามมาตรา 12 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งการจัดการศึกษาจะมุ่งเน้นกลุ่มเป้าหมายที่ขาดโอกาสทางการศึกษา เช่น เด็กที่ถูกทอดทิ้ง เด็กกำพร้า เด็กที่ด้อยโอกาส พนักงานโรงงาน เป็นต้น ขณะเดียวกันก็ยังเปิดโอกาสให้บุคคลทั่วไปสามารถเข้ารับการศึกษได้ด้วย จากการที่ศูนย์การเรียนรู้เป็นสถานศึกษาที่มีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนของสังคมในการจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายให้ได้มากที่สุด ศูนย์การเรียนรู้จึงมีความหลากหลาย มีความเป็นอิสระ และมีความยืดหยุ่นสูงในการจัดการศึกษา โดยมีลักษณะเฉพาะดังนี้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2550: 13-15)

1. เป็นสถานศึกษาที่บริหารจัดการโดยภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคมที่ยื่นขออนุมัติจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาหน่วยงานของรัฐหรือโรงเรียนเอกชนเท่านั้นที่เป็นผู้จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน และบริหารจัดการศึกษาด้วยตนเองทั้งหมด รวมถึงการออกหลักสูตรการศึกษาแก่ผู้เรียนหรือผู้สำเร็จการศึกษาจากสถานศึกษา ซึ่งหากมีการประกาศใช้กฎกระทรวงตามมาตรา 12 เพื่อให้บุคคล องค์กร สถาบันต่าง ๆ ในทางสังคมมีสิทธิจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานได้แล้ว บุคคล องค์กร และสถาบันสังคมนั้น ๆ จึงจะมีสิทธิจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานได้โดยไม่ต้องจัดตามแนวทางที่กฎกระทรวงนั้น ๆ กำหนด

2. การจัดการเรียนการสอนของศูนย์การเรียนรู้ มีความเป็นอิสระ มีรูปแบบที่หลากหลาย และมีความยืดหยุ่นในการจัดการเรียนการสอนได้มากกว่าสถานศึกษาทั่วไปโดยไม่

จำเป็นต้องจัดการศึกษาเช่นเดียวกับการศึกษาในระบบ เพื่อให้การจัดการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้ที่จัดโดยสถานประกอบการหรือบุคคล องค์กร สถาบันทางสังคมอื่น ๆ สามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายผู้เรียนได้มากที่สุด

3. บุคลากรของศูนย์การเรียนรู้ ได้แก่ ผู้บริหารศูนย์การเรียนรู้ ผู้สนับสนุนการศึกษาในศูนย์การเรียนรู้ซึ่งทำหน้าที่ให้บริการหรือปฏิบัติงานเกี่ยวเนื่องกับการจัดการเรียนการสอน การนิเทศและการบริหารการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้ ได้รับการยกเว้นจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติในมาตรา 53 บรรทัดที่ 1 ที่ไม่ต้องมีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ

4. ศูนย์การเรียนรู้ได้รับการผ่อนผันเกี่ยวกับหลักเกณฑ์การจัดการศึกษาที่ใช้กับสถานศึกษาทั่วไปของรัฐและเอกชน อาทิ จำนวนครู/นักเรียน จำนวนนักเรียน/ห้องเรียน และจำนวนอาคารสถานที่ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ศูนย์การเรียนรู้ยังต้องดำเนินการตามข้อกำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ในฐานะที่เป็นสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

1. ศูนย์การเรียนรู้สามารถจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบ ได้แก่ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย
2. ศูนย์การเรียนรู้ต้องยึดแนวการจัดการศึกษา การจัดระบบการเรียนรู้ การประเมินผู้เรียน รวมทั้งดำเนินการตามหลักสูตรที่กำหนดในหมวด 4 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ
3. ศูนย์การเรียนรู้ต้องรับการประเมินคุณภาพการศึกษาภายนอก จากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.)
4. ศูนย์การเรียนรู้อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

ศูนย์การเรียนรู้ได้เปิดโอกาสให้องค์กรทางสังคมต่าง ๆ นอกเหนือจากสถานศึกษาสามารถจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ โดยศูนย์การเรียนรู้สามารถจัดการศึกษาได้ทั้ง 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย หรือจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งก็ได้ ส่วนการศึกษาทางเลือกในต่างประเทศ จะเน้นการจัดการศึกษาที่ตรงกับความต้องการของเด็ก โดยเฉพาะเด็กบางกลุ่มที่มีความต้องการพิเศษและพ่อแม่ ผู้ปกครองที่ต้องการให้เด็กของตนมีความสามารถด้านใดด้านหนึ่งเป็นพิเศษ รวมทั้งส่งเสริมการศึกษาในระบบโรงเรียนปกติที่ไม่อาจจัดให้ตอบสนองกับความต้องการของคนกลุ่มเล็ก ๆ ได้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2550: 13-14)

2.3 บทบาทหน้าที่ของศูนย์การเรียนรู้

กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิขององค์กรชุมชนและองค์กรเอกชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้ พ.ศ. 2555 ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของศูนย์การเรียนรู้เพื่อให้การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยองค์กรชุมชนและองค์กรเอกชนในศูนย์การเรียนรู้มีคุณภาพและมาตรฐานเท่าเทียมกับการศึกษารูปแบบอื่นให้ศูนย์การเรียนรู้ดำเนินการตามแนวทางการจัดการศึกษาดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2556: 7-8)

1. ดำเนินการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในรูปแบบการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้ซึ่งขาดโอกาสในการเข้าศึกษาในระบบโรงเรียนปกติ โดยมุ่งเรียนรู้จากสถานที่จริง แหล่งเรียนรู้ในเขตพื้นที่ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามหลักสูตรของศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งอาจจัดการศึกษาแบบคละชั้นและอายุหรือจัดให้มีการศึกษาร่วมกับสถานศึกษาอื่นโดยมีข้อตกลงร่วมกันและเทียบโอนผลการเรียนซึ่งกันและกันได้
2. ดำเนินการวัดประเมินผลผู้เรียนของการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตามสภาพจริงของพัฒนาการของผู้เรียนเป็นรายบุคคล ในกรณีที่มีการจัดการเรียนรู้อยู่ร่วมกับสถานศึกษาอื่นให้มีการวัดประเมินผลร่วมกัน
3. ออกหลักฐานทางการศึกษาแก่ผู้เรียนหรือผู้สำเร็จการศึกษาจากศูนย์การเรียนรู้ว่าได้ศึกษาหรือสำเร็จการศึกษาภายใต้การกำกับและรับรองของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแล้วแต่กรณีตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ
4. จัดทำรายงานผลการดำเนินงานและสภาพปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาทราบอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง
5. จัดทำทะเบียน หลักฐานทางการเงินและบัญชี ในกรณีที่ได้รับสิทธิประโยชน์ด้านเงินอุดหนุนจากรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือองค์กรอื่นเพื่อจัดการศึกษา

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับศูนย์การเรียนรู้ สรุปได้ว่า ศูนย์การเรียนรู้ (Learning Resource Center) เป็นสถานศึกษาอีกประเภทหนึ่งที่มีความแตกต่างไปจากโรงเรียน แต่สามารถจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ภายใต้การดำเนินการบริหารสถานศึกษาโดยภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคม เพื่อจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนในชุมชนที่ด้อยโอกาสทางการศึกษาในระบบโรงเรียน โดยศูนย์การเรียนรู้สามารถจัดการศึกษาได้ทั้ง 3 รูปแบบหรือรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งก็ได้ มีการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาขึ้นโดยใช้ทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เช่น วิถีชีวิต วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เอกลักษณ์ของชุมชนเพื่อจัดการเรียนการสอนในรูปแบบที่หลากหลายและมีความยืดหยุ่นตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย อีกทั้งยังต้องจัดให้มีการวัดและประเมินผลผู้เรียนตลอดจนออกหลักฐานการศึกษาแก่ผู้เรียนหรือผู้สำเร็จการศึกษา

3. วิธีการเรียนรู้

เมื่อกล่าวถึงคำว่า วิธีการเรียนรู้ อาจเป็นคำที่สื่อความหมายหรือมีความสอดคล้องกับอื่นอีกหลาย ๆ คำ อาทิเช่น การเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้ วิธีชีวิต วิธีชุมชน เป็นต้น ทั้งนี้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยเพื่อศึกษาความหมายและขอบข่ายของวิธีการเรียนรู้ ผู้วิจัยขอนำเสนอเนื้อหาในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องดังนี้

3.1 แนวคิดและความหมายของวิธีการเรียนรู้

จากการศึกษาเอกสารชุดโครงการวิธีการเรียนรู้ของคนไทย มีนักการศึกษาและนักวิชาการได้ให้แนวคิดและความหมายของคำว่า วิธีการเรียนรู้ ในแง่มุมต่าง ๆ ไว้ดังนี้

สุมน อมรวิวัฒน์ (2546: 92-93) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ถ้า วิธี แปลว่า เส้นทางและวิธีการ วิธีการเรียนรู้ จึงหมายถึง เส้นทางและวิธีการเรียนรู้ของมนุษย์ตลอดชีวิต

1. มนุษย์เรียนรู้ตั้งแต่ปฏิสนธิ เกิดจนตาย การเรียนรู้นั้น แม้ว่าจะมีวิธีการแตกต่างกันแต่ละช่วงชีวิต แต่ก็เกิดเป็นเหตุปัจจัยต่อเนื่องกันไม่แบ่งช่วง

2. การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ซับซ้อน แตกต่างหลากหลายและเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบหลายประการ จึงไม่มีสูตรตายตัวในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การออกกฎ กำหนดกรอบตายตัว สั่งการจากเบื้องบนทำให้ขาดการยืดหยุ่น ปรับเปลี่ยนวิธีการ และจำกัดจินตนาการทางการสอน

3. การจัดวิธีการเรียนรู้ เป็นกระบวนการสองทางร่วมกันทั้งผู้ส่งสอน อบรมเลี้ยงดู และเด็ก-เยาวชน ทั้งสองกลุ่มต่างก็ต้องเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมทางสังคมและธรรมชาติ

4. การสร้างคุณภาพชีวิตแก่เด็กและเยาวชน ด้วยวิธีการเรียนรู้ของสังคมไทยนี้ รากฐาน 3 ประการ คือ ฐานทางวัฒนธรรม ฐานทางคุณธรรม และฐานทางปัญญาธรรม ทั้งนี้ต้องผสมผสานกับหลักทฤษฎีสากล ซึ่งได้ข้อพิสูจน์แล้วว่านำมาปรับใช้ได้ผล

5. คุณลักษณะของคนไทยในภาพรวมทุกช่วงวัย คือ (1) สุขภาพทางกายและจิตสมบูรณ์ (2) มีความรู้ ฉลาดรู้ และมีความสามารถใช้เครื่องมือแสวงหาความรู้ต่อเนื่อง (3) ได้รับการฝึกฝนให้สามารถทำภารกิจที่ต้องการได้สำเร็จ (4) ได้ฝึกหัดอบรมกระบวนการคิดจนสามารถคิดได้ถูกต้องแยกคาย (5) ได้เรียนรู้ซึมซับจากการปฏิบัติจนมีคุณธรรมประจำใจ (6) ดำรงตนและดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่า คุณประโยชน์ต่อส่วนรวม ทั้งนี้คุณลักษณะดังกล่าว ย่อมแปรเปลี่ยนสอดคล้องตามวัย ความถนัด ความสนใจ และความสามารถของผู้เรียน

ประภาภท นียม (2546: 94) กล่าวว่า วิธีการเรียนรู้ เป็นคำที่บ่งบอกถึงคุณลักษณะพิเศษของมนุษย์ ซึ่งเป็นธรรมชาติที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากชีวิตอื่น ๆ ในโลก เพราะมนุษย์มีได้อาศัยเพียงสัญชาตญาณดิบเพียงแห่งการกินนอน สืบพันธุ์ กลัวอันตราย และอื่น ๆ เพื่อดำรงชีวิตเช่นสัตว์ทั้งหลายที่ไม่สามารถพัฒนาตนให้พ้นภาวะดั้งเดิมได้ หากแต่มนุษย์อาศัยธรรมชาติการเรียนรู้จากความคิด จิตใจ ภายใน เพื่อสร้างความรู้ และสะสมประสบการณ์ด้วยตนเอง มาเป็นเครื่องดำรงชีวิตให้อยู่รอดและเจริญงอกงาม จนอาจกล่าวได้ว่า วิธีการเรียนรู้ ก็คือ วิธีการดำรงชีวิตมนุษย์นั่นเอง นอกจากนี้ยังกล่าวถึง วิธีการเรียนรู้ในสังคมไทยในมิติการเรียนรู้ที่ผูกพันอยู่กับวิถีชีวิตและความจริงในธรรมชาติที่บ่งบอกถึง

1. การเรียนรู้แบบลงมือกระทำการทำงานอันจำเป็นต่อพื้นฐานการดำรงชีวิต นั่นคือเรียนรู้ด้วยประสบการณ์จริง (Experiential Learning)
2. การเรียนรู้ที่หลากหลาย (Interdisciplinary Learning) และมีบูรณาการ (Integration Learning)
3. การเรียนรู้ร่วมกันผ่านกิจกรรมทางสังคม (Group Learning)
4. การเรียนรู้จากการได้เผชิญสถานการณ์จริงและการแก้ปัญหา (Problem Solving)
5. การเรียนรู้ตามทำนองคลองธรรม ที่ไม่ได้มุ่งแข่งขัน แข่งแย่ง เบียดเบียนกันและกัน
6. การเรียนรู้ที่ใช้จินตนาการและการประจักษ์ความรู้ด้วยตนเอง (Constructivist Education)

เที่ยงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2546: 101-104) ได้กล่าวไว้ว่า หากต้องการสร้างวิธีการเรียนรู้ของคนไทยให้ประสบความสำเร็จ ควรตระหนักร่วมกันในเรื่องต่อไปนี้

1. ตระหนักว่าการเรียนรู้ “ไม่ใช่” การเรียนการสอน การเรียนรู้มิใช่การเรียนการสอน
 การสอน = การป้อน มีผู้ทำการป้อนความรู้
 การเรียน = การรับ ผู้รับ รับความรู้จากผู้ป้อน
 การเรียนรู้ (Learning) เกิดจากการที่บุคคลนั้น มีความอยากรู้ อยากเห็น อยากเข้าใจเรื่องใดเรื่องหนึ่ง อันนำไปสู่ความกระตือรือร้นในการแสวงหา การค้นคว้า การทำความเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยตนเอง เป็นการค้นพบความรู้ใหม่ของตนเอง
2. ตระหนักว่าการเรียนรู้เป็นลักษณะชีวิต เมื่อทราบแล้วว่าการเรียนรู้มิใช่การ “อ้าปาก” รอรับการป้อนความรู้ แต่เป็นการขวนขวายแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง คนที่รักการเรียนรู้จึงเป็นคนที่มึลักษณะชีวิตแห่งการเรียนรู้ควบคู่กันไปด้วย
 การสร้างวิธีการเรียนรู้ของคนไทย จึงมิใช่เพียงการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรการศึกษา แต่เป็นการสร้างและพัฒนาลักษณะชีวิต สู่ลักษณะชีวิตแห่งการเรียนรู้นั่นเอง

3.2 การเรียนรู้

คำนิยามของคำว่า “การเรียนรู้” ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่าน ทั้งในกลุ่มนักวิชาการ นักจิตวิทยา และนักการศึกษา ผู้วิจัยขอนำเสนอดังต่อไปนี้

กรมวิชาการ (2541: 23-25) ได้สรุปและวิเคราะห์ความหมายของ การเรียนรู้ ว่าเป็นคำที่ประกอบด้วยคำว่า “เรียน” และ “รู้” ดังนั้นการเรียนรู้ต้องรู้เป็นแกน ไม่ใช่แค่รู้อย่างเดียว แต่ต้องได้ความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ได้ความงอกงามขึ้นมา รวมความถึงได้ความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถ ฯลฯ ซึ่งสรุปเป็นสูตรได้ดังนี้ เรียน = รู้ + ได้ความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น เรียน = รู้ + ทำให้ได้ ทำให้เป็น เป็นอีกหนึ่งสูตรที่เน้นความสำคัญของการทำเป็นควบคู่ไปด้วย หมายถึง ทั้งรู้และทำเป็น โดยสรุปแล้ว การเรียนรู้ คือ การเรียนที่มีความรู้เป็นแกนเป็นสาระสำคัญ โดยที่ทำได้อะไรเปลี่ยนแปลงเพิ่มเข้ามาในทางที่ดีขึ้น

ซังค์ (Schunk. 1996: 2-3) ได้ให้ความหมาย “การเรียนรู้” โดยมีจุดเน้นที่บทบาทความเชื่อ และความคิดของผู้เรียนรู้ และยึดเกณฑ์ 3 เกณฑ์ในการนิยามคือ (1)การเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรม หรือเปลี่ยนแปลงความสามารถของพฤติกรรม (2)ระยะเวลาคงทน (ของพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลง) และ (3)การฝึกหัดหรือรูปแบบของประสบการณ์ เช่น การสังเกตจากคนอื่น เป็นต้น

ดวงเดือน ศาสตร์ภัก (2546: 82) ได้กล่าวว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมทางด้านพุทธิพิสัย (cognitive domain) ด้านจิตพิสัย (affective domain) หรือด้านทักษะพิสัย (psychomotor domain) ที่ค่อนข้างถาวร หรือการเปลี่ยนแปลงขีดความสามารถของพฤติกรรมเท่าที่จะเป็นไปได้ ซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์ หรือการฝึกฝนที่ได้รับการเสริมแรงหรือการสังเกตการกระทำของตัวแบบที่ได้รับการเสริมแรงแต่ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงทางกายอย่างชั่วคราว เช่น การเจ็บป่วย ความอ่อนเพลีย หรือผลจากการใช้ยาและไม่ใช้การตอบสนองที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น สัญชาตญาณ วุฒิภาวะ หรือปฏิกิริยาสะท้อน เป็นต้น

กันยา สุวรรณแสง (2542: 154-155) ได้กล่าวถึง การเรียนรู้ ว่าเป็นกระบวนการที่ ประสบการณ์ตรง หรือประสบการณ์ทางอ้อม กระทำให้อินทรีย์เกิดการเปลี่ยนพฤติกรรมค่อนข้างถาวร แต่ไม่นับรวมถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเนื่องมาจากเหตุอื่น เช่น วุฒิภาวะ ความเจ็บป่วย ฤทธิ์ยา สารเคมี ฯลฯ

วิทยากร เชียงกุล (2549: 92) ได้ให้ความหมายของ การเรียนรู้ ว่าเป็นการใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้าของเรา (ฟัง ดู สัมผัส ดมกลิ่น ชิมรส) รับรู้ ตีความ จดจำ เชื่อมโยง รวบรวม ทำความเข้าใจ วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ ด้วยตัวของเราเอง และการรู้จักประยุกต์สิ่งที่เราเรียนรู้ไปใช้ในการทำงาน การใช้ชีวิต การแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นประโยชน์ต่อตัวเราและสังคม

สุมาลี สังข์ศรี (2544: 105-106) ได้กล่าวถึงกิจกรรมทางการศึกษาที่เน้นการเรียนรู้ตามวิถีชีวิตที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ซึ่งเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในสังคมสามารถสรุปได้ดังนี้

1. การเรียนรู้จากห้องสมุดต่าง ๆ ในปัจจุบันห้องสมุดมีหลายประเภทด้วยกัน เช่น ห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย ห้องสมุดหน่วยงานเอกชน ห้องสมุดประชาชน และห้องสมุดวัด เป็นต้น

2. การเรียนรู้จากเครือข่ายเรียนรู้ในชุมชน เครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน ได้แก่ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ศรช.) สถานีอนามัยตำบล สำนักงานเกษตรตำบล สำนักวิชาต่าง ๆ ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน รวมทั้งแหล่งความรู้ในชุมชนที่มีอยู่ตามธรรมชาติ หรือตามวิถีชีวิตของชาวบ้าน

3. การเรียนรู้จากสื่อสารมวลชน เป็นการจัดการศึกษาที่จัดโดยหนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ วารสาร นิตยสาร จุลสาร ไปสเตอร์ เป็นต้น

4. การเรียนรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งประกอบด้วย ภูมิปัญญาของผู้รู้ วัฒนธรรมและองค์ความรู้ของชุมชน ซึ่งได้รับการสั่งสมและการถ่ายทอดสืบมา

5. การเรียนรู้จากสื่อพื้นบ้าน สื่อพื้นบ้านมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ คตินิยม ค่านิยม และคุณธรรมอันดีงามโดยผ่านการแสดงของตัวละครต่าง ๆ เช่น ลิเก หมอลำ หนังตะลุง มโนราห์ ลำตัด เพลงลูกทุ่ง เป็นต้น

6. การเรียนรู้จากครอบครัว ครอบครัวเป็นแหล่งเรียนรู้ตั้งแต่เกิดที่สอนให้บุคคลมีแบบแผนในการดำรงชีวิต ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของครอบครัวนั้น ๆ นอกจากนั้น ในปัจจุบันซึ่งเป็นยุคโลกาภิวัตน์ ครอบครัวจะต้องสอนให้เด็กรู้จักเลือกรับข่าวสารที่ดีที่สุด รู้จักการคิดและตัดสินใจในสิ่งที่ถูกต้องมีเจตคติที่ดีทั้งต่อตนเองและสังคม โดยวิธีบอกเล่า สั่งสอน สาธิตให้ดู สร้างบรรยากาศภายในครอบครัว ศึกษาดูงาน ท่องไปในโลกกว้าง เป็นต้น

ประเวศ วะสี (2552: 30-34) ได้กล่าวว่า ชีวิตเรียนรู้จากการปฏิบัติ เช่น การดูคนมการยืน การเดิน การกิน การพูด การมีปฏิสัมพันธ์กับพ่อแม่ ญาติพี่น้อง คนในชุมชน การทำงาน การเล่น สนุกที่รียกรรมต่าง ๆ การอยู่ร่วมกันเช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม การดูแลรักษาสุขภาพ การไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง การปฏิบัติตามหลักศาสนา ทั้งหมดเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติร่วมกับผู้อื่นในครอบครัวและในชุมชน หรือเรียกว่าการเรียนรู้ในวิถีชีวิต หรือเรียนรู้ในฐานวัฒนธรรมอะไรที่เป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาและมีประโยชน์ ก็เรียนรู้ในสิ่งนั้น ๆ จากการปฏิบัติ กล่าวโดยสรุป คือ การเรียนรู้ในวิถีชีวิตมีการวิจัยและสร้างความรู้ใหม่ตลอดเวลา แต่ไม่มีวิจัยในห้องแล็บ จึงคิดว่าไม่มีการวิจัย ห้องแล็บของเขา คือชีวิตจริงปฏิบัติจริง

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ว่า วิธีการเรียนรู้ หมายถึง วิธีการเรียนรู้ตามวิถีชีวิตที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยเป็นการเรียนทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการจากศูนย์การเรียนรู้ และการเรียนรู้ที่ไม่เป็นทางการจากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายเช่น ครอบครัว ญาติพี่น้อง แหล่งประกอบอาชีพ สถาบันทางศาสนา สื่อต่าง ๆ และวิถีชุมชน

4. การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน

จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่านจากเอกสารและการลงสำรวจพื้นที่วิจัยในเบื้องต้น ผู้วิจัยพบว่าศูนย์การเรียนรู้ได้มีการนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (PBL: Problem Based Learning) มาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของศูนย์การเรียนรู้ เพื่อทำความเข้าใจความหมาย ขั้นตอน บทบาทของผู้สอนในการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (PBL: Problem Based Learning) ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารเพิ่มเติมเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ซึ่งขอนำเสนอรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 ความหมายของการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-Based Learning) หรือเรียกย่อ ๆ ว่า PBL มีนักการศึกษาและนักวิชาการได้ให้แนวคิดและความหมาย ไว้ดังนี้

บาเรลล์ (Barell 1998: 7) กล่าวว่า การเรียนรู้โดยใช้ ปัญหาเป็นฐานเป็นกระบวนการของการสำรวจเพื่อจะตอบคำถามสิ่งที่ อยากรู้หรืออยากเห็น ข้อสงสัย และความไม่แน่ใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติในชีวิตจริงที่มีความซับซ้อน ปัญหาที่ใช้ในกระบวนการเรียนรู้จะเป็นปัญหาที่ไม่ชัดเจน มีความยากหรือมีข้อสงสัย สามารถตอบคำถามได้หลายคำตอบ

มัทธรา ธรรมบุศย์ (2545: 111) กล่าวว่า การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน คือ รูปแบบการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากแนวคิดตามทฤษฎีการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์นิยม โดยให้ผู้เรียนสร้างความรู้ใหม่จากการใช้ปัญหาที่เกิดขึ้นในโลกแห่งความจริงเป็นบริบทของการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการคิดวิเคราะห์และคิดปัญหา รวมทั้งได้ความรู้ตามศาสตร์ในสาขาวิชาที่ตนศึกษาด้วย การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานจึงเป็นผลมาจากกระบวนการทำงานที่ต้องอาศัยความเข้าใจและการแก้ไขปัญหา

วัลลี สัตยาศัย (2547: 16) ให้ความหมายของการเรียนรู้โดยใช้ ปัญหาเป็นฐานว่า การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน คือ วิธีการเรียนรู้ที่เริ่มต้นด้วยการใช้ปัญหาเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้เรียนไปศึกษาค้นคว้าแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการต่าง ๆ จากแหล่งวิทยาการที่หลากหลายเพื่อนำมาใช้ ในการแก้ปัญหาโดยที่มิได้ มีการศึกษาหรือเตรียมการล่วงหน้าเกี่ยวกับปัญหาดังกล่าวมาก่อน

ภัทรวดี มากมี (2554: 13) ได้กล่าวว่า เป็นรูปแบบการสอนที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนที่ดีมากที่สุดวิธีหนึ่ง เพราะสอดคล้องกับแนวการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (ฉบับปรับปรุง 2545) คือ ทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการคิด วิเคราะห์ คิดแก้ปัญหา และคิดอย่างสร้างสรรค์ ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนและได้ลงมือปฏิบัติมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีโอกาสออกไปแสวงหาความรู้ด้วยตนเองจากแหล่งทรัพยากรเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษาในส่วนของผู้สอนก็จะลดบทบาทของการเป็นผู้ควบคุมในชั้นเรียนลงแต่ในทางกลับกันผู้เรียนจะมีอำนาจในการจัดการควบคุมตนเอง ส่วนจะหาความรู้ใหม่ได้มากหรือน้อยเพียงใดก็แล้วแต่ความประสงค์ของผู้เรียนเนื่องจากผู้เรียนเป็นฝ่ายรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเอง

เอกกมล บุญยะผลานันท์ (2557: 4) ได้สรุปความหมายของการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ไว้ว่า เป็นการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางเพื่อเกิดการเรียนรู้ และสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้วยตนเอง โดยใช้ปัญหาจากสถานการณ์จริงมาเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการค้นคว้า ทดลองปฏิบัติด้วยตนเองและเป็นกลุ่มเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ทักษะการแก้ปัญหา ซึ่งผู้สอนทำหน้าที่เป็นผู้ชี้แนะให้คำปรึกษา สนับสนุน อำนวยความสะดวก และเตรียมทรัพยากรที่เหมาะสมไว้ให้

จากการศึกษาความหมายของ การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน สรุปได้ว่าเป็นวิธีการเรียนรู้ที่เริ่มต้นด้วยการใช้ปัญหาเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการต่าง ๆ จากแหล่งวิทยาการที่หลากหลายเพื่อนำมาใช้ในการแก้ปัญหา โดยใช้การคิด วิเคราะห์และคิดแก้ปัญหาโดยผู้เรียนจะทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ซึ่งเป็นรูปแบบการสอนที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนที่ดีมากที่สุดวิธีหนึ่ง เพราะสอดคล้องกับแนวการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (ฉบับปรับปรุง 2545) ที่ทำให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนและได้ลงมือปฏิบัติมากขึ้น และยังเป็นการเปิดโอกาสออกไปแสวงหาความรู้ด้วยตนเองจากแหล่งทรัพยากรเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา

4.2 กลไกพื้นฐานในการเรียนการสอนแบบใช้ปัญหาเป็นฐาน

จากความหมายและลักษณะการเรียนรู้โดยใช้ ปัญหาเป็นฐานจะพบว่าสิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงถึงคือ การให้นักเรียนได้ ผ่านไถ่อย่างครบถ้วน 3 ประการ คือ

1. Problem-based learning การเรียนการสอนแบบใช้ปัญหาเป็นฐาน คือ กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนใช้ “ปัญหา” เป็นหลักในการแสวงหาความรู้ด้วยกลวิธีหาข้อมูลเพื่อพิสูจน์สมมติฐานอันเป็นการแก้ ปัญหานั้นโดยผู้เรียน จะต้องนำปัญหามาเชื่อมโยงกับความรู้เดิม ความคิดที่มีเหตุผลและการแสวงหาความรู้ใหม่ กระบวนการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นหลักสามารถเกิดขึ้นได้กับการเรียนรายบุคคลหรือการเรียนรู้กลุ่มย่อยแต่การเรียนแบบกลุ่มย่อยจะช่วยให้ รวบรวมความคิดในการแก้ปัญหาได้กว้างขวางมากกว่า

2. Self-directed learning การเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นวิธีการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีเสรีภาพในการใช้ความรู้ความสามารถในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนจะต้องบริหารเวลาของตนเอง กำหนดการดำเนินงาน มีความรับผิดชอบต่อกลุ่ม คัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการประเมินผลตนเอง ซึ่งการเรียนรู้ด้วยตนเองนี้ มีความแตกต่างจากการเรียนการสอนที่เน้นครูเป็นหลัก

3. Small-group learning การเรียนรู้เป็นกลุ่มย่อย เป็นวิธีการเรียนที่ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่นเป็นทีมและยอมรับประโยชน์ของการทำงานร่วมกันให้ค่านำหาแนวความคิดจากการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกลไกพื้นฐานพอสรุปได้ คือ การจัดการเรียนการสอนโดยใช้ปัญหาเป็นฐาน เป็นวิธีการจัดการเรียนรู้ที่ประกอบด้วยปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น โดยผู้เรียนต้องนำปัญหาที่เกิดขึ้นมาวิเคราะห์และการเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาและการเรียนรู้เป็นกลุ่มย่อยเพื่อให้ผู้เรียนจะได้ พัฒนาความสามารถเพื่อเป็นที่ยอมรับในการทำงานร่วมกันเป็นทีม

การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน มีจุดประสงค์เพื่อที่จะผลิตผู้เรียนที่จะสามารถจัดการกับปัญหาที่พบในชีวิต และหน้าที่การงานด้วยความรอบคอบ และกระตือรือร้นในการแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการใช้ความรู้ที่รวบรวมมาเป็นพื้นฐานในการประยุกต์ใช้แก้ปัญหา มีทักษะนำพาตนเองในการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ยังคงดำเนินต่อเนื่องเป็นนิสัยในการชอบเรียนรู้ รวมถึงตรวจสอบตนเองได้อย่างต่อเนื่อง มีการประเมินความรู้ รวมถึงการพัฒนาทักษะในการแก้ปัญหาอย่างสม่ำเสมอ และเป็นสมาชิกของกลุ่มที่ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ความแตกต่างของการสอนโดยใช้ การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน กับการสอนรูปแบบอื่น ๆ วูดส์ (Woods อ้างใน มัณฑรา ธรรมบุศย์ 2545: 6) ได้แบ่งการสอนออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ การสอนโดยใช้ครูเป็นฐาน (teacher - based) ใช้ตำราหรือสื่อการสอนเป็นฐาน (text or media based) และใช้ปัญหาเป็นฐาน (problem - based) สามารถเปรียบเทียบความแตกต่างของความรับผิดชอบในการเรียนรู้ของครู และผู้เรียนได้ ดังตาราง 1

ตาราง 1 แสดงการเปรียบเทียบรูปแบบการสอนโดยใช้ปัญหาเป็นฐาน

ปัจจัยการเรียนรู้	การสอนโดยใช้ ครูเป็นฐาน	การสอนโดยใช้ ตำราเป็นฐาน	การสอนโดยใช้ ปัญหาเป็นฐาน
การจัดเตรียม สภาพแวดล้อมการ เรียนรู้และสื่อการสอน	ครูเป็นผู้เตรียมการและ เป็นผู้นำเสนอ	ครูเป็นผู้เตรียมการและ เป็นผู้นำเสนอ	- ครูเป็นผู้นำเสนอ สถานการณ์การเรียนรู้ - นักเรียนเป็นผู้เลือกสื่อ การเรียนรู้
จัดลำดับการเรียนรู้	ครูเป็นผู้กำหนด	นักเรียนเป็นผู้กำหนด	นักเรียนเป็นผู้กำหนด
จัดเวลาในการทำ แบบฝึกหัด/ปัญหา	ครูเป็นผู้ให้แบบฝึกหัด หลังจากเสร็จสิ้น การสอน	ครูนำเสนอการสอน ตั้งแต่ต้น แต่จะใช้สื่อ ตามลำดับของเนื้อหา	ครูนำเสนอปัญหาก่อน เสนอสื่อการสอนอื่น ๆ
ความรับผิดชอบต่อ การเรียนรู้	ครูเป็นผู้รับผิดชอบ	นักเรียนเป็นผู้รับผิดชอบ	นักเรียนเป็นผู้รับผิดชอบ (เรียนรู้ด้วยตนเอง)
ความเป็นมืออาชีพ	ครูแสดงภาพลักษณ์ ความเป็นมืออาชีพ	ครูแสดงภาพลักษณ์ ความเป็นมืออาชีพ	ครูไม่แสดงภาพลักษณ์ ความเป็นมืออาชีพ
การประเมินผล	ครูจัดทำแบบประเมิน และเป็นผู้ประเมิน	ครูอาจให้นักเรียน ประเมินตนเองส่วนหนึ่ง	นักเรียนเป็นผู้ประเมิน ตนเอง
การควบคุม	ครูควบคุมนักเรียน	นักเรียนควบคุมตนเอง	นักเรียนควบคุมตนเอง

กระบวนการและขั้นตอนของการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน

เอกกมล บุญยะผลานันท์ (2557: 4) ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้และขั้นตอนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานไว้ดังนี้ การเรียนรู้ในแบบการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นหลักจะแบ่งผู้เรียนออกเป็นกลุ่มย่อย แต่ละกลุ่มจะมีผู้เรียนประมาณ 5-8 คน และมีครูผู้สอน 1 คน หรืออาจมากกว่า ทำหน้าที่เป็นผู้กระตุ้นสนับสนุนและช่วยเหลือให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ซึ่ง จะเรียกผู้สอนในระบบนี้ว่า Tutor หรือ Facilitator กระบวนการจะเริ่มต้นด้วยการให้ผู้เรียนได้ประสบกับปัญหาที่สำคัญซึ่งคล้ายคลึงกับปัญหาที่จะต้องไปประสพจริงทางวิชาชีพของตนในอนาคต โดยที่ผู้เรียนมิได้มีการเตรียมตัวล่วงหน้าเกี่ยวกับปัญหานี้มาก่อน โดยทีมผู้สอนจะนำปัญหาดังกล่าวมาเขียนเป็นสถานการณ์ (Scenario) หรือโจทย์ปัญหา (Problem) เป็นการสร้างเหตุการณ์จำลอง เพื่อใช้เป็นตัวกระตุ้นให้ผู้เรียนได้ฝึกหัดการคิด ไตร่ตรองหาเหตุผลมาอธิบาย และพยายามแก้ไขปัญหานั้นเอง โดยใช้ความรู้พื้นฐานเดิมที่แต่ละคนมีอยู่มารวมกันตั้งเป็นสมมติฐาน พร้อมกับพิจารณาและตั้งวัตถุประสงค์ในการไปศึกษาค้นคว้าหา

ความรู้ที่จำเป็นเพิ่มเติมเพื่อนำมาช่วยในการพิสูจน์สมมติฐาน จากนั้นกลุ่มผู้เรียนก็จะแยกย้ายกันไปศึกษาหาความรู้ด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ที่ได้ช่วยกันตั้งไว้ แล้วจึงนำข้อมูลที่ได้เพิ่มเติมมาใหม่กลับมาช่วยกันสรุปสมมติฐานที่ตั้งไว้เพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาให้ลุล่วงต่อไป

สมพงษ์ สมสอน (2546: 22) ได้สรุปกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานจากนักการศึกษาทั้งในและต่างประเทศ ดังนี้

1. ขั้นเสนอปัญหา ผู้เรียนจะได้รับปัญหา ซึ่งจะนำเสนอให้แก่ผู้เรียนเป็นการสร้างจุดสนใจและเริ่มต้นการเรียนการสอน ซึ่งปัญหาที่นำเสนอผู้เรียนนั้นต้องมั่นใจว่ามีวิธีที่เป็นไปได้หลายวิธี ข้อมูลที่มีอยู่ในสถานการณ์ ไม่เพียงพอต่อการแก้ปัญหา เป็นปัญหาที่ผู้เรียนจะมีความรู้เดิมไม่เพียงพอเป็นเหตุเริ่มต้นให้ต้องมีการศึกษา ค้นคว้าที่สำคัญปัญหาต้องใกล้เคียงกับในชีวิตจริงซึ่งนักเรียนอาจพบเจอได้

2. ขั้นชี้แจงปัญหา ผู้เรียนทำงานในกลุ่มย่อยจะต้องทำความเข้าใจคำศัพท์ และความหมายต่าง ๆ ของคำและมโนทัศน์ ซึ่งเป็นสถานการณ์ของปัญหาให้ชัดเจน หว่าอะไรเป็นประเด็นสำคัญของปัญหา

4.3 แนวทางการวัดและประเมินผลการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน

สำหรับแนวทางการวัดและประเมินผลการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานนั้น มีดังนี้ (วัชรวิภา เล่าเรียนดี 2550: 99)

1. ให้เสนอรายงานการดำเนินการแก้ปัญหา ทั้งที่เป็นงานเดี่ยวและงานกลุ่ม
2. ตรวจสอบการเขียนบันทึกผลการเรียนรู้ของตนเอง ของนักเรียนแต่ละคน
3. ใช้แบบประเมินโดยให้เพื่อนประเมินกันและกัน ซึ่งต้องกำหนดเกณฑ์การประเมินให้ชัดเจน
4. ใช้แบบสังเกตประเมินผลระหว่างการเรียนรู้
5. ทดสอบด้วยการให้วิเคราะห์ปัญหา คิดหาแนวทางการแก้ปัญหาและดำเนินการแก้ปัญหา เป็นรายบุคคลโดยกำหนดปัญหาให้ปฏิบัติตามขั้นตอน
6. สัมภาษณ์เป็นรายบุคคล
7. ใช้ข้อสอบ

ภัทราวดี มากมี (2554: 12) กล่าวถึงการประเมินผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ (learning outcome) ว่าในการเรียนการสอนโดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ควรประกอบไปด้วย 3 ส่วนได้แก่ ความรู้ (knowledge) ทักษะ (skill) และเจตคติ (attitude) รายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 2 การประเมินผลลัพธ์การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน

ความรู้	ทักษะ	เจตคติ
ควรประเมินระดับการ แก้ปัญหาไม่เน้นความจำ และประเมินการเรียนรู้ ควบคู่ไปกับการประเมิน ความรู้	ควรประเมินทักษะต่อไปนี้ - ทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเอง (self-study) - ทักษะการใช้เหตุผล (reasoning skill) - ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (critical thinking) - ทักษะในการตัดสินใจ (decision making) - ทักษะในกระบวนการกลุ่ม (group process) เช่น การสื่อสาร ปฏิสัมพันธ์ในกลุ่ม การมีส่วนร่วม - ทักษะในการทำหัตถการ - ทักษะในการประเมินตนเอง (self-assessment)	ควรประเมินความรับผิดชอบ ต่อหน้าที่ ความซื่อสัตย์ การตรงต่อเวลา มนุษยสัมพันธ์ กับผู้อื่น ความใฝ่รู้

สรุปได้ว่าการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน หรือ PBL เป็นการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการใช้ปัญหาเป็นสื่อในการเรียนรู้และวิธีแสวงหาความรู้ โดยใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์หรือที่เรียกว่า การสอนแก้ปัญหา problem solving method นั้นเอง การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน นอกจากจะฝึกทักษะการแก้ปัญหาเป็นกระบวนการแล้ว ยังฝึกทักษะการคิดประเภทต่าง ๆ เช่น การคิดอย่างมีวิจารณญาณและคิดสร้างสรรค์ นักเรียนอาจไม่คุ้นเคยกับวิธีเรียนรู้แบบดังกล่าว ครูจึงควรติดตามดูแลและส่งเสริมการปฏิบัติงานอย่างใกล้ชิด

จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (PBL :Problem Based Learning) ผู้วิจัยได้นำไปใช้ประกอบการเขียนผลการวิจัยในส่วนของงานจัดการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน ซึ่งทางศูนย์การเรียนรู้ได้มีการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ในรูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน

5. ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน

จากการสำรวจพื้นที่วิจัยในเบื้องต้นของผู้วิจัยประกอบกับการศึกษาและวิเคราะห์เอกสารของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่านในเบื้องต้น ตามรายละเอียด ดังนี้

5.1 ประวัติความเป็นมา

กว่า 40 ปีที่ก่อตั้งหมู่บ้านห้วยพ่านขึ้น ที่นี้ไม่มีโรงเรียนในชุมชน ที่ผ่านมาชาวห้วยพ่านส่งบุตรหลานไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำ อยู่ห่างจาก

หมู่บ้านประมาณ 120 กิโลเมตร เด็ก ๆ จึงต้องออกจากหมู่บ้านไปพักอาศัยอยู่ประจำที่โรงเรียน ทำให้ผู้ปกครองมีความห่วงกังวล เนื่องจากเด็กยังเล็กเกินไปไม่สามารถรับผิดชอบตัวเองได้ ทำให้ผู้ปกครองบางส่วนเลือกให้บุตรหลานเข้ารับการการศึกษาที่โรงเรียนของหมู่บ้านใกล้เคียง แต่ทุกโรงเรียนตั้งอยู่ไกลจากหมู่บ้านห้วยฟ่าน ประมาณ 10 กิโลเมตร การเดินทางไกลไปโรงเรียนก่อให้เกิดผลกระทบในหลายด้าน อาทิ ค่าใช้จ่ายในครอบครัวเพิ่มมากขึ้นภาระของผู้ปกครองในการรับ-ส่งไปกลับ และความปลอดภัย ซึ่งในช่วงฤดูฝน ถนนทางเข้าหมู่บ้านประมาณ 7 กิโลเมตร เป็นถนนดินลูกรังลัดเลาะไปตามภูเขาสูง และชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้รถจักรยานยนต์เป็นพาหนะในการรับ-ส่งนักเรียน บางครั้งเมื่อมีฝนตกหนักก็ทำให้ไม่สามารถเข้า-ออกหมู่บ้านได้ ดังนั้นการเรียนของเด็ก ๆ จึงไม่มีความต่อเนื่องและเกิดอุบัติเหตุบ่อยครั้ง

จากความยากลำบากด้านการศึกษาของบุตรหลานทั้งในอดีตและปัจจุบัน เป็นความมุ่งมั่นและเป็นแรงบันดาลใจที่ชาวห้วยฟ่านพยายามหาช่องทางแก้ไขปัญหาและหาทางออกที่เหมาะสม ทำให้ผู้นำชุมชนห้วยฟ่านเริ่มทำการศึกษารเรียนรู้และทำความเข้าใจด้านสิทธิภาคพลเมืองกับการจัดการศึกษา ร่วมกับทางมูลนิธิส่งเสริมพัฒนาเด็กและเยาวชน เรียนรู้และศึกษากระบวนการจัดศึกษาในรูปแบบต่างๆ รวมถึงเตรียมความพร้อมภายในชุมชน เพื่อขอใช้สิทธิชุมชนจัดการศึกษาร่วมกับรัฐ จนกระทั่งเมื่อกระทรวงศึกษาธิการ ได้ออกกฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิขององค์กรชุมชนและองค์กรเอกชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียน พ.ศ. 2555 คนในชุมชนที่มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกันในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในรูปแบบตามอัธยาศัยในศูนย์การเรียนสำหรับบุตรหลานในชุมชน ได้รวมตัวกันในนาม “องค์กรชุมชนบ้านห้วยฟ่าน” เพื่อยื่นความประสงค์ขอจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานภายในศูนย์การเรียนรู้ตามกฎกระทรวงดังกล่าว และรวบรวมเอกสารต่างๆ ยื่นจดทะเบียน “ศูนย์การเรียนชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยฟ่าน” พร้อมทั้งได้พัฒนาหลักสูตรชุมชน เสนอกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาการประถมศึกษาอำเภอ เขต 2 (สพป.น่าน เขต 2) เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2556 โดยมีนายสมบุญ ใจปิง ผู้ใหญ่บ้านห้วยฟ่าน ดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการศูนย์การเรียน

ความเข้มแข็งและพลังของชุมชน จึงเป็นความเชื่อมั่นของชาวห้วยฟ่านในการจัดการศึกษาให้กับบุตรหลานได้ตามหลักการที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดไว้ เพื่อพัฒนาทักษะผู้เรียนให้มีความสามารถในการสื่อสาร รู้จักคิด สามารถแก้ปัญหา มีทักษะในการใช้ชีวิต รวมถึงพัฒนาให้ผู้เรียนรู้จักและเท่าทันตนเอง เท่าทันสังคมไทยและสังคมโลกที่ความซับซ้อนอันรวดเร็วต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน เป้าหมายการศึกษาของชุมชนห้วยฟ่านมิใช่เพียงการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้เป็นผู้มีจิตใจสาธารณะ มีคุณธรรม มีปัญญา และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เท่านั้น หากแต่มุ่งหวังให้การศึกษาเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้ปกครองและครูไปพร้อมกัน และที่สำคัญที่สุด การศึกษาของชาวห้วยฟ่านในวันนี้ เป็นการออกแบบชุมชนอนาคตของตนเองในอีก 10 ปี

ข้างหน้า ซึ่งการศึกษาที่จัดโดยชุมชนจะเป็นเป้าหมายให้เด็ก ๆ รักถิ่น รักธรรมชาติ เคารพสิทธิของกัน และกัน รู้วิธีการทำงานเป็นทีม ช่วยเหลือและแบ่งปันให้แก่ผู้ที่อ่อนแอกว่า รวมถึงความสามารถที่จะตัดสินใจ เลือกอยู่และร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาบ้านเกิดของตนเอง

5.2 การดำเนินงาน

หลังจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่านได้รับอนุญาตในการจัดตั้งศูนย์ การเรียนและจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัย ระดับการศึกษาชั้น ประถมศึกษาปีที่ 1-6 จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาการประถมศึกษา น่าน เขต 2 ได้มีการ ดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กรชุมชนดังนี้

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่านได้มีการพัฒนาหลักสูตรที่ใช้ในการ จัดการเรียนการสอน และจัดทำรายงานผลการประเมินคุณภาพภายในเพื่อรับการตรวจสอบคุณภาพ สถานศึกษาจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาการประถมศึกษา น่าน เขต 2 ในทุกภาคเรียน และ หลังจากสิ้นสุดปีการศึกษาได้มีการวัดประเมินผลผู้เรียนและออกหลักฐานการศึกษาให้แก่ผู้สำเร็จ การศึกษาภายใต้การกำกับและรับรองของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โดยในปีการศึกษา 2557 มีผู้เรียนสำเร็จการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 1 คน ทางศูนย์การเรียนรู้ได้ออกวุฒิ การศึกษาโดยการยื่นต่ออนุมัติจบการศึกษาโดยผู้ใหญ่สมบุรณ์ ใจปิง ในฐานะผู้รับใบอนุญาตและ ผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน นับเป็นวุฒิบัตรใบแรกของประเทศไทยที่ออก โดยองค์กรภาคประชาชน

ครูประจำศูนย์การเรียนรู้ได้รับการคัดเลือกจากคณะกรรมการประจำศูนย์การเรียนรู้ และผู้มีส่วนในการจัดการศึกษาโดยกำหนดให้เป็นครูประจำศูนย์การเรียนรู้เป็นลูกหลานของคนใน ชุมชน และเนื่องจากบุคลากรของศูนย์การเรียนรู้ได้รับยกเว้นที่ไม่ต้องมีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2550: 13) บุคลากรของศูนย์การเรียนรู้ซึ่งไม่ได้จบปริญญาตรีใน สายการศึกษาจึงได้รับอนุญาตในการทำหน้าที่ให้บริการหรือปฏิบัติงานในศูนย์การเรียนรู้ โดยในปี การศึกษา 2558 มีบุคลากรประจำศูนย์การเรียนรู้ ดังต่อไปนี้

รายชื่อ	ตำแหน่ง
1. นายสมบุรณ์ ใจปิง	ผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้
2. นางสาวชมเดือน คำยันต์	ครูประจำศูนย์การเรียนรู้
3. นางสาวศรัณย์พร รัตสีโว	ครูประจำศูนย์การเรียนรู้
4. พระผาสุก (เขมปัญญญ) มั่นคง	พระภิกษุอาสาสมัคร

นอกจากนี้ยังมีผู้มีส่วนร่วมในการจัดศึกษาของศูนย์การเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนอีกดังนี้ องค์การบริหารส่วนตำบลเปือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในจังหวัดน่าน (กอ.รมน.) คุรุภูมิปัญญาและปราชญ์ชุมชน มูลนิธิส่งเสริมพัฒนาเด็กและเยาวชน มูลนิธิเครือข่ายรักเมืองน่าน นายสันโดษ สุขแก้ว (ปราชญ์วิถีธรรมชาติ)

ถึงแม้ว่าศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยฟ่านจะได้รับอนุญาตในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างถูกต้องตามกฎหมายแต่ก็ยังไม่ได้รับเงินอุดหนุนและสิทธิประโยชน์ทางการศึกษาจากกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเป็นสิทธิที่ควรได้รับตามกฎหมายกำหนด ชาวบ้านห้วยฟ่านจึงหาทางออกโดยการระดมทุนจากการจัดทำผ้าป่าการศึกษา การรับบริจาค และแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรของหมู่บ้านจำหน่ายเป็นสินค้า เพื่อจัดสรรเป็นงบประมาณในการจัดการศึกษาโดยทางศูนย์การเรียนรู้มีค่าใช้จ่ายคือ ค่าอาหารกลางวันนักเรียน ค่าตอบแทนบุคลากร ค่าไฟฟ้า และค่าวัสดุอุปกรณ์

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยฟ่าน มีทรัพยากรที่ใช้ในการจัดการศึกษา ดังนี้

1. อาคารเรียน 1 อาคาร (ขนาด 8 x 24 เมตร) ประกอบด้วย
 - ห้องเรียนรวม (ขนาด 8 x 12 เมตร)
 - ห้องสมุดและห้องสื่อสารสารสนเทศ (ขนาด 5 x 5 เมตร)
2. ศาลาประชุมประจำหมู่บ้าน (อาคารเอนกประสงค์) 1 อาคาร
3. บ้านพักครู (ศูนย์สงเคราะห์ชาวไทยภูเขา) 1 หลัง
4. เรือนเพาะชำ 1 หลัง
5. โรงเลี้ยงไก่ 1 หลัง
6. อาคารครัว 1 หลัง
7. อาคารห้องน้ำ 1 หลัง (6 ห้อง)
8. ถังน้ำประปาภูเขา 2 ถัง
9. สนามเอนกประสงค์ 2 สนาม
10. แปลงนาสาธิต 1 แปลง
11. บ่อเลี้ยงกบ 9 บ่อ

5.3 การจัดการเรียนการสอน

ในการดำเนินการจัดการเรียนการสอน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติได้มีการพัฒนาหลักสูตร “มรดกห้วยฟ่าน” ด้วยชุมชนบ้านห้วยฟ่านมีจุดเด่นด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากชุมชนตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าน้ำยาวและป่าน้ำสวด แนวทางการอนุรักษ์ป่าและน้ำจึงเป็นรูปธรรมความเข้มแข็งของชุมชนที่ร่วมจัดการฐานทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนด้วยความร่วมแรงร่วมใจของชาวห้วยฟ่าน อีกทั้งชาวบ้านห้วยฟ่านเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ ซึ่งมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรม

ผูกพันกับธรรมชาติ การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของศูนย์การเรียนรู้ จึงมีเป้าหมายนำประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งดิน ป่า น้ำ ความมั่นคงทางอาหาร และวัฒนธรรมชุมชน มาเป็นแกนกลางหลักสูตรของสถานศึกษาบูรณาการควบคู่กับหลักสูตรแกนกลางขั้นพื้นฐาน เน้นการเรียนรู้ทั้งหลักวิชาการสอดแทรกพร้อมกับองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่วิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน จัดกระบวนการให้ผู้เรียนมีความสามารถในการสื่อสาร รู้จักคิด สามารถแก้ปัญหา มีทักษะในการใช้ชีวิต รวมทั้งเรียนรู้การใช้และเท่าทันกับเทคโนโลยี ให้มีคุณภูมิปัญญา และผู้ทรงคุณวุฒิในหมู่บ้านร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน รวมถึงครูอาสาสมัครที่มีความชำนาญการในด้านต่าง ๆ ร่วมจัดการเรียนการสอนตามสาระการเรียนรู้ มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้ฯ และห้องเรียนธรรมชาติ เช่น ป่า ทุ่งนา ไร่ สวน น้ำน่าน ลำห้วย ฯลฯ รวมถึงพื้นที่ทางความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมชุมชน มีการวัดประเมินผลผู้เรียนตามสภาพจริงของพัฒนาการของผู้เรียนเป็นรายบุคคล นอกจากนี้ยังมีการจัดกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างผู้ปกครองและคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ในการประเมินผลและพัฒนาคุณภาพการศึกษาเป็นระยะ ๆ

การจัดการเรียนการสอนในศูนย์การเรียนรู้ รูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัยระดับการศึกษาประถมศึกษาปีที่ 1-6 ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน จัดการศึกษาแบ่งออกเป็นออกเป็น 2 ช่วงชั้นเรียน ได้แก่ ช่วงชั้นที่ 1 (ป.1-3) และช่วงชั้นที่ 2 (ป.4-6) ช่วงเข้ามีการเข้าแถวเคารพธงชาติและสวดมนต์ หลังจากนั้นจะเป็นการเรียนการสอนวิชาที่เป็นทักษะพื้นฐาน คือ ภาษาอังกฤษ ภาษาไทย และคณิตศาสตร์ โดยนักเรียนทุกคนจะเรียนรวมกันในอาคารเรียนรวมแต่แบ่งห้องเรียนตามระดับการศึกษา โดยมีครูประจำแต่ละช่วงชั้น ในตอนบ่ายจะเป็นการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (PBL :Problem Based Learning) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน ได้ออกแบบการเรียนการสอนผสมผสานแนวคิดหลายอย่าง ได้แก่ การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (PBL :Problem Based Learning) การออกแบบการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับธรรมชาติ การเรียนรู้ของสมองผ่านกิจกรรมจิตศึกษา การบูรณาการองค์ความรู้ การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจากการทำโครงการ การสอนเพื่อพัฒนาการคิดหลายระดับ และการออกแบบการเรียนรู้เพื่อมุ่งสู่ความเข้าใจ (Teaching for Understanding) โดยจัดทำเป็นหน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการที่ผสมผสานทุกแนวคิดข้างต้น และให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเป็นผู้เลือกหัวข้อที่จะเรียนร่วมกันด้วย ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้จะใช้เวลา 10 สัปดาห์ ทั้งนี้ยังต้องให้สอดคล้องกับมาตรฐานและตัวชี้วัดของหลักสูตรระดับชาติ

ในปีการศึกษา 2558 ที่ผ่านมา ทางศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่านได้จัดการเรียนการสอนในระดับชั้นประถมศึกษา มีนักเรียนทั้งสิ้น 8 คน จำแนกเป็นเพศชาย 6 คน เพศหญิง 2 คน ซึ่งแบ่งตามระดับชั้นเรียนได้ตามตาราง 3

ตาราง 3 จำนวนนักเรียนในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยฟ่าน ประจำปีการศึกษา 2558

ระดับชั้น	ป.1	ป.2	ป.3	ป.4	ป.5	ป.6	รวม
ชาย	-	1	-	2	2	1	6
หญิง	-	1	-	1	-	-	2
รวม	-	2	-	3	2	1	8

จากการศึกษาเอกสารและสำรวจพื้นที่วิจัยของผู้วิจัยครั้งที่ 1 วันที่ 12-14 มกราคม พ.ศ. 2559 และครั้งที่ 2 วันที่ 17-20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2559 ทำให้ทราบถึงสภาพที่แท้จริงของพื้นที่ที่วิจัยทำความเข้าใจทั้งในส่วนของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยฟ่าน และในส่วนของชุมชนบ้านห้วยฟ่าน ตลอดจนบริบทชุมชน วิถีชีวิต ประเพณี ฯลฯ และยังเป็นการทำความรู้จักกับผู้ให้ข้อมูลหลักในเบื้องต้น ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการสำรวจพื้นที่ที่วิจัยในเบื้องต้นมาใช้ในการกำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยในลำดับต่อไป

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาและงานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้และการบริหารศูนย์การเรียนรู้ เป็นที่สนใจของบุคคลหลายวงการ แต่การศึกษาเกี่ยวกับวิธีการเรียนรู้กับการบริหารศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กรชุมชนนั้น ยังไม่มีผู้ใดได้ทำการศึกษาอย่างชัดเจน ผู้วิจัยจึงพยายามนำผลการวิจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับใกล้เคียงมากที่สุด โดยนำเสนองานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาไว้ ดังนี้

ทิตินา แคมมณี (2540: 126-131) ศึกษาวิจัยเรื่อง วิธีการเรียนรู้ของคนกรุงเทพมหานคร โดยสรุปวิธีการเรียนรู้และลักษณะการเรียนรู้ของคนกรุงเทพมหานคร ไว้ดังนี้ (1) วิธีการเรียนรู้ตามธรรมชาติ วิสัย เป็นการเรียนรู้ที่ไม่มีแบบแผนกำหนดไว้ เป็นการเรียนรู้ตามธรรมชาติ จากการสังเกต การเลียนแบบ การฝึกกระทำบ่อย ๆ การปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัว การเรียนรู้จากผลของการกระทำ การเรียนรู้จากการบอกเล่า ถ่ายทอดจากบุคคลอื่น โดยเฉพาะจากบุคคลในครอบครัว (2) วิธีการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน (ในวงจำกัด) เป็นการเรียนรู้ที่มีแบบแผน คือมีครูผู้สอน มีการกำหนดเนื้อหา ซึ่งได้แก่ภาษา ศาสนา และวรรณคดี มีการกำหนดเวลาเรียน สถานที่เรียน มีหนังสือเรียน และวัสดุอุปกรณ์การเรียน และมีการตรวจสอบผลการเรียน ครูถ่ายทอดความรู้โดยการบอกเล่า สั่งสอน อบรม แล้วให้ผู้เรียนจดจำ โดยการให้ท่องให้คล่อง และทำแบบฝึกหัด (3) วิธีการเรียนรู้ในระบบโรงเรียนขยาย (เป็นภาคบังคับ ถึงชั้นอุดมศึกษา ถึงอาชีวศึกษา) เป็นการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ราษฎรทั่วไปทั้งชายหญิง สามารถเข้าเรียนอย่างมีแบบแผนในระบบโรงเรียน คือ มีการจัดตั้งโรงเรียนเป็นสถานที่เรียนโดยเฉพาะและมีพระราชบัญญัติกำหนดให้เด็กชายหญิง อายุ 7-14 ปีทุกคน เข้ารับ

การศึกษาตามระบบ การเรียนรู้ในระดับสูงมีการจัดตั้งสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาขึ้น การเรียนมีลักษณะที่ผู้เรียนต้องพึ่งตนเอง และดูแลควบคุมตนเองในการศึกษาเล่าเรียนมากกว่าในโรงเรียน และเนื่องจากประชาชนต้องประกอบอาชีพในการดำรงชีวิต และจะต้องเรียนรู้จึงเกิดการส่งเสริมอาชีวศึกษา ให้มีการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับอาชีพอย่างเป็นแบบแผน สำหรับประชาชนทั่วไปที่ขาดโอกาสในการเรียนรู้ที่มีแบบแผน ก็ต้องเรียนรู้ตามแบบธรรมชาติวิสัยอยู่ (4) วิธีการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน (การศึกษาเพื่อปวงชน) เป็นการเรียนรู้ที่มีแบบแผนแต่ได้ขยายออกไปเป็นการศึกษาปวงชน ประชาชนสามารถเข้ารับการศึกษามีระบบหรือแบบแผนมากขึ้น โดยเฉพาะ ได้มีการนำสื่อการเรียนการสอนเข้ามาใช้ในการสอนมากขึ้น ในด้านการเรียนรู้ตามธรรมชาติวิสัย ประชาชนทั่วไปมีโอกาสได้เรียนรู้ตลอดเวลาจากวิทยุกระจายเสียงและสถานีวิทยุโทรทัศน์ สำหรับผู้ที่ขาดโอกาสทางการศึกษาในระบบโรงเรียนมีการจัดหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ ให้ผู้ที่ต้องการเรียนในเวลาเย็นหรือค่ำ ซึ่งเป็นเวลาที่ว่างจากงานปกติ และใช้วิธีสอนให้ความรู้โดยวิธีลัด (5) วิธีการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน นอกกระบวนโรงเรียน และระบบเปิด ลักษณะการเรียนรู้เป็นการเรียนรู้ที่มีแบบแผนในระบบโรงเรียน แต่กว้างขวางและทั่วถึงมากขึ้น ลักษณะการเรียนการสอน เริ่มเปลี่ยนจากการเน้นครูเป็นศูนย์กลางมาเป็นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ให้นักเรียนมีโอกาส ได้มีส่วนร่วมเพื่อช่วยให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น (6) วิธีการเรียนรู้แบบแข่งขัน การเรียนรู้ตามอัธยาศัยจากสื่อมวลชน เป็นช่วงที่การศึกษา เป็นที่นิยมมากที่สุด การศึกษาในระบบเปิดและระบบปิด การเรียนรู้จึงมีลักษณะของการเรียนเพื่อแข่งขัน คือมีการเรียนรู้ตามปกติในระบบโรงเรียนและมีการเรียนกวดวิชาเพิ่มนอกเวลาเรียน สำหรับในระบบโรงเรียน กระบวนการเรียนรู้เริ่มได้รับความสำคัญว่าเป็นสิ่งจำเป็นต้องสอนและฝึกให้ผู้เรียน ไม่ใช่มุ่งแต่จะให้ผู้เรียนรู้เนื้อหาวิชาเท่านั้น (7) วิธีการเรียนรู้ โดยใช้ไฮเทคเทคโนโลยี (วงจำกัด) และขยายโอกาสการศึกษาระดับพื้นฐานให้สูงขึ้น ช่วงที่ประเทศไทยก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์และยุคของข่าวสารข้อมูล อย่างรวดเร็ว เทคโนโลยีระดับสูง ได้หลั่งไหลเข้ามา ทำให้วิธีการเรียนรู้เริ่มเปลี่ยนแปลงด้วยระบบคอมพิวเตอร์ และโทรคมนาคมอื่น ๆ การเรียนรู้จากข้อมูลทั่วโลก สามารถเกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว (8) วิธีการเรียนรู้โดยใช้ไฮเทคเทคโนโลยี (อย่างกว้างขวาง) ในอนาคตคาดว่า เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และโทรคมนาคม จะมีอิทธิพลมากขึ้น ซึ่งจะมีผลทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจโดยอาศัยเทคโนโลยีในการศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์ข้อมูล

เพ็ญณี แรอรทและคณะ (2546: 46-47, 93-99) ศึกษาแนวทางการจัดศูนย์การเรียนตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ในประเทศไทย โดยการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความชัดเจนเกี่ยวกับรูปแบบและแนวทางการจัดศูนย์การเรียนตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ. 2542 ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบและแนวทางการจัดศูนย์การเรียน มี 2 ลักษณะใหญ่ คือ

- 1) ศูนย์การเรียนที่ไม่ได้จัดโดยหน่วยงานของรัฐโดยตรง เป็นการจัดการศึกษาปฐมวัยและการศึกษาขั้น

พื้นฐาน เป็นสถานศึกษาที่มุ่งพัฒนากลุ่มเป้าหมายให้ได้ความรู้และทักษะในด้านวิชาการ 2) ศูนย์การเรียนรู้ที่พัฒนาทั้งด้านวิชาการหรือกลุ่มวิชาชีพที่เข้าข่าย มาตรา 18(3) และศูนย์การเรียนรู้ที่ไม่ได้มุ่งจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาในระบบและไม่ได้ดำเนินการโดยหน่วยงานของรัฐ แต่มุ่งส่งเสริมและพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ หรือมุ่งให้ความรู้ ส่งเสริม สืบสานและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อม ปลูกจิตสำนึกด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ยังเสนอแนวทางการสนับสนุนและบทบาทของรัฐในการกำกับดูแลการเทียบโอนและสนับสนุนด้านวิชาการ ด้านทรัพยากรและด้านอื่น ๆ รัฐควรสนับสนุนด้านการพัฒนาบุคลากรและทรัพยากรที่จำเป็นให้ศูนย์การเรียนรู้หรือสถานศึกษาที่เข้าข่ายมาตรา 18(3) ซึ่งได้รับสิทธิด้านการเทียบโอนและผู้เรียนได้รับประกาศนียบัตร แสดงคุณวุฒิตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน และควรให้การยอมรับศูนย์การเรียนรู้ที่จัดตั้งโดยภาคสังคมและไม่เข้าข่ายมาตรา 18(3) ว่าเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ของสังคม รัฐควรมีงบประมาณจัดสรรเป็นกองทุนสำหรับสนับสนุนศูนย์การเรียนรู้ต่าง ๆ นอกจากนี้รัฐควรสนับสนุนให้ศูนย์การเรียนรู้มีแนวทางที่จะวางมาตรการในการประเมินมาตรฐานของตนเอง โดยวางตัวชี้วัดของตนเองเพื่อให้สามารถออกหนังสือรับรองให้ผู้เรียนมีคณะกรรมการประเมินมาตรฐานที่ประกอบด้วยบุคลากรของศูนย์ ผู้เชี่ยวชาญในท้องถิ่น และตัวแทนสถาบันการศึกษาในชุมชนร่วมทำหน้าที่ประเมินมาตรฐานโดยไม่ใช้กรอบของระบบโรงเรียน รัฐจึงควรให้คำแนะนำถึงลักษณะวิธีการเตรียมเพื่อการเทียบโอนเมื่อศูนย์ต้องการ สุดท้ายควรมีการประชาสัมพันธ์ศูนย์การเรียนรู้ให้สังคมได้รับทราบ ยอมรับและตระหนักในความสำคัญและบทบาทของศูนย์การเรียนรู้

กันทพงศ์ วงศ์ใจคำ (2549: 117-124) ศึกษาการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชนชาวเขาในชุมชนการเรียนรู้สมเด็จย่า เพื่อศึกษาการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชนชาวเขาในชุมชนการเรียนรู้สมเด็จย่า และศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ในชุมชนการเรียนรู้สมเด็จย่า ซึ่งตั้งอยู่เลขที่ 100 หมู่ที่ 17 ตำบลช้างเคือง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาค้นเอกสาร แนวคิด บทความที่เกี่ยวข้อง การเก็บข้อมูลภาคสนาม การจดบันทึกข้อมูล โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ผลการวิจัยพบว่าการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชนชาวเขาในชุมชนการเรียนรู้สมเด็จย่าเป็นการจัดศึกษาเพื่อให้เด็กและเยาวชนในชุมชนต่าง ๆ ได้ศึกษาทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติโดยเน้นการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ การศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน หลักสูตรการเรียนรู้มีความยืดหยุ่น หลากหลาย สอดคล้องกับความต้องการและวิถีชีวิตของผู้เรียน ปัจจัยที่ส่งผลให้การจัดการเรียนรู้ในชุมชนการเรียนรู้สมเด็จย่าประสบความสำเร็จประกอบด้วยตัวผู้เรียน เมื่อมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองว่าเป็นผู้มีความสามารถเรียนรู้ พัฒนาตนเองและมีเหตุผลพร้อมที่จะยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น

ในขณะที่ผู้สอนมีความเชื่อว่าผู้เรียนสำคัญที่สุดโดยไม่คิดว่าผู้สอนเป็นผู้รู้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้ด้วยตนเองโดยจัดบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการเรียน ศักยภาพปัญหาของผู้เรียนอย่างถ่องแท้ จัดเนื้อหา สารระ สือ และแหล่งการเรียนรู้ให้ตรงกับวัตถุประสงค์ของผู้เรียน และสังคมแห่งการเรียนรู้ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการเรียนรู้ นอกจากนี้องค์กร สถาบันและสื่อสารมวลชนยังเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ชัดเกล้าให้เป็นคนดี คนเก่ง เป็นผู้นำในการพัฒนาตนเอง ครอบครัว และชุมชน

กฤตวรรณ สรรพพาสา (2554: 137-139) ศึกษาความสำเร็จของการบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านมอดินแดง จังหวัดอุดรธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จของการบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านมอดินแดง ตำบลบ้านตาด อำเภออุดรธานี จังหวัดอุดรธานี ดำเนินการวิจัยโดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพ (Qualitative) วิธีการเก็บข้อมูลโดยการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึกและศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์เนื้อหาแล้วนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) ผลการวิจัยพบว่า เงื่อนไขความสำเร็จของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านมอดินแดง เกิดจากเงื่อนไขตัวบุคคล เงื่อนไขลักษณะของบุคคล เงื่อนไขด้านบริบทและเงื่อนไขด้านกระบวนการบริหาร โดยเงื่อนไขด้านบุคคล ประกอบด้วย ผู้บริหารระดับนโยบาย ระดับบริหาร และระดับปฏิบัติ คุณลักษณะของบุคคล ประกอบด้วยผู้อำนวยการสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จังหวัดอุดรธานี ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอเมืองอุดรธานี เงื่อนไขด้านบริบทเป็นลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้านและเงื่อนไขด้านกระบวนการบริหาร ประกอบด้วย 1) การวางแผน 2) การมอบหมายงานที่ชัดเจน 3) การร่วมมือระหว่างผู้บริหาร ครู และประชาชน 4) การติดตามการปฏิบัติงาน และ 5) การร่วมกันแก้ปัญหา ส่วนผลผลิตของความสำเร็จของการบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านมอดินแดง คือ 1) บริบทสภาพแวดล้อมของหมู่บ้านเรียบร้อย สวยงาม 2) ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ 3) นักศึกษาและประชาชนมีทักษะทางสังคมมากขึ้น 4) ประชาชนมีอาชีพและมีรายได้

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นจะเห็นได้ว่ามุ่งเน้นการศึกษาเกี่ยวกับวิถีการเรียนรู้ การจัดการศึกษาสำหรับเด็กในพื้นที่ห่างไกล การดำเนินงานบริหารสถานศึกษาหรือศูนย์การเรียนรู้ เนื่องจากวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้คือเพื่อศึกษาการดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพานและเพื่อศึกษาวิธีการเรียนรู้ของนักเรียนในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพาน ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีความสอดคล้องกับงานวิจัยข้างต้นอยู่ในหลายประเด็น ผู้วิจัยจึงนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องไปใช้ในการกำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัย และอภิปรายผลการวิจัย

บทที่ 3

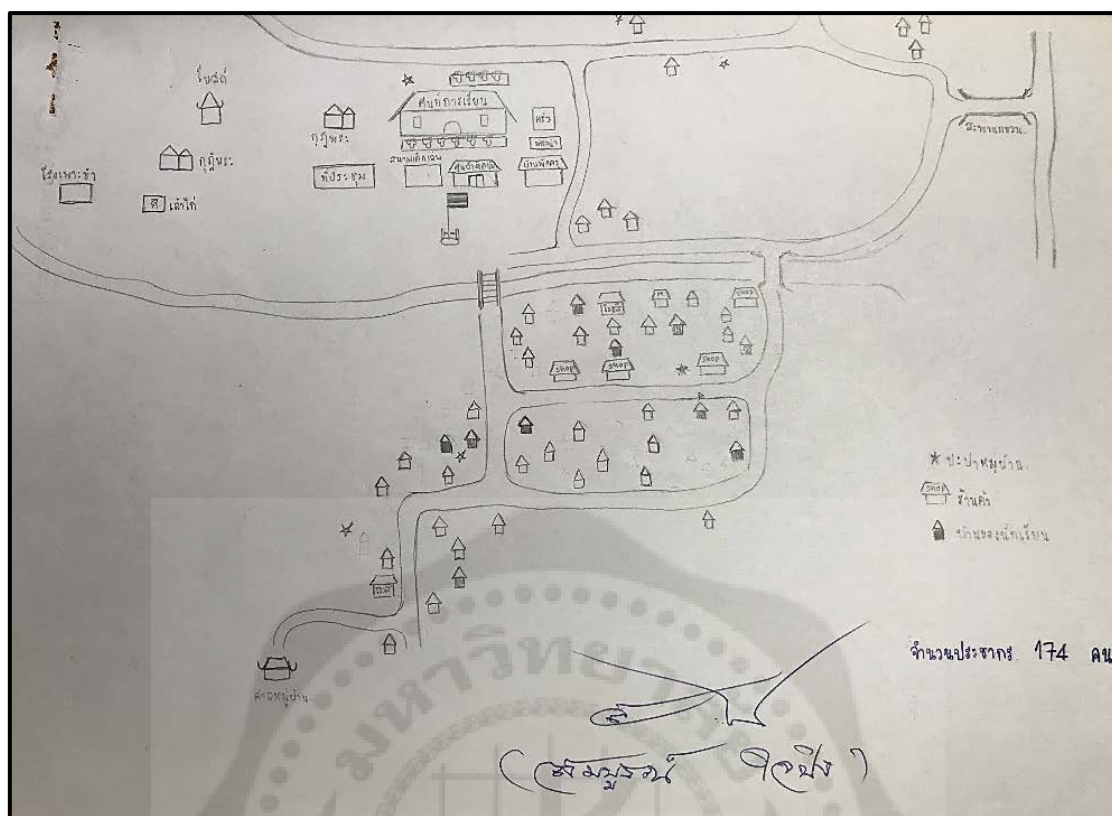
วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัย วิธีการเรียนรู้กับการบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน ครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ผู้วิจัยเข้าไปยังพื้นที่วิจัย เพื่อทำความเข้าใจบริบทสังคม วัฒนธรรม วิถีชุมชน ในที่นี้ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่วิจัยและได้มีการพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลหลัก ตลอดจนติดตามการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ รวมเป็นระยะเวลา 6 เดือน โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

พื้นที่วิจัย

ในการเลือกพื้นที่ในการวิจัย ผู้วิจัยเลือกศึกษาวิจัยที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน เนื่องจากเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่ได้รับอนุญาตให้การจัดตั้งและจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กรชุมชน จากสำนักงานเขตพื้นที่ประถมศึกษาอำเภอ เขต 2 ตามกฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิองค์กรชุมชนและองค์กรเอกชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้ พ.ศ. 2555 และมีการมีดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กรชุมชน โดยดำเนินการจัดการเรียนการสอนโดยใช้หลักสูตรมรดกบ้านห้วยพ่านควบคู่กับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ผลจากการดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ ทำให้ในปีการศึกษา 2557 มีนักเรียนสำเร็จการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จากทางศูนย์การเรียนรู้ นับเป็นผลสำเร็จจากการดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กรชุมชนบ้านห้วยพ่าน

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน ตั้งอยู่ในหมู่บ้านห้วย หมู่ 13 ตำบลเปือ อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ จัดเป็นชุมชนขนาดเล็กที่อยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าน้ำยาวและป่าน้ำผุด มีลักษณะภูมิประเทศเป็นเนินเขาสูง และเนื่องจากตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าชาวบ้านจึงต้องพึ่งพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติโดยตรง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดความผูกพันกับผืนป่าและสายน้ำ ชุมชนจึงมีจุดเด่นในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำไร่ข้าวโพด ปลูกกล้วย ปลูกข้าว ปลูกยางพารา ปลูกส้ม ปลูกกาแฟ และปลูกพืชสวนครัวไว้สำหรับบริโภคในครัวเรือน จากการเดินสำรวจชุมชนทำให้ได้พูดคุยและทำความรู้จักกับชาวบ้าน ผู้วิจัยสังเกตพบว่าภายในชุมชนบ้านห้วยพ่านนอกจากจะเป็นที่ตั้งของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่านแล้ว ยังมีสถานที่และต่าง ๆ ประกอบด้วย บ้านเรือนที่พักอาศัยของชาวบ้าน โบสถ์ กุฏิพระ ที่ประชุมหมู่บ้าน ร้านค้า โรงสีข้าว ประปาหมู่บ้านหรือประปาภูเขา ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา (ศคช.) และศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ตามแผนผังชุมชนที่ผู้วิจัยได้ทำขึ้น

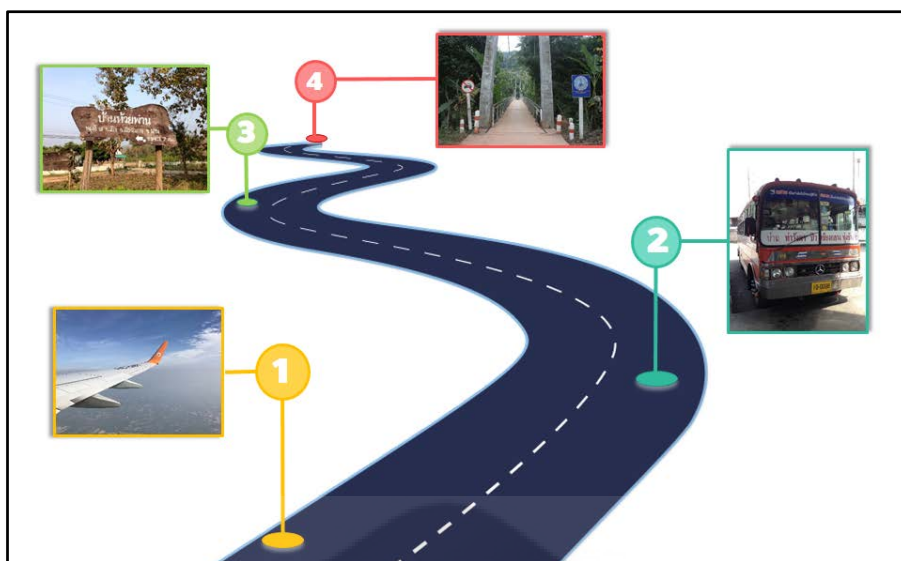

ภาพประกอบ 1 แผนผังชุมชนบ้านห้วยพ่าน

การเข้าสู่พื้นที่วิจัย

เมื่อเลือกพื้นที่วิจัยแล้ว ผู้วิจัยได้ศึกษาหาข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่านโดยศึกษาจากเอกสาร หนังสือ วิดีทัศน์ และพูดคุยผ่านเฟสบุ๊ค(facebook) กับครูประจำศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งในช่วงปลายปี พ.ศ.2558 ผู้ใหญ่บ้านซึ่งดำรงเป็นผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้ได้เดินทางมาร่วมกิจกรรมของมูลนิธิส่งเสริมพัฒนาเด็กและเยาวชนที่กรุงเทพมหานคร ทำให้ผู้วิจัยมีโอกาสดำเนินการและพูดคุยเบื้องต้นกับผู้ใหญ่บ้านตลอดจนกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัยให้ผู้ใหญ่บ้านได้รับทราบ นอกจากข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้แล้วผู้วิจัยยังได้รับคำแนะนำจากผู้ใหญ่บ้านในการเดินทางไปยังหมู่บ้านห้วยพ่าน

ผู้วิจัยจึงได้เดินทางไปสำรวจพื้นที่วิจัยในเบื้องต้น สำหรับการเดินทางไปยังหมู่บ้านห้วยพ่านนั้น มีการเดินทางตามลำดับดังภาพประกอบ 2

ภาพประกอบ 2 การเดินทางเข้าสู่พื้นที่วิจัย

1. จากกรุงเทพมหานครผู้วิจัยเลือกเดินทางไปยังจังหวัดน่านด้วยการโดยสารเครื่องบินจากสนามบินดอนเมืองไปยังสนามบินน่าน ซึ่งจะมีสายการบินให้บริการอยู่ 2 สายการบินคือ สายการบินแอร์เอเชียและสายการบินนกแอร์ ใช้เวลาเดินทางประมาณ 1 ชั่วโมง 30 นาที
2. จากสนามบินน่าน จะต้องเดินทางต่อไปยังทางเข้าหมู่บ้านด้วยการโดยสารรถประจำทางสาย น่าน-ทุ่งช้าง เนื่องจากเป็นรถประจำทางที่แล่นผ่านสนามบินน่านและผ่านทางเข้าหมู่บ้านห้วยฟ่านซึ่งอยู่รอยต่อระหว่างอำเภอเชียงกลางกับอำเภอทุ่งช้าง ใช้เวลาเดินทางจากสนามบินน่านถึงทางเข้าหมู่บ้านห้วยฟ่านประมาณ 2 ชั่วโมง
3. เมื่อเดินทางถึงทางเข้าหมู่บ้านห้วยฟ่าน ผู้วิจัยได้นัดแนะกับผู้ใหญ่บ้านให้เดินทางออกมารับเข้าหมู่บ้าน ซึ่งเส้นทางเข้าออกหมู่บ้านมีเพียงเส้นทางเดียวจากถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 101 (น่าน-ทุ่งช้าง) เส้นทางเข้าหมู่บ้านเป็นถนนดินลูกรังสลับกับคอนกรีตระยะทางประมาณ 7 กิโลเมตร การเดินทางเข้ามายังหมู่บ้านนั้นในอดีตใช้การเดินเท้าลัดเลาะตามป่า แต่ในปัจจุบันชาวบ้านใช้ยานพาหนะในการเดินทางมากขึ้นทั้งรถยนต์และรถจักรยานยนต์ ด้วยเส้นทางที่คดเคี้ยวตามเชิงเขาจึงต้องอาศัยความชำนาญในการขับขี่เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในช่วงหน้าฝน ถนนดินลูกรังลื่นและทำให้เกิดอุบัติเหตุอยู่บ่อยครั้ง
4. เดินทางลัดเลาะมาตามเชิงเขาเมื่อสุดเส้นทางแล้วจะพบกับลำน้ำน่านที่กั้นขวางระหว่างเส้นทางเข้าหมู่บ้านกับบ้านพักอาศัยของชาวบ้าน ในอดีตชาวบ้านร่วมกันสร้างสะพานไม้เพื่อใช้ข้ามลำน้ำน่านแต่เมื่อถึงช่วงน้ำหลากจะต้องใช้เรือในการข้ามฝั่งแทน จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2551 กรมทางหลวงชนบทได้เข้ามาสร้างสะพานแขวนเพื่อให้ชาวบ้านข้ามฝั่งสัญจรไปมาได้อย่างปลอดภัยตลอดทั้งปี

เมื่อเดินทางถึงหมู่บ้าน สิ่งแรกที่ผู้วิจัยสัมผัสได้คืออากาศที่สดชื่น บรรยากาศที่ใกล้ชิด ธรรมชาติและสภาวะไร่ซึ่งสัญญาณโทรศัพท์แต่ชาวบ้านที่นี่มีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน การพักอาศัยอยู่ในชุมชนผู้วิจัยพักอยู่ที่บ้านพักครูร่วมกับนักศึกษาหญิงซึ่งเข้าไปในชุมชนเพื่อทำการศึกษาวิจัย เช่นเดียวกัน เมื่ออยู่ในชุมชนผู้วิจัยได้มีโอกาสเดินสำรวจชุมชนโดยมีนักเรียนของศูนย์การเรียนรู้เป็นผู้นำทางและคอยแนะนำผู้วิจัยให้ชาวบ้านในชุมชนได้รู้จัก โดยผู้วิจัยได้กำหนดบทบาทของตนเองว่าเป็น “นักศึกษา” ที่มาขอข้อมูลเพื่อทำวิจัย จึงได้รับโอกาสในการซักชวน พูดคุยถึงวิถีชีวิตของชาวบ้าน จากพ่อหลวง แม่หลวง รวมถึงชาวบ้านอีกหลายคน และเนื่องด้วยช่วงเวลาที่อยู่ในชุมชนนั้นเป็นช่วงฤดูหนาว ผู้วิจัยจึงมีโอกาสร่วมวงผิงไฟ ซึ่งจัดเป็นกลุ่มสนทนาที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชาวบ้านในชุมชนหลาย ๆ กลุ่ม ตลอดจนสังเกตปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ซึ่งแหล่งข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้คือ ชาวบ้านในชุมชนบ้านห้วยพ่าน การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) (สุภาวศ์ จันทรวานิช, 2543: 32) จึงต้องเลือกคนในชุมชนซึ่งมีความเกี่ยวข้องและมีบทบาทสำคัญในการจัดตั้งและดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้ นักเรียนในศูนย์การเรียนรู้ซึ่งเป็นผู้ได้รับการจัดการเรียนรู้จากศูนย์การเรียนรู้ ตลอดจนการเรียนรู้จากครอบครัวและจากวิถีชุมชน แต่นอกเหนือจากชาวบ้านในชุมชนแล้วยังมีคนภายนอกเข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดตั้งและสนับสนุนให้เกิดการดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กรชุมชน ตลอดจนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้วิจัยจึงแบ่งผู้ให้ข้อมูลหลักออกเป็น 2 ส่วนดังนี้

1. คนในชุมชน

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักในส่วนของคนในชุมชน ประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้านซึ่งดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้ ครูประจำศูนย์การเรียนรู้ 2 คน พระอาจารย์อาสาสมัคร 1 รูป นักเรียน 8 คน และชาวบ้านในชุมชน 10 คน รวมทั้งสิ้น 22 คน โดยชาวบ้านบางส่วนเป็นทั้งคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ ผู้ปกครองนักเรียน และปราชญ์ชาวบ้าน จึงให้สามารถให้ข้อมูลได้ทั้งในส่วนของชุมชนคือข้อมูลพื้นฐานของชุมชน พื้นที่ชุมชน สภาพแวดล้อม การประกอบอาชีพ การศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ รวมถึงข้อมูลในส่วนของการดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้ด้านต่าง ๆ ตลอดจนวิถีการเรียนรู้ของนักเรียนที่ได้รับจากศูนย์การเรียนรู้ ครอบครัว และวิถีชุมชนสามารถสรุปข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นคนในชุมชน ได้ตามตารางดังนี้

ตาราง 4 ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นคนในชุมชน

ชื่อ	อายุ	การศึกษา	สถานภาพ
1. ผู้ใหญ่สม	46	ม.6 กศน. อ.เชียงกลาง	ผู้ใหญ่บ้าน / ผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้
2. ครูเดื่อน	30	ปริญญาตรี	ครูประจำศูนย์การเรียนรู้
3. ครูมล	28	ม.6 กศน. บ้านดู่ จ.อุดรธานี	ครูประจำศูนย์การเรียนรู้
4. พระอาจารย์	52	ปริญญาตรี	พระภิกษุอาสาสมัครหนังสือ
5. บัว	43	ม.6 กศน. อ.เชียงกลาง	คณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ / ผู้ปกครอง
6. เรือ	44	ป.6 กศน. อ.เชียงกลาง	คณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ / ผู้ปกครอง
7. จันทรา	38	ป.6 กศน. อ.เชียงกลาง	คณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้(ฝ่ายการเงิน)
8. พ่อหลวงตัน	63	ไม่ได้เรียนหนังสือ	ชาวบ้าน / ปราชญ์ชาวบ้าน / ผู้ปกครอง
9. พ่อหลวงดี	81	ไม่ได้เรียนหนังสือ	ชาวบ้าน / ปราชญ์ชาวบ้าน
10. พ่อหลวงศักดิ์	60	ไม่ได้เรียนหนังสือ	ชาวบ้าน / ผู้ปกครอง
11. แม่หลวงไหว	64	ไม่ได้เรียนหนังสือ	ชาวบ้าน / ผู้ปกครอง
12. อำไพ	51	ป.4 รร.บ้านดอนสบเปือ	ชาวบ้าน / ผู้ปกครอง
13. ถวิล	42	ป.6 รร.ศึกษาสงเคราะห์น่าน	ชาวบ้าน / ผู้ปกครอง
14. เพ็ญ	38	ป.6 รร.ศึกษาสงเคราะห์น่าน	ชาวบ้าน / ผู้ปกครอง
15. ไอซ์	7	ป.1	นักเรียนชั้น ป.1
16. แนน	7	ป.1	นักเรียนชั้น ป.1
17. แอม	10	ป.3	นักเรียนชั้น ป.3
18. เจมส์	10	ป.3	นักเรียนชั้น ป.3
19. วิว	12	ป.5	นักเรียนชั้น ป.5
20. นัท	12	ป.5	นักเรียนชั้น ป.5
21. พงษ์	14	ป.6	นักเรียนชั้น ป.6
22. เฟิร์ส	13	ม.1	นักเรียนชั้น ม.1

2. คนนอกชุมชน

การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพานั้น มีหลายหน่วยงานเข้ามาส่งเสริม สนับสนุน และยังมีส่วนช่วยให้เกิดการบริหารศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กรชุมชน จากการพูดคุยกับผู้ใหญ่บ้าน ประกอบกับการศึกษาหาข้อมูลจากเอกสารในเบื้องต้น ผู้วิจัยพบว่า เจ้าหน้าที่ของมูลนิธิเข้ามามีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ เนื่องจากในขั้นต้นนั้น ชาวบ้านในชุมชนยังไม่มีองค์ความรู้ในการจัดการศึกษาและด้านการดำเนินงานบริหารศูนย์การ

เรียน เจ้าหน้าที่ของมูลนิธิได้เข้ามามีบทบาทนับตั้งแต่การเริ่มก่อสร้างอาคารเรียน การจัดทำหลักสูตร และแผนการจัดการศึกษา ตลอดจนการยื่นขอจดทะเบียนศูนย์การเรียนกับทางสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักในส่วนของคนนอก ชุมชน 2 คน ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิส่งเสริมพัฒนาเด็กและเยาวชนทั้ง 2 คน

วิธีการเก็บและรวบรวมข้อมูล

จากการศึกษาเอกสารและการสำรวจพื้นที่วิจัยในเบื้องต้นเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อ การพัฒนาแนวคำถาม (Guideline) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ลักษณะคำถามจะเป็น ปลายเปิดแบบกึ่งโครงสร้าง (Semistructured Interviews) ตลอดจนการกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อ เป็นแนวทางในการเก็บข้อมูลผู้วิจัยจึงได้จัดทำแผนดำเนินการเก็บข้อมูล ซึ่งมีรายละเอียดดังตาราง 5

ตาราง 5 แผนดำเนินการเก็บข้อมูล

ลำดับ	ข้อมูลเรื่อง	แหล่งข้อมูล	วิธีการเก็บข้อมูล
1.	ศูนย์การเรียนชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยฟ่าน		
	- ความเป็นมาของศูนย์การเรียน	- เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของศูนย์การเรียน	อ่านแล้วสรุปประเด็นสำคัญ
		- ผู้ใหญ่บ้าน - คณะกรรมการของศูนย์การเรียน - ครูประจำศูนย์การเรียน - ผู้ปกครอง - เจ้าหน้าที่มูลนิธิส่งเสริมพัฒนาเด็กและเยาวชน	สัมภาษณ์ พร้อมทั้งจดบันทึกและบันทึกเทป
	- ข้อมูลของศูนย์การเรียน	- เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของศูนย์การเรียน	อ่านแล้วสรุปประเด็นสำคัญ
		- ครูประจำศูนย์การเรียน - พระอาจารย์อาสาสมัคร - นักเรียน	สัมภาษณ์ พร้อมทั้งจดบันทึกและบันทึกเทป
	- หลักสูตรมรดกห้วยฟ่าน	- หลักสูตรสถานศึกษา - แผนการจัดการศึกษา	อ่านแล้วสรุปประเด็นสำคัญ
		- ครูประจำศูนย์การเรียน - เจ้าหน้าที่มูลนิธิส่งเสริมพัฒนาเด็กและเยาวชน	สัมภาษณ์ พร้อมทั้งจดบันทึกและบันทึกเทป

ตาราง 5 (ต่อ)

ลำดับ	ข้อมูลเรื่อง	แหล่งข้อมูล	วิธีการเก็บข้อมูล
1.	ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยฟ่าน		
	- การดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้	- เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของศูนย์การเรียนรู้ - ผู้ใหญ่บ้าน - คณะกรรมการของศูนย์การเรียนรู้ - ครูประจำศูนย์การเรียนรู้ - ผู้ปกครอง - เจ้าหน้าที่มูลนิธิส่งเสริมพัฒนาเด็กและเยาวชน	อ่านแล้วสรุปประเด็นสำคัญ สัมภาษณ์ พร้อมทั้งจดบันทึกและบันทึกเทป
2.	วิธีการเรียนรู้ของนักเรียน		
	- การเรียนรู้จากศูนย์การเรียนรู้	- นักเรียน - ครูประจำศูนย์การเรียนรู้ - พระอาจารย์อาสาสมัคร	มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้สังเกตและสัมภาษณ์ พร้อมทั้งบันทึกเทปและจดบันทึก
	- การเรียนรู้จากครอบครัว	- นักเรียน - ผู้ปกครอง	เลือกกรณีตัวอย่างรายบุคคลและครอบครัว โดยการสังเกตสัมภาษณ์พร้อมทั้งบันทึกเทปและจดบันทึก
	- การเรียนรู้จากชุมชน	- นักเรียน - ชาวบ้านในชุมชน	เลือกกรณีตัวอย่าง เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน สังเกตและสัมภาษณ์พร้อมทั้งจดบันทึกและบันทึกเทป

จากแผนการเก็บข้อมูลในช่วงต้นก่อนดำเนินการเก็บข้อมูลวิจัย ผู้วิจัยทำหนังสือขอรับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อใช้แนบขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลและขอความยินยอมเข้าร่วมในกระบวนการวิจัยให้กับผู้ให้ข้อมูลและผู้ปกครองของผู้ให้ข้อมูล (กรณีที่ผู้ให้ข้อมูลมีอายุต่ำกว่า 18 ปี) โดยมีแบบฟอร์มลงนามยินยอมเข้าร่วมวิจัย (Inform consent) และทำหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยจากบัณฑิตวิทยาลัยถึงผู้ใหญ่บ้านเพื่อขออนุญาตผู้ใหญ่บ้านทั้งในส่วนของการเข้าไปพักอาศัยในชุมชนและส่วนของการศึกษาวิธีการเรียนและการบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยฟ่าน ภายหลังได้รับ

การรับรองจริยธรรมจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และได้รับอนุญาตให้ทำการเก็บข้อมูลวิจัย ผู้วิจัยจึงได้เริ่มกระบวนการเก็บข้อมูลวิจัยด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interviews)

หลังจากที่ผู้วิจัยได้สำรวจพื้นที่วิจัยในเบื้องต้นแล้วได้กำหนดแนวคำถาม (Guideline) เพื่อพัฒนาเป็นโครงสร้างคำถามโดยกำหนดประเด็นหลักและประเด็นย่อยที่ต้องการจะเก็บข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยนำไปปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อแก้ไขเพิ่มเติมโครงสร้างคำถามให้เกิดความสมบูรณ์มากที่สุดเพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนในการตอบคำถามการวิจัย (ภาคผนวก)

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์รายบุคคลอย่างไม่เป็นทางการกับผู้ให้ข้อมูลหลักในส่วนของคนในชุมชนจำนวน 22 คน โดยมีการปรับใช้คำถามให้มีความยืดหยุ่นและปรับใช้ภาษาให้มีความเข้าใจง่าย เหมาะสมกับลักษณะของผู้ให้ข้อมูลที่เป็นทั้งพระภิกษุ ชาวบ้านและนักเรียน (สุภาวงศ์ จันทรวาณิช, 2543: 76-82) ในกรณีที่ผู้ให้ข้อมูลหลักใช้ภาษาถิ่นในการพูดคุย ผู้วิจัยได้ให้นักเรียนหรือชาวบ้านในชุมชนช่วยแปลความหมายเพื่อให้เข้าใจความหมายอย่างลึกซึ้ง ผู้วิจัยเริ่มดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์หลังจากที่เข้าไปพักอาศัยอยู่ในชุมชนสักพักจนเกิดความคุ้นเคยกับชาวบ้าน ครู นักเรียน และสถานที่ต่าง ๆ ในชุมชน โดยจะสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักในส่วนของครู พระอาจารย์ และนักเรียน ในช่วงวันหยุดที่ศูนย์การเรียนรู้ไม่มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งจะเป็นช่วงเวลาที่ผู้ให้ข้อมูลหลักสะดวกที่จะให้สัมภาษณ์ สำหรับการสัมภาษณ์ชาวบ้านหรือผู้ปกครองนักเรียนนั้น ในช่วงเย็นหลังเลิกเรียนของทุกวันผู้วิจัยจะเดินทางไปพบผู้ปกครองของนักเรียนที่บ้าน โดยหมั่นเวียนเพื่อสัมภาษณ์พูดคุยกับผู้ปกครองของนักเรียนทุกคนถึงการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลาน จากนั้นจึงเลือกกรณีตัวอย่างมานำเสนอต่อไป นอกจากการพูดคุยเรื่องการศึกษาศาของบุตรหลานและวิธีการอบรมสั่งสอนแล้วยังพูดคุยในส่วนของความเป็นอยู่ของครอบครัว การประกอบอาชีพ ตลอดจนวิถีชุมชนทั้งประเพณี ความเชื่อ วัฒนธรรม และพิธีกรรมต่าง ๆ

สำหรับการเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักในส่วนของคนนอกชุมชน คือ เจ้าหน้าที่ของมูลนิธิ 2 คน โดยก่อนที่ผู้วิจัยจะเดินทางไปยังชุมชนห้วยพ่าน ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่คนที่ 1 จากการเข้าร่วมกิจกรรมของเครือข่ายการศึกษาทางเลือกร่วมกัน ภายหลังจากกิจกรรมสิ้นสุดลงผู้ให้ข้อมูลหลักได้เปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้พูดคุยสัมภาษณ์ในประเด็นต่าง ๆ ส่วนการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่คนที่ 2 นั้นดำเนินการสัมภาษณ์ที่ชุมชนบ้านห้วยพ่าน เนื่องจากเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิที่ได้เดินทางไปเข้าร่วมประชุมคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ซึ่งในขณะนั้นผู้วิจัยกำลังดำเนินการเก็บข้อมูลอยู่ในชุมชนบ้านห้วยพ่าน จึงได้มีโอกาสพูดคุยสัมภาษณ์ตามโครงสร้างคำถามที่กำหนดไว้

2. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

หลังจากเข้าสู่พื้นที่วิจัยเพื่อดำเนินการเก็บข้อมูล ขณะที่พักอาศัยอยู่ในชุมชนผู้วิจัยได้กำหนดบทบาทของตนเองว่าเป็น “นักศึกษา” ที่มาขอข้อมูลเพื่อทำวิจัย ผู้วิจัยทำความคุ้นเคยกับชาวบ้านในชุมชนรวมถึงผู้ให้ข้อมูลหลักโดยการเข้าร่วมวงสนทนาที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติของชาวบ้าน เมื่อคุ้นเคยกับชาวบ้านแล้วก็ได้มีโอกาสในการเชิญชวนให้ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เช่น งานไหว้พระบาทบ้านดอนสบเปือ พิธีกรรมลัมวัว การสู่ขวัญ ตลอดจนได้เข้าร่วมการประชุมคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ การประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน ซึ่งในการเข้าร่วมประชุมผู้วิจัยได้ดำรงบทบาท “ผู้เข้าร่วมประชุม” สามารถแสดงความคิดเห็นหรือสอบถามข้อสงสัยได้เสมือนเป็นชาวบ้านในชุมชนคนหนึ่ง โดยขณะที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านห้วยพ่าน ผู้วิจัยจะคอยซักถามเรื่องราวต่าง ๆ จากนักเรียนหรือผู้ให้ข้อมูลหลักเมื่อสังเกตเห็น สถานที่ (setting) กิจกรรมที่เกิดขึ้น (activities) และบริบทหรือสิ่งแวดล้อม (context) (ชาย โพธิ์สีดา. 2554: 308-309) และนอกจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชาวบ้านในชุมชน ผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของศูนย์การเรียนรู้เพื่อสร้างความคุ้นเคยกับครูและนักเรียน โดยดำรงบทบาทเป็น “ผู้ช่วยสอน” อาสาช่วยสอนนักเรียนในบางรายวิชา ตลอดจนช่วยเหลืองานของครูในการจัดทำเอกสารข้อมูลของศูนย์การเรียนรู้ ร่วมปฏิบัติกิจกรรมไปพร้อมกับนักเรียน สังเกตการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การปฏิบัติกิจกรรมทั้งในส่วนของครูและนักเรียน

3. การจดบันทึก (Field notes)

ผู้วิจัยทำการจดบันทึกควบคู่ไปกับการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น เมื่อทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักก็ทำการจดบันทึกการสัมภาษณ์ในทุก ๆ ครั้งเพื่อให้ประกอบในการถอดเทปสัมภาษณ์ เมื่อเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนก็จดบันทึกเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น จดบันทึกจากการสังเกตการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ที่ศูนย์การเรียนรู้ของนักเรียนในแต่ละวัน และจดบันทึกความหมายของภาษาถิ่นหลังจากได้รับการแปลความหมายเพื่อให้ประกอบในการถอดเทปสัมภาษณ์ โดยทำการสรุปการจดบันทึกเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นทุกวันเมื่อกลับถึงบ้านพักครู เพื่อใช้เป็นเครื่องมือช่วยเตือนความจำของผู้วิจัย รวมทั้งเป็นหลักฐานในการวิเคราะห์ เพราะหลังจากการเก็บข้อมูลและเดินทางออกจากพื้นที่วิจัยแล้ว ข้อมูลจากการจดบันทึกจะยังคงอยู่และสามารถย้อนกลับมาตรวจสอบข้อมูลได้ตลอดเวลา (สุภาวงศ์ จันทวานิช. 2543: 62-64)

การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยทำการตรวจสอบข้อมูลไปพร้อม ๆ กับการเก็บข้อมูลทั้งจากเอกสาร การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง รวมถึงการจดบันทึก โดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์กับสภาพบริบทและปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อบรรยายและอธิบายข้อเท็จจริงต่าง ๆ ตลอดจนการแปล

ความหมายตามเนื้อหาสาระเพื่อตอบคำถามการวิจัย ผู้วิจัยทดสอบความน่าเชื่อถือและความถูกต้องของข้อมูลโดยการตรวจสอบข้อมูล 2 ช่วงด้วยกัน คือ

1. ในขณะเก็บข้อมูล ตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) (Denzin: 1970) ผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีเก็บข้อมูล คือ เก็บข้อมูลที่จะศึกษาในประเด็นเดียวกันด้วยวิธีการเก็บข้อมูล 3 วิธีการ คือ การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การจดบันทึกและเอกสารต่าง ๆ จนกระทั่งได้ข้อมูลที่ตรงกันแล้วจึงนำข้อมูลนั้นไปใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล เช่น การศึกษาในประเด็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของศูนย์การเรียนรู้ ใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักคือครู พระอาจารย์ และนักเรียน ร่วมกับการสังเกตโดยผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของศูนย์การเรียนรู้ ตลอดจนการจดบันทึกจากการสัมภาษณ์และศึกษาเอกสารต่าง ๆ ของศูนย์การเรียนรู้

นอกจากนี้ยังดำเนินการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล คือ การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักหลาย ๆ คนในประเด็นเดียวกัน จนกระทั่งได้ข้อมูลที่ตรงกันแล้วจึงนำข้อมูลนั้นไปใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยหลังจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเสร็จแล้วผู้วิจัยดำเนินการถอดเทปและเขียนรายละเอียดของการสัมภาษณ์ออกมาทันที ตรวจสอบความถูกต้องและความสอดคล้องของข้อมูลเพื่อพิจารณาว่าข้อมูลที่ได้ตรงกันหรือไม่ หากพบว่าข้อมูลประเด็นใดไม่ตรงกันผู้วิจัยก็ต้องทำการสัมภาษณ์เพิ่มเติม เพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างครบถ้วน

2. หลังจากเก็บข้อมูลผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง สังเกตแบบมีส่วนร่วม และการจดบันทึก ที่ผ่านการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าแล้ว มาวิเคราะห์ข้อมูลและเรียบเรียงโดยใช้แนวคิดทฤษฎี เมื่อเสร็จแล้วนำข้อมูลที่ได้ไปตรวจสอบความถูกต้องกับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Member Checks) เมื่อผู้ให้ข้อมูลหลักพบว่าข้อมูลในประเด็นใดไม่ถูกต้องตามความเป็นจริง ผู้วิจัยดำเนินการปรับแก้ไขให้เกิดความถูกต้องของข้อมูลก่อนนำเสนอเป็นผลการวิจัยต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

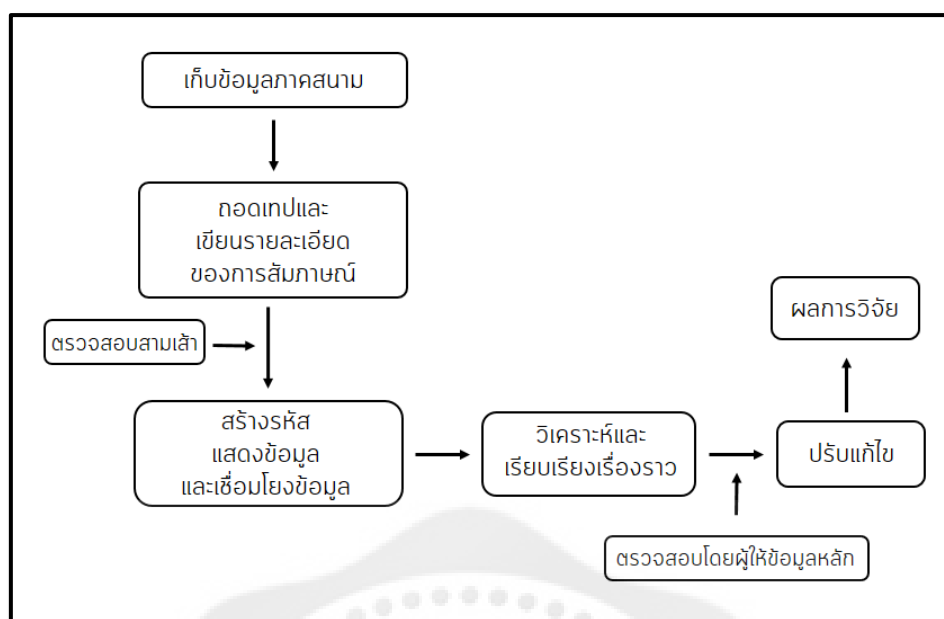
การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลหลังสิ้นสุดการสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลแต่ละคน ผู้วิจัยถอดเทปและเขียนรายละเอียดของการสัมภาษณ์ออกมาทันที เพื่อจะได้นำผลการวิเคราะห์มาใช้ในการปรับแนวคิด และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และปรับปรุงวิธีการเก็บข้อมูลใหม่ เพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างครบถ้วน โดยผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากการตีความและให้ความหมายแก่ข้อมูล (Making Interpretation) ที่เกี่ยวกับการดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้ของนักเรียน ที่ได้จากการถอดเทปสัมภาษณ์ การสังเกต และการจดบันทึก ซึ่งมีองค์ประกอบหลัก ๆ อยู่ 3 ประการ คือ

1. การจัดระบบข้อมูล เมื่อได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการจดบันทึกนั้น ผู้วิจัยนำข้อมูลมาถอดคำสัมภาษณ์ออกมาในรูปแบบของไฟล์ word ที่พร้อมในการอ่านและวิเคราะห์ทันที หลังจากเสร็จสิ้นการสัมภาษณ์ จากนั้นผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาอ่านทวนข้อมูลและการจดบันทึกข้อมูล โดยผู้วิจัยอ่านข้อมูลทั้งหมดหลาย ๆ ครั้งเพื่อทำความเข้าใจในบทสัมภาษณ์ และพร้อมทั้งเขียนบันทึกประกอบเพื่อตั้งข้อสังเกตหรือช่วยจำและทำการจดบันทึกสิ่งที่ค้นพบในเบื้องต้น โดยการจดบันทึกสามารถทำได้หลายรูปแบบ จากนั้นผู้วิจัยทำการร่างข้อสรุป เพื่อแสดงให้เห็นว่ายังมีสิ่งใดที่ขาดตกบกพร่องเพื่อนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งต่อไป

2. การสร้างรหัส แสดงข้อมูล และเชื่อมโยงข้อมูล ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่สำคัญในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยสร้างรหัสเริ่มต้นชั่วคราวก่อนการลงเก็บข้อมูล โดยพิจารณาจากคำถามการวิจัย เช่น “การบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชนบทบ้านห้วยพ่านมีการดำเนินงานอย่างไรบ้าง” และ “วิธีการเรียนรู้ของนักเรียนในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชนบทบ้านห้วยพ่านเป็นอย่างไร” หลังจากผู้วิจัยเก็บข้อมูลเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยทำการลงรหัสหลังจากอ่านข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และการสังเกต และให้รหัสกับข้อความที่ปรากฏ โดยพิจารณาจากข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมมาได้ จากนั้นผู้วิจัยทำการแสดงข้อมูล โดยการสร้างข้อมูลในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ตาราง กราฟ แผนภูมิ เป็นต้น เพื่อเป็นแนวทางที่นำไปสู่ การวิเคราะห์ข้อมูล และผู้วิจัยทำการเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูล เพื่อใช้ในการอ้างอิงหรืออธิบายความต่อไป

3. การแปลความ สร้างข้อสรุปและพิสูจน์ข้อสรุป ผู้วิจัยต้องเข้าใจความหมายของข้อมูล และทำการแปลความหมายของข้อมูล เพื่อให้ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์สามารถนำไปอธิบายหรือนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้ โดยผู้วิจัยนำข้อมูลที่ลงรหัสแล้วและมีรหัสเดียวกันมาทำการวิเคราะห์ตีความและแปลความหมายโดยอาศัยแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารสถานศึกษาและวิธีการเรียนรู้ที่บททวนไว้ในบทที่ 2 เป็นแนวทางในการวิเคราะห์และอภิปรายผลการวิจัย เมื่อได้ข้อสรุป ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อสรุปด้วยการให้อาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัยช่วยตรวจสอบความถูกต้องและนำมาแก้ไข

จากการตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูลสามารถสรุปเป็นกระบวนการตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ ดังภาพประกอบ 3

ภาพประกอบ 3 แสดงกระบวนการวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูล

การพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยคำนึงถึงผลกระทบทั้งในขณะการเก็บข้อมูลและภายหลังการนำเสนอข้อมูล ดังนั้นผู้วิจัยจะให้ความระมัดระวังอย่างมากในการเก็บข้อมูลเพื่อไม่ให้กระทบกระเทือนต่อความรู้สึกของนักเรียนที่เข้ารับการศึกษาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดตั้งและดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้ รวมถึงไม่ให้กระทบต่อการทำงานหรือเวลาส่วนตัวมากเกินไป ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการขอการรับรองจริยธรรมการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เมื่อได้รับอนุมัติรับรองจริยธรรมการวิจัยหมายเลขรับรอง SWUEC/E-078/2561 และได้รับการตอบรับเพื่ออนุญาตในการเก็บข้อมูลจากผู้ใหญ่บ้านซึ่งดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้ด้วย จึงเริ่มกระบวนการเก็บข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลหลักและผู้ปกครองของผู้ให้ข้อมูล (กรณีอายุต่ำกว่า 18) รวมถึงการขอความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูลเพื่อเข้าร่วมในกระบวนการวิจัยโดยมีแบบฟอร์มลงนามยินยอมเข้าร่วมวิจัย (Inform consent) ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการในส่วนการพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

1. ผู้วิจัยมีการแจ้งวัตถุประสงค์การศึกษา และสอบถามถึงความสมัครใจและความพร้อมต่อการให้ข้อมูลทุกครั้ง โดยก่อนเริ่มกระบวนการเก็บข้อมูลในครั้งแรกผู้วิจัยได้แจ้งถึงขั้นตอนการวิจัยและชี้แจงการพิทักษ์สิทธิในกระบวนการวิจัย ดังตัวอย่างข้อความบางส่วนในเอกสารหนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมโครงการวิจัย ตามภาพประกอบ

หากท่านตัดสินใจเข้าร่วมการวิจัยแล้ว จะมีขั้นตอนการวิจัยดังต่อไปนี้คือ

1. ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการเข้าไปพักอาศัยอยู่ในชุมชนบ้านห้วยพาน เพื่อเป็นผู้สัมภาษณ์ท่านด้วยตนเอง โดยผู้วิจัยจะขอนัดพูดคุย สอบถามถึงเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานศูนย์การเรียนรู้และวิธีการเรียนรู้ของนักเรียน ซึ่งจะนัดหมายเวลาและสถานที่ล่วงหน้าขึ้นอยู่กับความสะดวกของท่าน ท่านสามารถยกเลิกนัดหมายกับผู้วิจัยได้หากท่านไม่มีความพร้อมต่อการพูดคุย

2. การสัมภาษณ์จะใช้เวลาประมาณ 30 นาที ถึง 1 ชั่วโมง ซึ่งระยะเวลาในการสัมภาษณ์สามารถปรับเปลี่ยนได้ขึ้นอยู่กับความสะดวกของท่าน ซึ่งก่อนการสัมภาษณ์ทุกครั้งจะมีการขออนุญาตบันทึกเสียงและจดบันทึก หากท่านไม่ยินยอมให้บันทึกเสียง และ/หรือจดบันทึก หรือระหว่างการบันทึกเสียงมีบางช่วงที่ท่านไม่ยินยอมให้บันทึก ท่านสามารถแจ้งผู้วิจัยได้ทันที ผู้วิจัยจะหยุดและไม่มีการบันทึกเสียงหรือจดบันทึกจนกว่าจะได้รับอนุญาตจากท่าน และในระหว่างพูดคุยกับผู้วิจัย หากท่านรู้สึกไม่พร้อมต่อการพูดคุยต่อไป ท่านสามารถแจ้งผู้วิจัยได้ตลอดเวลา ซึ่งผู้วิจัยจะพักหรือหยุดการพูดคุยทันที

3. การบันทึกเสียงจะถูกบันทึกลงคอมพิวเตอร์เครื่องเดียว มีการสำรองข้อมูลไว้ในฮาร์ดดิสก์ที่ผู้วิจัยเป็นผู้เก็บเพียงคนเดียว จากนั้นเมื่อมีการถอดเทปและบันทึกลงในแบบฟอร์มการเก็บข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยจะพิมพ์เอกสารออกมาเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลและลงรหัสต่อไป เอกสารทั้งหมดจะถูกแยกใส่ซองกระดาษสีน้ำตาลและเก็บใส่ตู้ล็อกกุญแจ โดยผู้วิจัยเป็นผู้ถือกุญแจเพียงผู้เดียว เสียงและเอกสารทั้งหมดเหล่านี้จะมีเพียงผู้วิจัยและอาจารย์ที่ปรึกษาเป็นผู้ฟังและอ่าน จะไม่มีการเผยแพร่ให้ผู้อื่นเป็นอันขาด และทำลายทิ้งในทันทีภายหลังจากที่ผู้วิจัยสำเร็จการศึกษาและเป็นระยะเวลา 1 ปี

ภาพประกอบ 4 ตัวอย่างข้อความชี้แจงในเอกสารหนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมโครงการวิจัย

2. ผู้วิจัยได้ขออนุญาตบันทึกเสียงต่อผู้ให้ข้อมูลทุกครั้ง หากไม่ยินยอมผู้วิจัยจะไม่บันทึกเสียง นอกจากนี้ในกระบวนการถอดเทปผู้วิจัยได้ใช้นามสมมติและบันทึกในลักษณะการใช้สัญลักษณ์แทน ได้แก่ Q แทนตัวผู้วิจัย และ A แทนผู้ให้ข้อมูล

3. ผู้วิจัยได้เลือกช่วงเวลาในการสัมภาษณ์ตามความพร้อมของผู้ให้ข้อมูล เพื่อไม่ให้เกิดบทต่อการทำางานหรือเวลาส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูลมากเกินไป โดยผู้วิจัยมีการควบคุมระยะเวลาในการสัมภาษณ์ไม่ให้นานเกิน 1 ชั่วโมง หากเกินกว่านั้นจะมีการพักจนกว่าผู้ให้ข้อมูลจะมีความพร้อมจึงเริ่มกระบวนการเก็บข้อมูลต่อ

4. ในการนำเสนอข้อมูลในรูปแบบปริญาณิพนธ์ ผู้วิจัยใช้ชื่อและนามสกุลจริง และชื่อสถานที่จริง เมื่อผู้ให้ข้อมูลยินยอมให้ใช้ชื่อจริงได้ และมีการขออนุญาตนำเสนอข้อมูลโดยใช้รูปภาพที่เกี่ยวข้องกับผู้ให้ข้อมูล

5. ผลการวิจัยที่เป็นข้อมูลเบื้องต้น เช่น ไฟล์ข้อมูลการถอดเทป เอกสารเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลเป็นต้น ได้ถูกเก็บอยู่ในตู้เอกสารที่มีการล็อกกุญแจโดยมีผู้วิจัยเท่านั้นที่สามารถเปิดได้ และจะถูกทำลายทิ้งในภายหลัง

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัย วิธีการเรียนรู้กับการบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้ และเพื่อศึกษาวิธีการเรียนรู้ของนักเรียน ในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน โดยนำเสนอผลการศึกษาลำดับ ดังนี้

ตอนที่ 1 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน

ตอนที่ 2 วิธีการเรียนรู้ของนักเรียน

ตอนที่ 1 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน

1.1 ความเป็นมาของศูนย์การเรียนรู้

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน เป็นรูปแบบของการจัดการศึกษาโดยองค์กรชุมชนอย่างแท้จริงซึ่งเกิดขึ้นจากความต้องการและความตั้งใจของชาวบ้านในชุมชนที่ต้องการให้บุตรหลานได้รับการศึกษาและมีวิธีการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชุมชน ในอดีตนับตั้งแต่สมัยรุ่นพ่อแม่ยังเป็นเด็กชายเด็กหญิงต่างเพียรพยายามเพื่อที่จะหลุดพ้นจากการเป็น “คนไม่รู้หนังสือ” อยากมีวิชาความรู้ อ่านออก เขียนได้ แม้หนทางที่จะได้การศึกษาจะยากลำบากเพียงใด ต้องเดินเท้าลัดเลาะเลียบป่าเลียบน้ำจากหมู่บ้านเพื่อไปโรงเรียนเป็นระยะทางกว่า 10 กิโลเมตรหรือในบางครั้งก็ต้องออกไปพักค้างอ้างแรมข้างนอกหมู่บ้านเพื่อที่จะสะดวกต่อการเดินทางไปเรียนมากขึ้น ถึงแม้ว่ารุ่นหลังมานี้จะมีการสร้างถนนลูกรังเป็นทางเข้าหมู่บ้าน สร้างสะพานแขวนข้ามลำน้ำน่านที่กั้นขวางก่อนถึงหมู่บ้าน การเดินทางอาจจะไม่ได้ยากลำบากเหมือนเดิมแต่ก็ยังห่างไกลคำว่า “สะดวกสบาย” เพราะยานพาหนะที่ชาวบ้านพอมีทุนทรัพย์หาซื้อมาได้คงมีเพียงรถจักรยานยนต์ ซึ่งในช่วงฤดูฝน ถนนดินลูกรังดิ่งชัน ลื่นและ การรับส่งลูกไปโรงเรียนต้องเสี่ยงอันตรายบนทางสายวิบากร่วมกัน หลายครั้งฝนตกหนัก ดินถล่ม ทางขาด หลายวันที่หมู่บ้านถูกตัดขาดจากโลกภายนอก เด็ก ๆ ต้องขาดเรียนอยู่เป็นประจำหลายครอบครัวเลือกที่จะแก้ปัญหาในการเดินทางโดยการให้บุตรหลานเข้ารับการศึกษที่โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์น่าน ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำกินนอน ส่งผลให้เด็ก ๆ ต้องออกจากหมู่บ้านไปอาศัย กิน นอน โดยที่ไม่มีพ่อแม่อยู่ข้างๆตั้งแต่อายุ 7 ขวบจนกระทั่งเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ความอบอุ่นขาดหายไปจากครอบครัว รวมถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรม ที่เคยซึมซับผูกพันอยู่ในหมู่บ้านท่ามกลางธรรมชาติป่าเขาก็เริ่มจางหาย การศึกษาทำให้ลูกหลานต้องออกจากหมู่บ้านและไม่หวนกลับ ความยากลำบากในวัยเด็กและความรักลูกของพ่อแม่เป็นแรงบันดาลใจที่ทำให้ชาวบ้านห้วยพ่านปรารถนาที่จะสร้างโรงเรียนขึ้นในหมู่บ้าน ความเข้มแข็งและพลังของชุมชนเป็นความเชื่อมั่นของชาว

ห้วยพ่านในการจัดการศึกษาให้กับบุตรหลานได้ตามหลักการที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดไว้ ทั้งนี้เพื่อให้ลูกหลานได้รับโอกาสทางการศึกษาทัดเทียมกับเด็กไทยคนอื่นๆ การจัดการศึกษาขึ้นโดยชุมชนนั้นยังสามารถสอดแทรกองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่วิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนเข้ากับสาระการเรียนรู้ที่หลักสูตรกำหนด จัดการเรียนการสอนทั้งภายในศูนย์การเรียนรู้และห้องเรียนธรรมชาติ เช่น ป่า ทุ่งนา ลำน้ำ ลำห้วย ฯลฯ รวมถึงพื้นที่ทางความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรมชุมชน เพื่อปลูกฝังให้คนรุ่นลูกรุ่นหลานเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและอนุรักษ์ไว้ซึ่งวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน

“สมบุญ ใจปิง” ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน เดินทางเข้าติดต่อกับหน่วยงานของภาครัฐทั้งในท้องถิ่น อำเภอ จนถึงระดับจังหวัด เพื่อขอให้สร้างโรงเรียนในหมู่บ้าน แต่ทุกครั้งก็ได้รับคำตอบเดิม ๆ ว่า (สมบุญ ใจปิง. 2560: สัมภาษณ์)

“จะเอาครูที่ไหนไปสอน”

“จะเอางบประมาณที่ไหนมาสร้าง”

“กระทรวงศึกษาฯเองก็มีนโยบาย ยุบ ควบ รวมโรงเรียน เขาไม่เปิดโรงเรียนให้หรอก”

ครั้งแล้วครั้งเล่าที่ผู้ใหญ่สมกลับเข้าหมู่บ้านด้วยความผิดหวังจนเกือบจะสิ้นหวัง จนกระทั่งปลายปี 2553 ลมหนาวพัดมาเยือนเหมือนทุกปี แต่ครั้งนี้มีคาราวานผ้าห่ม เสื้อกันหนาว สิ่งของเครื่องใช้เข้ามาบริจาคถึงหมู่บ้านนำโดยอดีตครู กศน. ชาวบ้านจึงได้พบปะผู้คนมากมายหลากหลายอาชีพ และหนึ่งในนั้นคือ วิจิต เต็มผลบุญ เจ้าหน้าที่มูลนิธิส่งเสริมพัฒนาเด็กและเยาวชน หรือ “ครูหน่อง” ชื่อที่ชาวห้วยพ่านใช้เรียกขาน ทำให้ผู้ใหญ่สมได้มีโอกาสพูดคุยกับครูหน่อง ถึงเรื่องโรงเรียนที่ชาวบ้านอยากสร้างขึ้นในหมู่บ้าน และคืนนั้นเองมีการตั้งวงสนทนาพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษา มิตรภาพระหว่างผู้มาเยือนกับเจ้าบ้านกลายเป็นสัญญาใจที่ทุกคนมีส่วนร่วมในการสร้างโรงเรียนขึ้นในชุมชนบ้านห้วยพ่าน เดิมทีกลุ่มคนน่านับเป็นแรงงานในการก่อสร้างอาคารเรียนแต่ติดขัดในเรื่องของงบประมาณ จึงไม่อาจช่วยชุมชนตามที่ได้รับปากไว้ได้ จากฤดูร้อน เข้าสู่ฤดูฝน จนลมหนาวพัดมาอีกคราปลายปี 2554 ครูหน่องกลับมาที่หมู่บ้านห้วยพ่านอีกครั้ง พร้อมกับตั้งคำถามเพื่อให้ผู้ใหญ่สมและชาวบ้านได้ยืนยันเจตนารมณ์ที่จะสร้างโรงเรียน (สมบุญ ใจปิง. 2560: สัมภาษณ์)

“ผู้ใหญ่สม ยังอยากได้โรงเรียนเหมือนเดิมไหม”

“ครับ ยังอยากได้”

“ถ้าอย่างนั้น நடประชาคมหมู่บ้านจะได้คุยกับชาวบ้านด้วย”

การประชาคมหมู่บ้านในครั้งนั้นมีการพูดถึงงบประมาณที่จะนำมาสร้างอาคารเรียน ทั้ง ค่าวัสดุ ค่าจ้างช่าง ค่าขนส่งที่จะต้องขนส่งวัสดุก่อสร้างผ่านถนนสายวิบาก ผ่านสะพานแขวนแคบๆ เข้ามาในหมู่บ้าน ข้อตกลงในวันนั้นทางทีมงานครูหนองจะออกค่าวัสดุอุปกรณ์ ส่วนชุมชนจะเป็นแรงงานในการก่อสร้างอาคารเรียน นอกจากนั้นยังมีการพูดถึงรูปแบบของอาคารเรียนเนื่องจากในชุมชนบ้านห้วยพ่านมีต้นไผ่เป็นจำนวนมาก จึงมีการเสนอความเห็นให้สร้างอาคารด้วยไม้ไผ่ แต่ผู้ใหญ่สมไม่เห็นด้วย (สมบุญ ใจปึง. 2560: สัมภาษณ์)

“ครูหนองถ้าจะเอาไม้ไผ่ มันสร้างได้ไม่นานเดี๋ยวปลวกก็กินอีก”
 “เฮ้อจ้ะเลย! เอาดินเป็นบ้านให้ปลวกเลย”

จึงได้ข้อสรุปว่าจะสร้างบ้านดินเป็นอาคารเรียนของโรงเรียน เพราะนอกจากอาคารจะอยู่ได้อย่างถาวรแล้วยังเป็นการลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นโดยใช้วัสดุที่มีอยู่ในชุมชนให้มากที่สุด ขุดดิน ขนดิน กองดิน ฟางข้าว ติ่มไม้ทำปลอก ทั้งหมดล้วนเป็นวัสดุที่หาได้ในชุมชน ซึ่งทางทีมงานของครูหนองมีความเชี่ยวชาญในการทำบ้านดินอยู่แล้วหลังจากประชาคมหมู่บ้านเสร็จ ครูหนองได้สาธิตการปั้นอิฐดินก้อนแรกให้กับชาวบ้าน พร้อมกับตั้งใจคุยไว้กับชาวบ้านว่า (วิฑิต เต็มผลบุญ. 2560: สัมภาษณ์)

“ถ้าปั้นอิฐดินได้ประมาณสัก 3,000 ก้อนเมื่อไรโทรบอกผมด้วย”

ต้นปี 2555 เสร็จสิ้นจากฤดูกาลเพาะปลูก เก็บเกี่ยวแล้ว การก่อสร้างอาคารเรียนก็เริ่มต้นขึ้น ชาวบ้านห้วยพ่าน 45 หลังคาเรือน ผลัดเวียนกันมาทำอิฐดิน ใช้สองมือ สองเท้า ขุด ขน ย่ำรวมพลังมุ่งมั่นทำอย่างนั้นทุก ๆ วัน ซึ่งการทำงานของชาวบ้านห้วยพ่าน มีการจัดกลุ่มตามบ้านเลขที่หนึ่งหลังคาเรือนต่อหนึ่งแรงงาน หมุนเวียนจนครบแล้วก็เริ่มเวียนใหม่ การร่วมกันทำงานในลักษณะนี้เป็นระบบชุมชนที่ปฏิบัติเสมอมาไม่ใช่ว่าแค่เพียงการสร้างอาคารเรียนในครั้งนี้เท่านั้น การทำงานพัฒนาสาธารณะในทุก ๆ ด้านของชุมชนก็ร่วมกันทำงานโดยหมุนเวียนกันตามบ้านเลขที่ บางครั้งต้องการจำนวนแรงงานมากก็เพิ่มจำนวนบ้านเลขที่ให้มากขึ้นจากเดิม บางช่วงเป็นงานหนักก็ระดมขอเป็นแรงงานชาย เนื่องจากชาวบ้านห้วยพ่านส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง งานก่อสร้างอาคารเรียนครั้งนี้จึงมีแรงงานผู้หญิงเสียส่วนมาก ด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจใช้เวลาไม่นานนักชาวบ้านก็สามารถปั้นอิฐดินได้ครบจำนวน 3,000 ก้อน ตามคำสัญญาที่ให้ไว้กับครูหนอง (สมบุญ ใจปึง. 2560: สัมภาษณ์)

“กระดมทั้งหมู่บ้านแห่ลงไป มีคนเอาปลายข้าวคือเกลบโขงขนไป บางคนก็ขุดดิน บางคนก็เหยียบ บางคนก็ปั่นปลอก วันหนึ่งก็ได้อยู่ที่ประมาณ 500 ก้อน เสร็จปุ๊บก็พลิกตากแห้งแล้วก็ทำต่อ ได้มาไม่กี่วันก็ได้ประมาณ 3,000 ก้อน”

เมื่อครูหน่องทราบเรื่องจากผู้ใหญ่สมว่าชาวบ้านปั้นอิฐดินครบ 3,000 ก้อนแล้วจึงเดินทางมายังหมู่บ้านห้วยพ่านเพื่อสร้างอาคารให้แล้วเสร็จทันเปิดภาคเรียนของนักเรียน เริ่มตั้งแต่ปรับพื้นที่ฝัง ผูกเหล็ก ผูกลวด เทคาน บักเสา ขึ้นโครงสร้าง มุงหลังคา (บัวจันทร์ แสนไทย. 2560: สัมภาษณ์) วางอิฐดินก้อนแรกและก้อนต่อไปหลายมือ หลายแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ค่อย ๆ ก่ออิฐดินกันผนัง แบ่งห้องอาคารเรียนตามพื้นที่การใช้งาน การทำงานของชาวบ้านก็หมุนเวียนกันตามบ้านเลขที่ดั้งเดิม เป็นการลงแรงของทุกคนไม่ว่าเด็กน้อย วัยรุ่น ผู้ใหญ่ พ่อหลวง แม่หลวง ทั้งชาวบ้านและกัลยาณมิตรที่มาช่วยงาน ไม่มีค่าแรง ไม่มีอาหารเลี้ยง ใช้เวลาอยู่ไม่นานนักอาคารเรียนก็สร้างแล้วเสร็จ ขาดเหลือก็ตามงบประมาณที่ชาวบ้านและทางมูลนิธิพอจะหามาได้

เดือนพฤษภาคม 2556 อาคารเรียนก็สร้างเสร็จสมบูรณ์โดยมีรูปทรงสถาปัตยกรรมตามแบบภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวลัวะ ภายในอาคารเรียนแบ่งพื้นที่ใช้สอยออกเป็น ห้องเรียน ห้องสมุด และห้องสำหรับเก็บวัสดุอุปกรณ์การเรียน ภารกิจที่สำคัญต่อไปสำหรับผู้ใหญ่สมและชาวบ้านคือ การจัดการเรียนการสอน ซึ่งเป็นเรื่องยากอยู่ไม่น้อยเลยสำหรับชาวบ้านในชุมชนบ้านห้วยพ่าน ที่บางส่วนไม่รู้หนังสือ อ่านไม่ออก เขียนไม่ได้ บางส่วนก็จบการศึกษาเพียง ป.4 ส่วนผู้ใหญ่สม ผู้นำชุมชนก็จบแค่ ม.6 กศน.แต่ครูหน่อง (วิจิต เต็มผลบุญ. 2560: สัมภาษณ์) ได้บอกกับชาวบ้านว่า

“การจัดการศึกษาไม่ได้ยากอย่างที่คิด แค่เพียงหลายคนติดกับดักความเชื่อที่ว่า
การจัดการศึกษาต้องจัดโดยรัฐเท่านั้น”

แม้ในตอนนี้อย่างมองไม่ทะลุว่าโรงเรียนที่สร้างขึ้นในชุมชนแห่งนี้สถานจะอยู่ตรงไหนสังกัดหน่วยงานใด อาจเป็นสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) หรือจดทะเบียนเป็นโรงเรียนเอกชน ทั้งหมดล้วนยังไม่มีข้อสรุป แต่แล้วทางมูลนิธิก็เจอทางออกที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นโดยชุมชนแห่งนี้ซึ่งตามมาตรา 12 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติมได้ให้การรับรองสิทธิในการจัดการศึกษาแก่ภาคสังคมและประชาชน ต่อมาได้ออก กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิขององค์กรชุมชนและองค์กรเอกชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้ พ.ศ.2555 และประกาศใช้เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม 2555 กฎกระทรวงนี้ ระบุให้สิทธิขององค์กรชุมชนและองค์กรเอกชนสามารถจัดการศึกษาในรูปแบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อันจะทำให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพเท่าเทียมกับการศึกษาในรูปแบบอื่น ๆ

เมื่อพอจะเห็นถึงแนวทางที่จะสามารถจัดตั้งโรงเรียนได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย สิ่งที่ต้องดำเนินการลำดับต่อมาคือ หลักสูตรของโรงเรียน ในการสร้างหลักสูตรนั้นยึดเอาชุมชนเป็นที่ตั้ง โดยการนำเอาจุดแข็งของชุมชนคือ การอนุรักษ์ป่า การอนุรักษ์ปลา วิถีชีวิต วิถีชุมชน มาเป็นหัวใจสำคัญของหลักสูตร ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ถูกปฏิบัติสืบทอดกันมานับตั้งแต่คนรุ่นพ่อแม่ ผู้ใหญ่สมจึงอยากให้สิ่งเหล่านี้ถูกนำไปจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ลูกหลานได้เรียนรู้และเห็นคุณค่าของทรัพยากรที่คนรุ่นพ่อแม่พยายามดูแลรักษาไว้ “ดิน น้ำ ป่า ความมั่นคงทางอาหาร และวัฒนธรรม” จึงถูกนำมาพัฒนาเป็นหลักสูตร เรียกว่า “หลักสูตรมรดกบ้านห้วยฟ่าน” ในส่วนของการสร้างหลักสูตรมี รวงทอง จันดา หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ครูรวง” เจ้าหน้าที่ของมูลนิธิส่งเสริมพัฒนาเด็กและเยาวชน ซึ่งมีความเชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตรเข้ามาช่วยชาวบ้านดำเนินการในการสร้างหลักสูตร (รวงทอง จันดา, 2559: สัมภาษณ์) ซึ่งเขียนหลักสูตรยึดตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 ที่กระทรวงฯ กำหนด บุคลากรกับแนวทางการอนุรักษ์ธรรมชาติของชาวบ้านห้วยฟ่านต้องการที่จะถ่ายทอดผ่านกระบวนการจัดการเรียนการสอนไปยังลูกหลานของพวกเขา คือ การรักษามรดกซึ่งเป็นความมั่นคงของชีวิต ครอบครัวและชุมชน

อีกหนึ่งองค์ประกอบสำคัญที่จะขาดไม่ได้ในการจัดการเรียนการสอนคือ “ครู” เนื่องจากเป็นโรงเรียนที่ชุมชนสร้างขึ้นเอง คงไม่มีครูที่ถูกส่งมาจากกระทรวงฯ อย่างแน่นอน สิ่งที่ชาวบ้านทำได้คือ ต้องหาใครสักคนในชุมชนมาเป็นครูที่โรงเรียนของพวกเขา คนแรกที่ทีมงานมูลนิธิเล็งเห็นว่าจะเหมาะสมที่จะมาเป็นครูก็คือ ชมเดือน คำยันต์ หรือ “ครูเดือน” หญิงสาววัยยี่สิบต้นๆ ลูกหลานปริญญาคนแรกของหมู่บ้าน เรียนจบสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการเกษตรมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรญาณ จันทบุรี จังหวัดน่าน ซึ่งในตอนนั้นเดือนลาออกจากการที่ต่างจังหวัดมาดูแลพ่อที่ป่วย ทำให้เดือนเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างอาคารเรียนในฐานะชาวบ้านในชุมชนคนหนึ่ง เดือนจึงเป็นที่รู้จักของทีมงานมูลนิธิ “เดือนสนใจจะมาเป็นครูที่โรงเรียนนี้มั๊ย?” คำถามเชื้อเชิญถูกกล่าวแต่ก็ยังคงไม่ได้คำตอบในตอนนั้น จนใกล้จะเปิดเทอมแล้วแต่ก็ยังหาใครมาเป็นครูไม่ได้ เดือนจึงตัดสินใจเข้ามารับหน้าที่ครูของโรงเรียนชุมชนแห่งนี้ ถึงแม้จะรู้ว่าการเป็นครูไม่ใช่งานที่ตนเองถนัดสักเท่าไรแต่ดาวก็พร้อมที่จะเรียนรู้และพัฒนาตนเองโดยมีครูอาสาจากมูลนิธิคอยให้คำแนะนำ (ชมเดือน คำยันต์, 2560: สัมภาษณ์)

“ก็อยากช่วยชุมชนด้วยแหละ เพราะว่ามันไม่มีใครแล้วจริงๆ ก็เลยต้องเข้ามาช่วยด้วย ซึ่งตอนแรกๆ คือทุกอย่างก็ใหม่หมดสำหรับเรา เด็กก็ใหม่ โรงเรียนก็ใหม่ อะไรก็ใหม่หมด คือเราก็ไม่ได้จบครุมาก็ไม่รู้เรื่องเลยว่าต้องสอนอะไรยังไง ก็ทำการบ้านหนักมาก ทั้งเอาหนังสือของเด็กไปอ่านเหมือนกับเรียนรู้พร้อมกับเด็กๆ เลย”

เมื่อมีทุกอย่างพร้อมแล้วที่จะเปิดทำการการเรียนการสอนทั้ง อาคารสถานที่ หลักสูตร และครูผู้สอน ในวันที่ 7 พฤษภาคม 2556 ผู้ใหญ่สม คณะผู้แทนจากชุมชนบ้านห้วยพ่าน ครูหนอง ครู รวง เดินทางไปยื่นเอกสารขอจดทะเบียนศูนย์การเรียนที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา น่าน เขต2 ทางเจ้าหน้าที่รับเอกสารไว้แต่ขอใช้เวลาในการพิจารณาเนื่องจากเป็นกฎหมายใหม่ที่ยังไม่ มีการกำหนดระเบียบปฏิบัติจากกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งคาดว่าจะดำเนินการให้แล้วเสร็จไม่ทันเปิด เทอมนี้ และนี่ก็เป็นอีกครั้งที่ผู้ใหญ่สมเดินทางกลับหมู่บ้านด้วยความผิดหวัง ถึงแม้ครั้งนี้จะเตรียมการ ทุกอย่างครบถ้วนรวมถึงยังมีกฎหมายออกมารองรับการจัดการศึกษาโดยชุมชน แต่ก็ยังติดขัดกับการ ทำงานของหน่วยงานภาครัฐ ผู้ใหญ่สมได้ชี้แจงให้ชาวบ้านทราบถึงสาเหตุที่ยังไม่ได้รับอนุญาตให้เปิด ทำการเรียนการสอนจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาน่าน เขต2 แต่ชาวบ้านยังคงเลือก ให้บุตรหลานเรียนที่โรงเรียน ถึงแม้โรงเรียนของชุมชนแห่งนี้ยังไม่ได้รับใบอนุญาตก็ตาม แต่ผู้ปกครอง ต่างให้เหตุผลเพียงคำว่า “สร้างโรงเรียนแล้วจะให้ไปเรียนที่อื่นได้อย่างไร”

15 พฤษภาคม 2556 ถูกกำหนดให้เป็นวันเปิดเรียนวันแรกของโรงเรียนแห่งนี้ เช้านี้ ทุกคนต่างตื่นเต้นกับบรรยากาศใหม่ๆ เมื่อถึงเวลาแปดโมงเช้า เด็กๆ มารวมตัวกันเพื่อเคารพธงชาติ เมื่อกิจกรรมหน้าเสาธงจบลง ผู้ใหญ่สมในฐานะผู้อำนวยการศูนย์การเรียน กล่าวทักทายนักเรียนตัว น้อยด้วยอาการเก๋อเขิน นักเรียนและผู้ปกครองพลอยยิ้มแย้ม หัวเราะครื้นเครง รับเปิดเทอมใหม่ หลังจากนั้นการเรียนการสอนเริ่มขึ้นตามหลักสูตรและรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ทางโรงเรียนได้ กำหนดไว้ ตามที่ผู้ใหญ่สม ครูเดือน และเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิได้ร่วมกันเรียนรู้และศึกษากระบวนการ จัดการศึกษาในรูปแบบต่างๆ ทำให้ในช่วงแรกของการเปิดเรียนนั้นมีเจ้าหน้าที่มูลนิธิมาทำหน้าที่เป็น ครูผู้สอนร่วมกับครูเดือน

เมื่อชุมชนต้องการที่จัดการศึกษาขึ้นเองนั้นหมายความว่าแนวทางในการจัดการเรียน การสอนจะต้องมีความแตกต่างจากโรงเรียนทั่วไป ต้นแบบเพื่อสร้างโรงเรียนในอุดมคติของชุมชนคือสิ่งที่ พวกเขาตามหา วันที่ 18 กรกฎาคม 2556 ครูหนอง ผู้ใหญ่สม ครูเดือน นักเรียน ผู้ปกครอง และผู้แทน ชุมชนอีก 2-3 คน ได้เดินทางไปศึกษาดูงานที่โรงเรียนนอกกะลา ต.โคกกลาง อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ ที่โรงเรียนแห่งนี้ทำให้ทุกคนได้พบกับความแปลกใหม่ของกระบวนการจัดการเรียนรู้ พฤติกรรมของครู และนักเรียนที่ไม่เหมือนกับโรงเรียนทั่วไป ทำให้ที่นี่กลายเป็นโรงเรียนในฝัน ที่ทุกคนต้องการร่วมกัน สร้างให้โรงเรียนที่ชุมชนของพวกเขา มีกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เหมือนที่โรงเรียนนอกกะลา แห่งนี้ ครูใหญ่และครูของโรงเรียนนอกกะลามีส่วนในการช่วยพัฒนาหลักสูตร และคอยให้คำแนะนำใน การนำรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ไปปรับใช้ ซึ่งในเวลาต่อมาได้เปิดโอกาสให้นักเรียนของศูนย์ การเรียนรู้ได้ไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่โรงเรียนนอกกะลาเป็นเวลา 2 สัปดาห์ นักเรียนได้เรียนรู้กับต้นแบบ ของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้รูปแบบใหม่ ครูใหม่ เพื่อนใหม่ บรรยากาศใหม่ ๆ เวลา 2 สัปดาห์ผ่านไป

อย่างรวดเร็วแต่ช่วงเวลานั้น ๆ ที่โรงเรียนนอกกะลา กลับนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่โรงเรียนของชุมชนบ้านห้วยพาน (ชมเดือน คำยันต์. 2560: สัมภาษณ์)

“ไปอยู่นั่นประมาณ 2 อาทิตย์ ก็ไปทั้งเด็ก ๆ ด้วยเลยไปอยู่ด้วยกันทั้งหมดเลย ก็ได้รูปแบบของเขามาอยู่ แล้วก็มีการช่วยคิดหลักสูตรด้วย เรามีอะไรเราก็เล่าให้เขาฟังว่าเราต้องการแบบไหน ๆ เรามีอะไรเด่น ๆ บ้าง เช่น มีน้ำ มีป่า มีวัฒนธรรม มีอะไรที่เราดูแลอยู่ที่นี่ เราก็สามารถบูรณาการให้มันเข้ากับหลักสูตรของเราได้”

29 พฤษภาคม 2556 เป็นครั้งแรกที่เจ้าหน้าที่ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาน่าน เขต2 เดินทางมายังโรงเรียนแห่งนี้ ทุกคนต่างก็รู้ดีว่าการเดินทางมาของเจ้าหน้าที่เขตมีความหมายต่อโรงเรียนของพวกเขาอย่างแน่นอน วัตถุประสงค์ของเจ้าหน้าที่เขตที่มากครั้งนี้เพื่อดูความเหมาะสมของสถานที่ อาคารเรียน ห้องน้ำ ความปลอดภัย ฯลฯ ซึ่งเจ้าหน้าที่เขตกล่าวว่าเป็นเสียเดียวกันว่า “ผ่าน” อีกประเด็นที่สำคัญคือ ทางเขตฯขอเวลาที่จะศึกษาเรื่องการจัดทะเบียนศูนย์การเรียนรู้ เพราะถึงแม้ว่าการจัดการศึกษาโดยองค์กรชุมชนมีกฎหมายรองรับแล้วก็ตาม แต่ก็ยังไม่มีกฎระเบียบปฏิบัติซึ่งทางเขตฯต้องรอจากกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งในระหว่างที่รอนั้น ทางเขตฯขอเสนอให้ทางศูนย์การเรียนรู้เป็นห้องเรียนสาขาของโรงเรียนชุมชนบ้านทุ่งช้างไปก่อน เนื่องจากนักเรียนส่วนใหญ่เดิมทีแล้วเข้ารับศึกษาอยู่ที่โรงเรียนชุมชนบ้านทุ่งช้าง การเป็นห้องเรียนสาขาคือการที่รายชื่อของนักเรียนอยู่ที่โรงเรียนชุมชนบ้านทุ่งช้าง แต่นักเรียนสามารถเข้ารับการศึกษาอยู่ที่ศูนย์การเรียนรู้ได้ ซึ่งมติที่ประชุมของหมู่บ้านเห็นด้วยกับข้อเสนอของทางเขตฯเพราะเด็กไม่ต้องเสียสิทธิ หรือเสียเวลาเรียนโดยไม่มีสังกัดของโรงเรียนในระหว่างที่รอผลการพิจารณาในการจดทะเบียนศูนย์การเรียนรู้

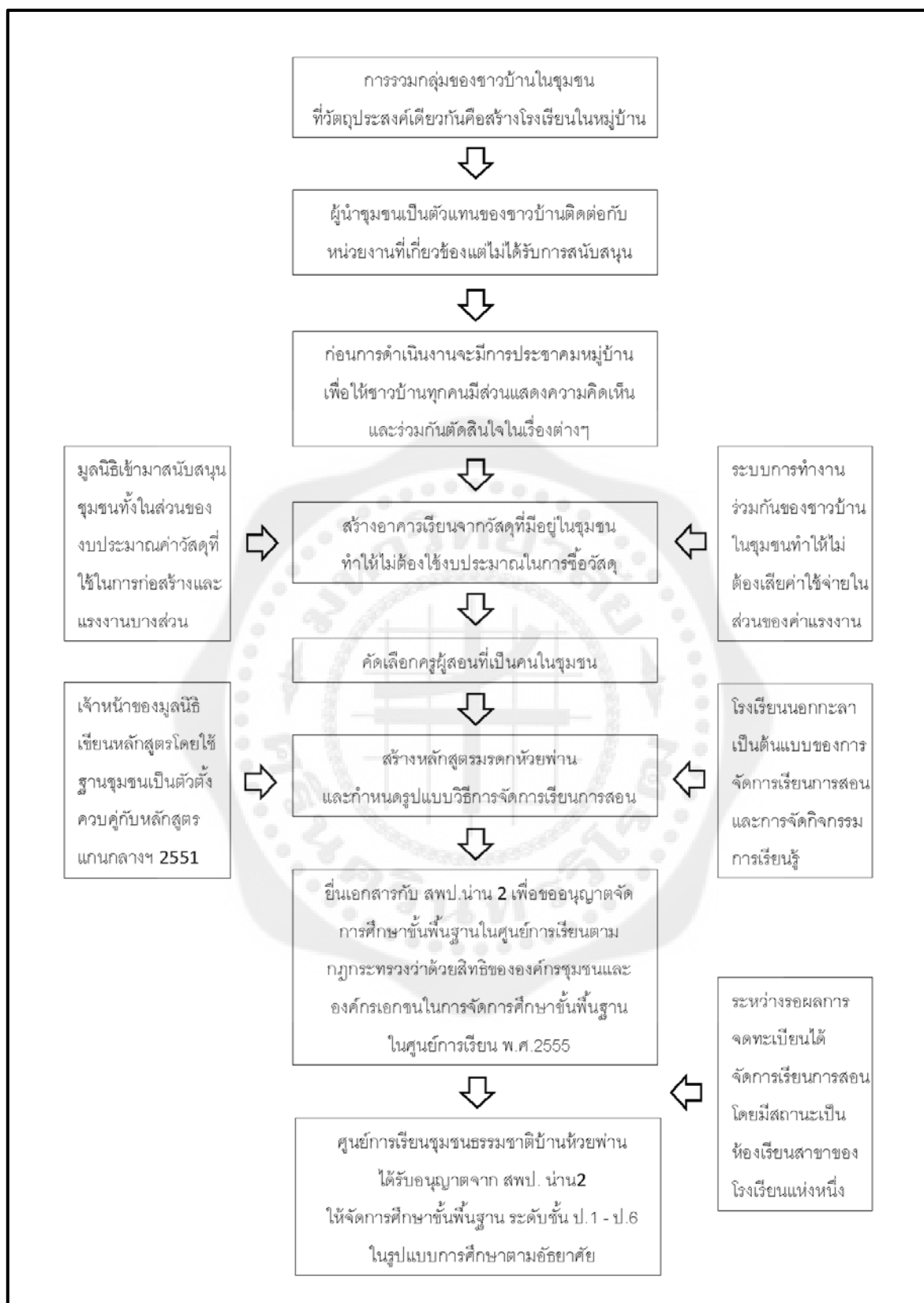
ภายใต้กฎหมายใหม่ ระเบียบใหม่ ขั้นตอนใหม่ ๆ ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการปฏิรูปการศึกษา การข้ามผ่านกรอบความคิดที่คุ้นเคยหลายประการของนักการศึกษาหลายหน่วยงานในทางปฏิบัติไม่ใช่เรื่องง่ายและเป็นสิ่งที่ต้องใช้เวลา ทางศูนย์การเรียนรู้ก็ต้องใช้เวลาเพื่อพัฒนาเอกสารหลักสูตรแผนการศึกษา การวัดผลและประเมินผลให้สมบูรณ์จนกว่าทุกฝ่ายจะยอมรับ ซึ่งหลังยื่นเรื่องขอจดทะเบียนศูนย์การเรียนรู้ ชุมชนบ้านห้วยพานต้องต้อนรับหน่วยงานและนักศึกษามากหน้าหลายตาตั้งแต่ผู้อำนวยการบริหารส่วนท้องถิ่น ผู้ว่าราชการจังหวัด ตลอดจนผู้อำนวยการสำนักงานนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่เดินทางมายังห้วยพานและได้รับฟัง ผู้ใหญ่สมกล่าวถึงเจตนารมณ์ของชาวบ้านห้วยพานที่สร้างโรงเรียนขึ้นมาในชุมชน เพื่อสอนลูกหลานของพวกเขาเอง ถึงจะยังไม่ได้รับคำตอบอะไรจากทางกระทรวงฯอย่างไรก็ตามการเรียนการสอนของโรงเรียนยังดำเนินไปตามกิจวัตร

ชาวบ้านในชุมชนบ้านห้วยพาน ผู้นำชุมชน ครู นักเรียน พ่อหลวง แม่หลวง ทุกคนต่างจดจ่อติดตามความคืบหน้า ใครรู้ ใครฟัง อยากรู้ว่าเมื่อไหร่ที่ศูนย์การเรียนรู้จะได้รับอนุญาตให้จัด

การศึกษาอย่างถูกต้องตามกฎหมาย จนกระทั่งเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2557 ทางสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้จัดประชุมขึ้นที่จังหวัดนครนายก เพื่อให้เจ้าหน้าที่ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 ได้พบปะพูดคุยกับทางศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งในการประชุมครั้งนั้นมีผู้ใหญ่สม क्रमน ครูรวง เป็นตัวแทนของทางศูนย์การเรียนรู้ในการเข้าร่วมประชุม มีการพูดถึงเอกสาร แผนการจัดการศึกษา ตลอดจนหลักสูตรมรดกห้วยฟ่านที่ทางศูนย์การเรียนรู้จะใช้ในการจัดการศึกษา หลังจากการประชุมครั้งนั้นทางศูนย์การเรียนรู้ต้องกลับมาพัฒนาหลักสูตรและปรับปรุงเอกสารต่างๆ ตามที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 ได้กำหนดไว้ เพื่อให้ศูนย์การเรียนรู้ได้รับอนุญาตในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยองค์กรชุมชนในศูนย์การเรียนรู้จะได้มีสถานะเทียบเท่ากับโรงเรียนทั่วไปทั้งโรงเรียนรัฐและเอกชน

22 พฤษภาคม 2557 คณะเจ้าหน้าที่ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 เดินทางมายังบ้านห้วยฟ่านอีกครั้ง ภารกิจในครั้งนี้คือการนำหนังสือใบอนุญาตให้จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กรชุมชน ลงนามเห็นชอบเมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม 2557 (ภาคผนวก) มามอบให้ชาวบ้านห้วยฟ่าน สถานะ “ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยฟ่าน” จึงเป็นสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 อย่างเป็นทางการ และ “องค์กรชุมชนบ้านห้วยฟ่าน” เป็นองค์กรชุมชนแรกของประเทศไทยที่ภาคประชาชนเป็นผู้จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยกระทรวงศึกษาธิการให้การรับรอง

จากการดำเนินงานของชาวบ้านในชุมชนนับตั้งแต่การสร้างอาคารเรียนจนกระทั่งได้รับอนุญาตให้จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน สามารถสรุปความเป็นมาของศูนย์การเรียนรู้ได้ตามภาพประกอบ 5

ภาพประกอบ 5 สรุปความเป็นมาของศูนย์การเรียนชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน

1.2 ข้อมูลของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน

ชื่อศูนย์การเรียนรู้

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน

ศูนย์การเรียนรู้ในสังกัด

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.)

เขตพื้นที่การศึกษา

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2 (สพป.น่าน 2)

รูปแบบการจัดการศึกษา

การศึกษาขั้นพื้นฐานตามอัธยาศัย และการศึกษานอกระบบ

ปรัชญาการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้ฯ (Philosophy of school)

การศึกษาเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน การศึกษาพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

(Education for complete human development)

วิสัยทัศน์ (Vision)

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่านมุ่งให้ผู้เรียนเรียนรู้อย่างมีความสุข เต็มศักยภาพ เป็นคนดีและคนเก่ง สอดคล้องกับวิถีชีวิตและกลมกลืนกับวิทยาการสมัยใหม่ สู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ พร้อมด้วยคุณธรรม ภูมิปัญญา และสำนึกในความเป็นพลเมืองดี

ข้อมูลนักเรียน

นับตั้งแต่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่านได้รับอนุญาตให้จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยองค์กรชุมชนในศูนย์การเรียนรู้ จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2 ทางศูนย์การเรียนรู้ได้ดำเนินการจัดการเรียนการสอนตั้งแต่ปีการศึกษา 2557 ในระดับชั้นประถมศึกษา และในปีการศึกษา 2559 ได้รับอนุญาตให้จัดการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1-3) ซึ่งในแต่ละปีการศึกษามีจำนวนนักเรียนตามตารางดังต่อไปนี้

ตาราง 6 จำนวนนักเรียนของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยฟ่าน

ระดับชั้น	ปีการศึกษา 2557			ปีการศึกษา 2558			ปีการศึกษา 2559			ปีการศึกษา 2560		
	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม
ประถมศึกษาปีที่ 1	1	1	2	-	-	-	1	1	2	-	1	1
ประถมศึกษาปีที่ 2	-	-	-	1	1	2	-	-	-	1	1	2
ประถมศึกษาปีที่ 3	2	1	3	-	-	-	1	1	2	-	-	-
ประถมศึกษาปีที่ 4	2	-	2	2	1	3	-	-	-	2	1	3
ประถมศึกษาปีที่ 5	1	-	1	2	-	2	2	1	3	-	-	-
ประถมศึกษาปีที่ 6	-	1	1	1	-	1	2	-	2	2	1	3
มัธยมศึกษาปีที่ 1	-	-	-	-	-	-	1	-	1	2	-	2
รวมทั้งสิ้น	6	3	9	6	2	8	7	3	10	7	4	11

ข้อมูลบุคลากรในศูนย์การเรียนรู้

บุคลากรประจำศูนย์การเรียนรู้มีจำนวนดังนี้

ปีการศึกษา 2557 - 2559

ผู้บริหาร 1 คน

ครูประจำศูนย์การเรียนรู้ 2 คน

พระภิกษุอาสา 1 รูป

ปีการศึกษา 2560

ผู้บริหาร 1 คน

ครูประจำศูนย์การเรียนรู้ 3 คน

1.3 หลักสูตรมรดกห้วยฟ่าน

การจัดทำหลักสูตรยึดตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551 และใช้ชุมชนเป็นฐานจุดเด่นของชุมชนบ้านห้วยฟ่านคือ การดำเนินงานเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จนกระทั่งเป็นที่รับรู้และยอมรับโดยทั่วไปจากทั้งภาครัฐและภาคประชาชน ซึ่งทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้นประกอบด้วย ดิน น้ำ ป่า วัฒนธรรมชุมชน และความมั่นคงทางอาหาร พวกเขาไม่มีสมบัติอะไรให้ลูกหลานแต่สิ่งที่จะมีให้ก็คือทรัพยากรเหล่านั้นที่คนรุ่นพ่อแม่ร่วมกันอนุรักษ์ไว้ จึงตั้งชื่อหลักสูตรว่า **“มรดกห้วยฟ่าน”** เพราะคนรุ่นหลังส่วนหนึ่งออกไปทำงานข้างนอก ออกไปเรียนข้างนอกก็ถูกสร้างเชื่อไปอีกอย่างหนึ่ง การเห็นความสำคัญของวิถีพ่อแม่หรือเข้ามาเป็นกำลังสำคัญของครอบครัวก็ถูกเปลี่ยนไป และเมื่อไม่ได้ใช้ประโยชน์จึงไม่เห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการ

ศึกษาขึ้นโดยชุมชนเองจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านห้วยฟ่านสามารถออกแบบให้มีการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมชุมชนทำให้เด็กหรือเยาวชนคนรุ่นหลังเห็นความสำคัญ เห็นคุณค่า ปกป้องและดูแลรักษาสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน ตามคำที่ผู้ใหญ่สม (สมบุญ ใจปิง, 2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวถึงหลักสูตรมรดกห้วยฟ่านไว้ว่า

“ตอนนี้เรากำลังปลูกต้นไม้เล็กๆ เรากำลังปลูกต้นไม้ปลูกป่าด้วยการศึกษา
แล้วก็ถ้าอยากกินปลาต้องสร้างวังปลา อยากกินของป่าต้องรักษาป่า
อยากจัดการศึกษาต้องเข้าใจชุมชน”

1.3.1 ลักษณะของหลักสูตร

โครงสร้างหลักสูตรสถานศึกษาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยฟ่าน ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 โดยจัดกลุ่มสาระการเรียนรู้แบ่งเป็น 4 ส่วน ได้แก่

1. กลุ่มสาระการเรียนรู้ “ตัวเลขหรรษาและภาษามหาสนุก” ผู้เรียนของศูนย์การเรียนรู้ทุกคนจะต้องเรียนวิชาภาษาไทย คณิตศาสตร์ และภาษาอังกฤษ
2. กลุ่มสาระการเรียนรู้ “คลังสมบัติห้วยฟ่าน” ประกอบด้วยสาระการเรียนรู้ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนา วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ และมรดกห้วยฟ่าน
3. กลุ่มสาระการเรียนรู้ “ทักษะชีวิตสร้างสุข” ประกอบด้วยสาระการเรียนรู้ สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี
4. กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ประกอบด้วย กิจกรรมจิตศึกษา กิจกรรมนักเรียน และกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์

สามารถสรุปได้ตามตารางโครงสร้างหลักสูตรสถานศึกษาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยฟ่าน (หลักสูตรมรดกห้วยฟ่าน) ดังนี้

ตาราง 7 โครงสร้างหลักสูตรสถานศึกษาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน

กลุ่มสาระการเรียนรู้ / กิจกรรม	เวลาเรียน					
	ประถมศึกษา					
รายวิชาพื้นฐาน	ป.1 (ชม.)	ป.2 (ชม.)	ป.3 (ชม.)	ป.4 (ชม.)	ป.5 (ชม.)	ป.6 (ชม.)
กลุ่มสาระการเรียนรู้ “ตัวเลขหรรษาและภาษามหาสนุก”						
คณิตศาสตร์	200	200	200	160	160	160
ภาษาไทย	160	160	160	120	120	120
ภาษาต่างประเทศ	80	80	80	120	120	120
กลุ่มสาระการเรียนรู้ “คลังสมบัติห้วยพ่าน”						
วิทยาศาสตร์	80	80	80	80	80	80
สังคม ศาสนา วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์	40	40	40	40	40	40
มรดกห้วยพ่าน	40	40	40	40	40	40
กลุ่มสาระการเรียนรู้ “ทักษะชีวิตสร้างสุข”						
สุขศึกษาและพลศึกษา	80	80	80	80	80	80
ศิลปะ	80	80	80	80	80	80
การงานอาชีพและเทคโนโลยี	40	40	40	80	80	80
รวมเวลาเรียน (พื้นฐาน)	800	800	800	800	800	800
กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน						
● กิจกรรมจิตศึกษา	40	40	40	40	40	40
● กิจกรรมนักเรียน(ชุมนุม/ชมรม)	40	40	40	40	40	40
● กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์	40	40	40	40	40	40
รวมเวลาเรียน (กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน)	120	120	120	120	120	120
รายวิชา/กิจกรรมที่สถานศึกษาจัดเพิ่มเติม ตามความพร้อมและจุดเน้น	ปีละไม่เกิน 80 ชั่วโมง					
รวมเวลาเรียนทั้งหมด	รวมเวลาเรียนทั้งสิ้น ปีละ 1,000 ชั่วโมง (ไม่เกิน 1,000 ชั่วโมงต่อปี ตามระเบียบกระทรวงฯ)					

สำหรับการเรียนการสอนของศูนย์การเรียนรู้ได้นำเอาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของโรงเรียนนอกกะลามาปรับใช้ โดยมีวิชาหลักอยู่ 3 วิชา คือ คณิตศาสตร์ ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ จะเรียนในช่วงเช้าซึ่งนักเรียนจะเลือกตามความสนใจเรียนวันละ 1 วิชา ส่วนในช่วงบ่ายจะเป็นการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (PBL: Problem Based Learning) เป็นการจัดการเรียนรู้แบบองค์รวมบูรณาการหลักสูตรมรดกบ้านห้วยพานควบคู่กับหลักสูตรแกนกลางฯ เน้นหลักวิชาการสอดแทรกพร้อมกับองค์ความรู้ด้านต่างๆ ที่มีอยู่วิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนมีความสามารถในการสื่อสาร รู้จักคิด สามารถแก้ปัญหา มีทักษะในการใช้ชีวิต รวมทั้งเรียนรู้การใช้และเท่าทันกับเทคโนโลยี โดยจัดการเรียนการสอนทั้งภายในศูนย์การเรียนรู้ฯ และห้องเรียนธรรมชาติ เช่น ป่า ทุ่งนา ไร่ สวน น้ำน่าน ลำห้วย ฯลฯ รวมถึงพื้นที่ทางความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งผู้เรียนสามารถเลือกเรียนตามความถนัดหรือตามความสนใจ โดยใช้แหล่งเรียนรู้หรือทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนในการจัดทำโครงการ เช่น ปลูกผักชนิดต่างๆ เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ เพาะเห็ด อนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่น การทำนา การทำไร่ แล้วบูรณาการเข้ากับรายวิชาทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (PBL: Problem Based Learning) นั้นเป็นการเรียนรู้โดยเริ่มจากปัญหา จากความสงสัย ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ มาสู่การตั้งคำถามและกระตุ้นให้เกิดความอยากรู้อยากลอง ซึ่งหาคำตอบโดยการลงมือปฏิบัติจริง เน้นทักษะการคิด การเรียนรู้ด้วยตนเอง การตั้งปัญหาของผู้เรียนในแต่ละครั้ง ครูมีหน้าที่จัดกิจกรรมกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดคำถามและเกิดแรงบันดาลใจที่จะแก้ไขปัญหา หลังจากนั้นทั้งครูและผู้เรียนจะมาพูดคุยกันเพื่อสรุปในสิ่งที่อยากเรียนรู้ ต่อมาครูจึงนำไปออกแบบการเรียนรู้ของเด็ก หนึ่งปีการศึกษาจะแบ่งออกเป็น 4 หน่วยการเรียนรู้ โดยแต่ละหน่วยการเรียนรู้ใช้เวลาเรียนประมาณ 10 สัปดาห์และมีการแบ่งผู้เรียนเป็นกลุ่มย่อย เพื่อให้ฝึกกระบวนการทำงานเป็นกลุ่ม โดยช่วง 3 สัปดาห์แรกเป็นช่วงเวลาที่ให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลเรียนรู้ด้วยตนเอง และ 4 สัปดาห์ต่อมาผู้เรียนจะนำข้อมูลที่ได้มาปฏิบัติ ในส่วน 3 สัปดาห์สุดท้ายเป็นการนำผลที่ได้มาทบทวนและสรุปให้อยู่ในรูปของแผนผัง จากนั้นจะมีการนำเสนอ โดยให้ครูและเพื่อนคนอื่น ๆ ช่วยตั้งคำถาม หลังจากการนำเสนอเพื่อนำไปแก้ไขปรับปรุงก่อนส่งครู

1.3.2 แหล่ง/สื่อสำหรับการเรียนรู้

เมื่อผู้เรียนเกิดความสนใจ เกิดปัญหาหรือความสงสัย ผู้เรียนสามารถค้นคว้าหาข้อมูลเรื่องนั้นๆ ได้จากแหล่งวิทยาการอาจจะเป็นบุคคล เช่น ผู้ปกครอง ราษฎรชาวบ้าน ผู้ชำนาญการในท้องถิ่นหรือศึกษาจากหนังสือในห้องสมุด ตลอดจนศึกษาค้นคว้าจากสื่อเทคโนโลยีต่างๆ ทั้งนี้ผู้เรียนต้องพิจารณาความเป็นไปได้ที่เข้าถึงแหล่งวิทยาการเหล่านั้นได้

ผู้รู้/ปราชญ์ชาวบ้าน

ผู้รู้ ไม่จำเป็นต้องเป็นบุคคลภายนอกหรือมีวุฒิการศึกษารองรับ แต่ชาวบ้านในชุมชน บ้านห้วยพ่านไม่ว่าจะเป็นพ่อหลวง แม่หลวง ก็มีความรู้ความสามารถที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับ ลูกหลานของเขาได้เป็นอย่างดี บ่อยครั้งที่ทางศูนย์การเรียนรู้ได้มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยให้นักเรียนได้ออกไปเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับปราชญ์ชาวบ้านในชุมชน ซึ่งมีปราชญ์ชาวบ้านในชุมชนนั้นมืออยู่หลายท่านหลากหลายองค์ความรู้ แต่ในที่นี้ผู้วิจัยขอนำเสนอเฉพาะปราชญ์ชาวบ้านที่ได้เข้ามามีส่วนในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนี้

1. พ่อหลวงวัน อดีตผู้ใหญ่บ้าน ที่สามารถเล่าเรื่องราวของของหมู่บ้านห้วยพ่านได้เป็นอย่างดี ทำให้นักเรียนได้รับฟังเรื่องราวของบรรพบุรุษ ความดี วัฒนธรรมและประเพณี ที่นอกจากจะรู้ถึงสาเหตุความเป็นมาแล้วยังสามารถบอกกับนักเรียนถึงเหตุผลที่ควรปฏิบัติสืบต่อไป

2. พ่อหลวงดี ปราชญ์ชาวบ้านด้านการจักสาน เนื่องจากชุมชนบ้านห้วยมีต้นไผ่เป็นจำนวนมากภาชนะหรืออุปกรณ์การเกษตรมักถูกสร้างมาจากการสานไผ่ไผ่ นักเรียนจึงได้เรียนรู้วิธีการจักสานจากการสอนของพ่อหลวงดี ซึ่งนักเรียนบางคนสามารถนำความรู้พื้นฐานนั้นมาต่อยอดในการสร้างสิ่งประดิษฐ์ที่ทันสมัยมากขึ้น

3. พ่อหลวงสวน ปราชญ์ชาวบ้านด้านพิธีกรรม ชาวบ้านห้วยพ่านมีความเชื่อว่าแม่น้ำและป่าเขา คือผู้สร้างชีวิต และจิตวิญญาณ พวกเขาจึงนับถือและศรัทธาในธรรมชาติ ทุกพิธีกรรมชาวบ้านห้วยพ่านกระทำขึ้นเพื่อเป็นขวัญกำลังใจและสร้างความสามัคคีในชุมชน โดยเฉพาะพิธีไหว้ผีเจ้า นักเรียนจะได้ไปเรียนรู้การประกอบพิธีกรรมต่างๆจากหลวงสวน นอกจากนั้นยังได้เรียนภาษาละว้าอีกด้วย

ภาพประกอบ 6 การเรียนรู้งานจักสานและพิธีกรรมกับปราชญ์ชาวบ้าน

ผู้ชำนาญการในท้องถิ่น

นอกจากครูประจำศูนย์การเรียนรู้และชาวบ้านในชุมชนบ้านห้วยพ่าน อีกหนึ่งคนที่มีบทบาทในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของศูนย์การเรียนรู้คือ นายสันโดษ สุขแก้ว หรืออาจารย์สันโดษ ปราชญ์วิถีธรรมชาติ เจ้าของฟาร์มสหายน่าน ซึ่งตั้งอยู่บริเวณทางเข้าหมู่บ้านห้วยพ่าน อาจารย์สันโดษได้เปิดทำการสอนวัฒนธรรมยั่งยืน (Permaculture) ให้กับชาวต่างชาติ บ่อยครั้งที่อาจารย์สันโดษได้พาชาวต่างชาติเข้าไปยังหมู่บ้านห้วยพ่านเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนของชาวห้วยพ่าน ทำให้นักเรียนของศูนย์การเรียนรู้ได้มีโอกาสเรียนรู้ภาษาอังกฤษกับชาวต่างชาติ ได้พูด ได้ถาม ได้ฝึกความกล้าแสดงออก อาจารย์สันโดษให้ความสนใจการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของศูนย์การเรียนรู้เขาและภรรยาจึงได้อาสาสอนภาษาอังกฤษและภาษาจีนให้กับนักเรียนในศูนย์การเรียนรู้ทุกวันศุกร์หลังเสร็จสิ้นจากกิจกรรมวงกลม

ห้องสมุด

อาคารเรียนถูกแบ่งพื้นที่ใช้สอยออกเป็น 3 ส่วน และหนึ่งส่วนถูกจัดเป็นห้องสมุด แหล่งค้นคว้าเรียนรู้แหล่งเดียวที่นักเรียนเข้าถึงได้ตลอดเวลา ซึ่งหนังสือภายในห้องสมุดส่วนหนึ่งเป็นหนังสือที่ได้รับพระราชทานจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และบางส่วนได้จากการบริจาคซึ่งอาจไม่ได้มีครบถ้วนทุกสาระความรู้ แต่ก็จะถูกจัดหมวดหมู่ไว้อย่างง่ายต่อการค้นหา เพื่อฝึกให้นักเรียนจัดหมวดหมู่และแยกประเภทของหนังสือ และฝึกวินัยเมื่อหยิบหนังสือออกมาอ่านแล้วต้องเรียนรู้ที่จะเก็บเข้าชั้นหนังสือให้ถูกต้องตามหมวดหมู่ที่กำหนดไว้

1.3.3 การประเมินผลการเรียนรู้

การประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนต้องอยู่บนหลักการพื้นฐานสองประการ คือ การประเมินเพื่อพัฒนาผู้เรียนและเพื่อตัดสินผลการเรียน ในการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนให้ประสบผลสำเร็จนั้น ผู้เรียนจะต้องได้รับการพัฒนาและประเมินตามตัวชี้วัดเพื่อให้บรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ สะท้อนสมรรถนะสำคัญ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนซึ่งเป็นเป้าหมายหลักในการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ซึ่งการวัดประเมินผลสำหรับรายวิชาคณิตศาสตร์ ภาษาไทย และภาษาอังกฤษนั้น จะมีการประเมินผลจากการทำแบบฝึกหัดในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ ไม่มีการประเมินผลจากการทำแบบทดสอบระหว่างภาคเรียนหรือปลายภาคเรียน ไม่มีการจัดลำดับผลการเรียน นอกจากการทำแบบทดสอบแล้วผลการศึกษาของผู้เรียนยังมาจากการประเมินผลจากการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน(PBL : Problem Based Learning) ซึ่งในแต่ละปีการศึกษานั้นจะแบ่งออกเป็น 4 หน่วยการเรียนรู้ โดยในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ จะมีคะแนน 50 คะแนน มาจากชิ้นงาน แผนผังความคิด (Mind Mapping) และโครงงาน ซึ่งจะประเมิน 3 ด้านคือด้านความรู้ ด้านทักษะ และ

ด้านคุณลักษณะ ครูมีหน้าที่ประเมินว่าจากชิ้นงานนั้น ผู้เรียนได้รับความรู้ในสาระวิชา มาตรฐาน และ ตัวชี้วัดใดบ้าง ในแต่ละชิ้นงานหรือโครงการอาจไม่ครบนักเรียนอาจได้รับความรู้ไม่ครบตามมาตรฐาน หลักสูตร ซึ่งในหนึ่งปีการศึกษามีหลายชิ้นงานหรือโครงการ ครูจึงต้องออกแบบการกิจกรรมการเรียนรู้ ให้หลากหลายเพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้ครบทุกมาตรฐานตามหลักสูตร

ถึงแม้ว่าทางศูนย์การเรียนรู้เองจะไม่มี การสอบหรือการจัดลำดับผลการเรียนของ นักเรียน แต่ทางศูนย์การเรียนรู้ได้มีการจัดให้นักเรียนเข้ารับการประเมินคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมีการจัดให้นักเรียนได้ฝึกฝนหรือทดลองทำแบบทดสอบต่าง ๆ ก่อนเข้ารับการประเมินของ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) เช่น การประเมินความสามารถด้านการอ่านของ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 การทดสอบความสามารถพื้นฐานระดับชาติ (National Test : NT) ของ นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และประถมศึกษาปีที่ 6

1.4 การดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้

การบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยฟาน มีลักษณะการบริหารที่ แตกต่างไปจากสถานศึกษาโดยทั่วไปเนื่องจากจากสภาพพื้นที่ของชุมชนและข้อจำกัดในหลาย ๆ ด้าน จึงมีการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1.4.1 การบริหารงานวิชาการ

ในส่วนของการบริหารวิชาการนั้นเริ่มกระทำมาตั้งแต่องค์กรชุมชนมีความประสงค์ที่ จะยื่นขอจดทะเบียนศูนย์การเรียนรู้กับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา น่าน เขต 2 เพราะงาน วิชาการถือเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการศึกษา มีการดำเนินการจัดทำหลักสูตรของศูนย์การเรียนรู้ โดยยึดเอาชุมชนเป็นฐานควบคู่กับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551 มีวางแผนและ ดำเนินการใช้หลักสูตร ตลอดจนมีการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรให้เป็นไปตามที่สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษา น่าน เขต 2 ได้กำหนดเป้าหมายและจุดเน้นการพัฒนาผู้เรียนในระดับท้องถิ่น โดยพิจารณาให้สอดคล้องกับสิ่งที่มีความต้องการในระดับชาติ นอกจากการจัดทำหลักสูตรแล้วยังมี การดำเนินงานเกี่ยวกับการบริหารวิชาการอีก ดังนี้

การประเมินผลและออกหลักฐานทางการศึกษา

การจัดการศึกษาของศูนย์เรียนรู้นั้นไม่มีการประเมินผลผู้เรียนด้วยการทำ แบบทดสอบระหว่างภาคเรียนหรือปลายภาคเรียน แต่จะมีการประเมินผลการเรียนรู้ในรายวิชาพื้นฐาน คือ คณิตศาสตร์ ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ โดยการทำแบบฝึกหัดในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ สำหรับ การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (PBL : Problem Based Learning) มีการวัดผลในแต่ละหน่วย การเรียนจากการประเมินชิ้นงาน โครงการ โดยประเมิน 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้าน

คุณลักษณะ และของศูนย์การเรียนนั้นมีการประเมินผลผู้เรียน และเมื่อนักเรียนสำเร็จการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ทางศูนย์การเรียนมีการออกหลักฐานทางการศึกษาคือระเบียบแสดงผลการเรียนหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ระดับประถมศึกษา (ปพ.1) ให้กับนักเรียนโดยการลงนามอนุมัติจบการศึกษาของผู้ใหญ่บ้าน ในฐานะผู้รับใบอนุญาตและผู้จัดการศึกษา ทั้งยังควมตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการศูนย์การเรียน นับเป็นวุฒิบัตรการศึกษาที่ออกโดยศูนย์การเรียน ตามภาพประกอบ 7

Two sample educational certificates from a community learning center. The left certificate is for a student named 'นายสมชาย ใจดี' (Mr. Somchai Jai De) and the right one is for 'นายสมชาย ใจดี' (Mr. Somchai Jai De). Both certificates are dated 00028 and 181652. They contain detailed information about the student's performance and the center's approval.

ภาพประกอบ 7 ตัวอย่างหลักฐานการศึกษาที่ออกโดยศูนย์การเรียน

การจัดสื่อและวัสดุเพื่อการเรียนการสอน

เนื่องมาจากศูนย์การเรียนยังไม่ได้มีการจัดสรรงบประมาณหรือการสนับสนุนจากทางสำนักเขตพื้นที่การศึกษาในการจัดหาวัสดุ อุปกรณ์ และสื่อการเรียนเพื่อมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทางศูนย์การเรียนได้ดำเนินการจัดหาโดยการรับบริจาคจากบุคคล หน่วยงาน ภาครัฐและภาคเอกชนต่าง ๆ เช่น เมล็ดพันธุ์พืชได้จากมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงบ้านเปียงซ้อ คอมพิวเตอร์จากองค์การบริหารส่วนตำบลเปือย คอมพิวเตอร์โน้ตบุ๊กจากมูลนิธิไทยเบฟ ค่าายอาสาที่เข้ามาจัดกิจกรรมปรับปรุงและพัฒนาอาคารสถานที่ และผู้มีจิตศรัทธาที่คอยสนับสนุน เป็นต้น

1.4.2 การบริหารงานบุคลากร

การบริหารงานบุคลากรนั้นทางศูนย์การเรียนรู้มีบุคลากรประจำศูนย์การเรียนรู้ทั้งหมด 3 คน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้ 1 คน และ ครูประจำศูนย์การเรียนรู้ 2 คน โดยที่ผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้ไม่ได้มีวุฒิทางด้านการบริหารหรือด้านการศึกษา อีกทั้งครูทั้ง 2 คนก็ไม่มีวุฒิทางด้านการศึกษา แต่ได้รับยกเว้นเนื่องจากการจัดการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้เป็นสิทธิองค์กรชุมชนในการจัดการศึกษาทางเลือกซึ่งเกิดขึ้นตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ตามมาตรา 53 ววรรคสี่ ที่ไม่ต้องมีใบประกอบวิชาชีพ รวมถึงกฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิองค์กรชุมชนและองค์กรเอกชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้ พ.ศ. 2555 ซึ่งในการบริหารงานบุคลากรมีการดำเนินงาน ดังนี้

การสรรหาบุคคล

เดิมทีแล้วหลังจากสร้างอาคารเรียนเสร็จจะมีการคัดเลือกครูซึ่งเป็นคนในชุมชนจำนวน 1 คน คือ ครูเดือนเมื่อศูนย์การเรียนรู้เปิดทำการเรียนสอน ครูเดือนได้มีโอกาสไปศึกษารูปแบบการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมการเรียนรู้ที่โรงเรียนนอกกะลาแล้วนำมาปรับใช้ในการจัดการเรียนการสอนที่โรงเรียน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ไม่ได้อยู่เพียงแคในห้องเรียน ทำให้การดูแลนักเรียน 9 คนอาจจะหนักเกินไปสำหรับครูคนเดียว การหาครูคนใหม่ จึงเป็นวาระการประชุมของหมู่บ้านที่ทุกคนต้องช่วยกันเลือก แล้วมติที่ประชุมก็เห็นตรงกันที่จะให้ ศรัณย์พร รัตสีโว หรือ “ครูมน” มาทำหน้าที่ครูประจำศูนย์การเรียนรู้อีกคน ตามที่ผู้ใหญ่สม (สมบุญ ใจปิง, 2560: สัมภาษณ์) บอกว่า

“มานั่งคุยกันว่าน่าจะมีครูเพิ่มเพราะว่าครูเดือนคนเดียวคงไม่ไหว เสร็จก็มานั่งประชุมชาวบ้านว่าใครบ้างจะมาเป็นครูสอน ก็ไม่มีใคร แต่มีคนเสนอชื่อ ครูมน ซึ่งครูมนก็ตอบตกลง เราคัดจากชุมชนโดยตรง เราไม่แยกพี่แยกน้องแยกอะไร เราเอาให้ชุมชนเป็นตัวตั้งเลือกจากคนในชุมชน”

การพัฒนาบุคลากร

เนื่องจากครูประจำศูนย์การเรียนรู้ไม่ได้สำเร็จการศึกษาทางด้านการศึกษามาโดยตรงทำให้ไม่มีความรู้ในการจัดทำเอกสารของศูนย์การเรียนรู้ ทางมูลนิธิจึงให้เจ้าหน้าที่เข้ามาคอยให้ความช่วยเหลือและให้คำแนะนำในการจัดทำเอกสารต่าง ๆ ทั้งระเบียบนักเรียน แบบประเมินผลการเรียนรู้ใบรายงานผลการเรียน เป็นต้น สำหรับการเข้ารับการอบรมหรือเข้าร่วมกิจกรรมที่หน่วยงานภาครัฐจัดขึ้นนั้นมีเพียงครูเดือนที่ได้เข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการทำระเบียบแสดงผลการเรียนหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ระดับประถมศึกษา(ปพ.1) ที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชนาน เขต2 ได้จัดอบรมขึ้น ภายหลังจากการมาเป็นครูของศูนย์การเรียนรู้ทำให้ครูเดือนได้

เข้าร่วมโครงการต้นกล้าชุมชนของมูลนิธิSCG นอกจากจะได้เรียนรู้กระบวนการทำโครงการเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองแล้วยังได้รับค่าตอบแทนเพียงพอที่จะไม่รับค่าตอบแทนจากทางศูนย์การเรียนรู้และนำค่าตอบแทนบางส่วนมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับนักเรียน (ชมเดือน คำยันต์. 2560: สัมภาษณ์) ครูเดียนกล่าวว่า

“ตอนนี้ไม่ได้รับเงินจากศูนย์การเรียนรู้ ค่าตอบแทนจะได้จากของมูลนิธิSCG ซึ่งเขาเปิดโอกาสให้ใครที่อยากทำงานอะไรที่เกี่ยวกับชุมชน แต่ต้องมีพื้นฐานอยู่กับชุมชนมาก่อน2ปี เดือนก็เขียนไปเรื่องครูอาสาสมัครแหละ ก็ผ่านการคัดเลือกของเขาแล้วก็อยู่ต่อมา ที่แรกเขาให้อยู่ 2ปีที่นี่เขาเห็นผลงานของกลุ่มต้นกล้ากลุ่มนี้ เขาก็เลยต่ออายุให้อีก 3 ปี ปีนี้เป็นปีสุดท้ายแล้ว ก็จะได้เงินปีหนึ่งอยู่ประมาณแสนกว่า แต่ก็เอามาทำเกี่ยวกับกิจกรรมที่ทำในโรงเรียนด้วย อย่าง2ปีแรกทำที่เกี่ยวกับครูอาสา กิจกรรมทุกอย่างก็เอามาใช้ในศูนย์การเรียนรู้ด้วย”

นอกจากการนี้ทางมูลนิธิได้ส่งเสริมให้ครูประจำศูนย์การเรียนรู้ได้เข้าร่วมการอบรมเชิงปฏิบัติการในการพัฒนาฐานข้อมูลสารสนเทศสำหรับศูนย์การเรียนรู้ในประเทศไทย ส่งผลให้ครูประจำศูนย์การเรียนรู้ได้ลงมือจัดทำฐานข้อมูลนักเรียนและร่วมพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ซึ่งในการจัดอบรมครั้งนี้ทำให้ครูประจำศูนย์การเรียนรู้ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับครูประจำศูนย์การเรียนรู้อื่น ๆ ประกอบด้วย ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพาน จ.น่าน, ศูนย์การเรียนรู้มนต์แสงดาววิซาลัย จ.เชียงราย, ศูนย์การเรียนรู้มอวาคี จ.เชียงใหม่, ศูนย์การเรียนรู้ศรีสุวรรณสะเน่พ่อง จ.กาญจนบุรี, และศูนย์การเรียนรู้ภู้าแพรกสละวิน จ.แม่ฮ่องสอน

1.4.3 การบริหารงานงบประมาณ

ถึงแม้ว่าการจัดการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้จะใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แต่ทางศูนย์การเรียนรู้ก็มีค่าใช้จ่ายดังนี้ ค่าตอบแทนครู ค่าอาหารกลางวันนักเรียน ค่าวัสดุอุปกรณ์การศึกษา ค่าไฟฟ้า และค่าน้ำประปาภูเขา ซึ่งผู้อำนวยการ ครู คณะกรรมการ และเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิ ได้ร่วมกันดำเนินการเพื่อจัดหาและจัดสรรงบประมาณดังนี้

เงินอุดหนุน

ในระหว่างที่รอผลการจดทะเบียนศูนย์การเรียนรู้จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาน่าน เขต2 ทางศูนย์การเรียนรู้ได้เป็นห้องเรียนสาขาของโรงเรียนชุมชนบ้านทุ่งช้าง ซึ่งต่อมาผู้นำท้องถิ่นของตำบลเปือยมีความประสงค์จะสนับสนุนความช่วยเหลือนักเรียนของศูนย์การเรียนรู้ แต่ยังคงทำไม่ได้เนื่องจากติดขัดตรงที่รายชื่อของนักเรียนอยู่ในสังกัดโรงเรียนในเขตอำเภอทุ่งช้าง ผู้นำ

ท้องถิ่นจึงแนะนำให้ย้ายนักเรียนมาอยู่ในสังกัดของตำบลเปือ เรื่องการย้ายสังกัดของศูนย์การเรียนถูกบรรจุเป็นหนึ่งในวาระการประชุม มติที่ประชุมหมู่บ้าน “อนุมัติ” ผู้อำนวยการจึงทำเรื่องขอย้ายนักเรียนทั้ง 9 คน สถานะของศูนย์การเรียนจึงเปลี่ยนเป็นห้องเรียนสาขาของโรงเรียนบ้านน้ำอ้อ ตำบลเปือ อำเภอยะลา จังหวัดน่าน องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นจึงได้จัดสรรเงินค่าอาหารและนมสำหรับนักเรียนในศูนย์การเรียน

ผ้าป่าการศึกษา

แม้ว่าปัจจุบันศูนย์การเรียนจะได้รับอนุญาตให้จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างถูกต้องจากสำนักงานเขตการศึกษาประถมศึกษาอำเภอ เขต 2 และดำเนินการจัดการเรียนการสอนมาอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ปีการศึกษา 2557 มีนักเรียนที่เข้าเรียนใหม่และจบการศึกษาในทุกปีการศึกษา แต่ทางศูนย์การเรียนก็ยังไม่ได้รับจัดสรรเงินอุดหนุนและสิทธิประโยชน์ทางการศึกษาจากกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเป็นสิทธิที่ต้องได้รับตามกฎหมายกำหนด อีกทั้งศูนย์การเรียนยังไม่ถูกกำหนดให้มีรหัสสถานศึกษาทำให้ไม่ได้งบประมาณอุดหนุนจากทางองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น โดยที่ผ่านมามงบประมาณที่นำมาใช้ในการบริหารจัดการศึกษาของศูนย์เรียนนั้นได้มาจาก การที่ผู้นำชุมชน ครูประจำศูนย์การเรียน ชาวบ้านห้วยพ่าน และมูลนิธิ ร่วมกันจัดผ้าป่าการศึกษาระดมเงินบริจาค และแปรรูปผลผลิตของหมู่บ้านจำหน่ายเป็นสินค้าเพื่อสทบเป็นค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ของศูนย์การเรียนเรื่อย ๆ มาจนถึงปัจจุบัน

การบริจาค

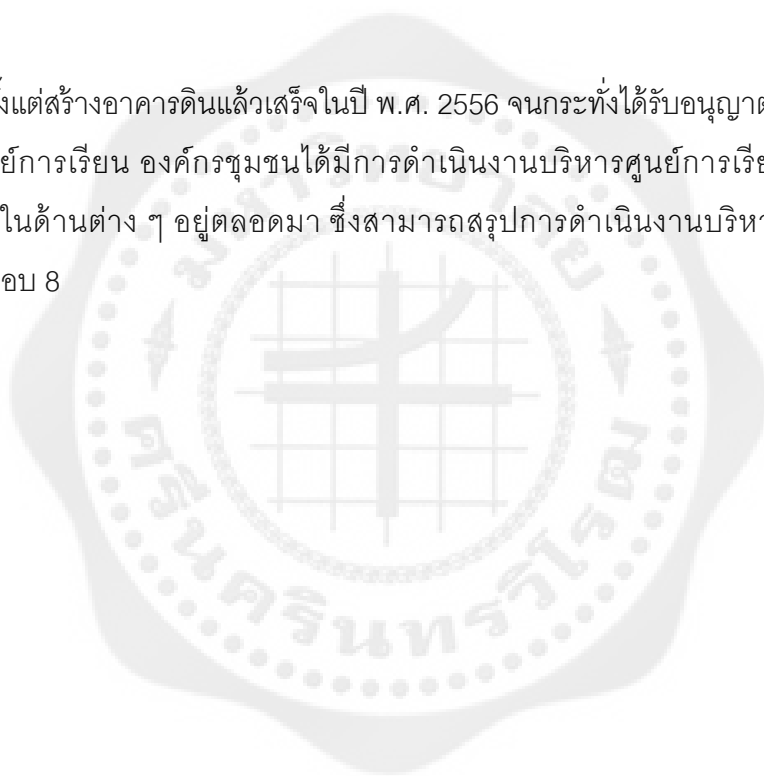
เรื่องราวของศูนย์การเรียนที่จัดการศึกษาขึ้นโดยชุมชนเอง โดยจัดการเรียนการสอนภายในอาคารเรียนที่ทำจากดิน ทำให้ผู้ที่มีโอกาสมาเยี่ยมเยือนเรียกสถานที่แห่งนี้ว่า “โรงเรียนดิน” จากการกล่าวขานต่อกันและเผยแพร่เรื่องราวของศูนย์การเรียนทางสื่อออนไลน์ ส่งผลทำให้ศูนย์การเรียนแห่งนี้ได้กลายเป็นที่รู้จักของหลายคน และเมื่อทราบถึงความยากลำบากของชาวบ้านและนักเรียน ปัญหาการขาดแคลนงบประมาณที่จะนำมาใช้ในการจัดการศึกษา จึงมีการบริจาคเงินเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานศูนย์การเรียนของผู้ที่ได้เข้ามาเยี่ยมเยือนตลอดจนกัลยาณมิตรของผู้บริหาร ครู และพระอาจารย์

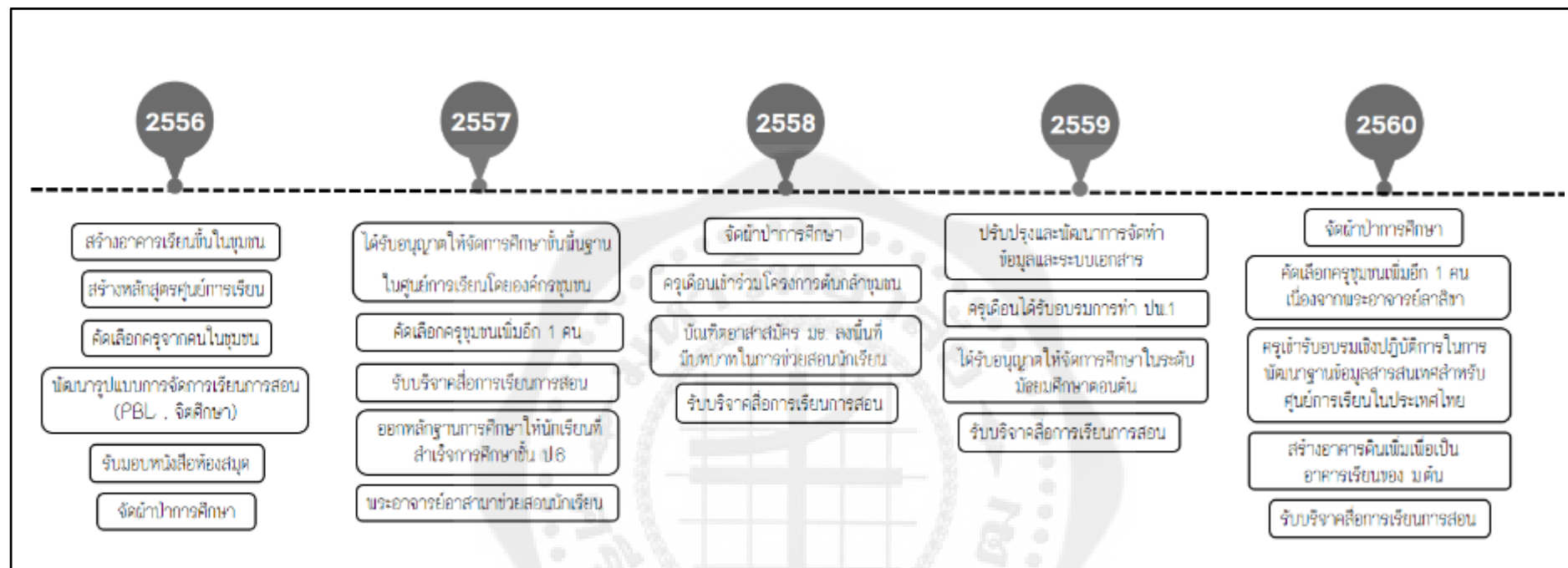
1.4.4 การบริหารงานทั่วไป

การบริหารงานทั่วไปนั้นด้วยลักษณะสภาพพื้นที่และบริบทของชุมชนส่งผลให้มีการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ แตกต่างออกไปจากโรงเรียนทั่วไป เช่น อาคารสถานที่ หลักจากได้รับผลจากการนิเทศให้พัฒนาและปรับปรุงอาคารเรียนและพื้นที่ใช้สอยให้เอื้ออำนวยในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้มากยิ่งขึ้น มติที่ประชุมของหมู่บ้านเห็นด้วยกับการสร้างอาคารเรียนหลังใหม่เพื่อรองรับการจัดการ

เรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ทางศูนย์การเรียนรู้ใช้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสร้างบ้านดินให้กับผู้ที่สนใจโดยมีการเก็บค่าใช้จ่ายในการเข้าร่วมกิจกรรม เงินที่ได้จากการจัดกิจกรรมบางส่วนนั้นก็จะนำไปซื้อวัสดุอุปกรณ์ในการสร้างอาคารเรียนหลังใหม่ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสร้างบ้านดินเปิดโอกาสให้ผู้สนใจเข้ามาลงมือปฏิบัติร่วมเรียนรู้ไปพร้อมกับชาวบ้านในชุมชน ทำให้นอกจากเงินจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แล้ว ยังได้แรงงานในการสร้างอาคารเรียนดินเพิ่มเติมจากที่เดิมที่มีแรงงานชาวบ้านจากระบบการทำงานร่วมกันของคนในชุมชน ทางศูนย์การเรียนรู้ยังได้มีการจัดทำข้อมูลสารสนเทศของทางศูนย์การเรียนรู้ เช่น การจัดทำทะเบียนสถิติดินนักเรียน จัดทำรายงานผลการดำเนินงานต่อหน่วยงาน การเก็บรักษาข้อมูลต่าง ๆ และการจัดทำปฏิทินปฏิบัติงานของสถานศึกษา

นับตั้งแต่สร้างอาคารดินแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2556 จนกระทั่งได้รับอนุญาตให้จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้ องค์การชุมชนได้มีการดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพวนในด้านต่าง ๆ อยู่ตลอดมา ซึ่งสามารถสรุปการดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้ได้ตามภาพประกอบ 8

ภาพประกอบ 8 การดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2556 – พ.ศ. 2560

ตอนที่ 2 วิธีการเรียนรู้ของนักเรียน

จากการศึกษาในพื้นที่ พบว่าการการเรียนรู้ของนักเรียนที่ศึกษาในศูนย์การศึกษานั้นไม่ได้มีแค่การเรียนที่ศูนย์การเรียนเท่านั้น แต่สามารถจำแนกการเรียนรู้ของนักเรียนได้ 3 รูปแบบด้วยกันคือ การเรียนรู้จากศูนย์การเรียน การเรียนรู้จากครอบครัว การเรียนรู้จากชุมชน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การเรียนรู้จากศูนย์การเรียน

ศูนย์การเรียนมีรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่แตกต่างไปจากโรงเรียนทั่วไป เพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายการศึกษาของชุมชน คือ นักเรียนมีความสุขกับการเรียน เรียนรู้จากชุมชน ธรรมชาติและวัฒนธรรมในหมู่บ้าน ซึ่งในแต่ละวันจะมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่แตกต่างกันออกไปตามความสนใจของนักเรียน แต่จะมีกิจกรรมที่จะต้องปฏิบัติอยู่เป็นประจำทุกวันดังนี้

ช่วงเช้า

ในทุกๆ เช้านักเรียนจะเดินเท้าจากบ้านมาถึงศูนย์การเรียนเวลาประมาณ 07.30 น. เพื่อปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในแต่ละวัน โดยผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันทำหน้าที่ต่างๆ คือ การช่วยกันดูแลรักษาความสะอาดบริเวณรอบอาคารเรียน ห้องเรียน ห้องสมุด ห้องคอม ห้องครัว ห้องน้ำ และพื้นที่ใช้สอยของศูนย์การเรียน ตลอดจนรดน้ำต้นไม้บริเวณรอบอาคารเรียน และแปลงเพาะปลูก การมอบหมายหน้าที่ต่างๆ เป็นการฝึกความรับผิดชอบและฝึกทักษะในการทำงาน เมื่อปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายเสร็จเรียบร้อยแล้วก็จะ เป็นกิจกรรมหน้าเสาธงซึ่งจะมี หัวหน้าห้อง หรือที่โรงเรียนนอกกะลาเรียกว่า “ฟิมอนิเตอร์” เป็นอีกหนึ่งข้อตกลง ในหนึ่งวันจะมีฟิมอนิเตอร์ 2 คน ซึ่งนักเรียนทุกคนจะได้รับโอกาสในการเป็นฟิมอนิเตอร์สลับกันไปในแต่ละวัน หน้าที่ของฟิมอนิเตอร์ คือ การเป็นผู้นำทำพิธีหน้าเสาธง บอกทำความเคารพครู และตลอดทั้งวันจะอุทิศตน เป็นผู้เสียสละ และอำนวยความสะดวกให้แก่ครูและเพื่อนๆ สำหรับกิจกรรมหน้าเสาธงจะเริ่มขึ้นเวลาประมาณ 08.00 น. โดยจะปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ตามลำดับดังนี้

1. เข้าแถวเคารพธงชาติ ร้องเพลงชาติ
2. บทสวดมนต์ไหว้พระ

อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ ภะคะวา ; พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นพระอรหันต์
ดับเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์สิ้นเชิง ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง, พุทธัง ภควันตัง อะภิวาเทมิ ; ข้าพเจ้า
อภิวาทพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน

สวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม ; พระธรรมเป็นคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า
ตรัสไว้ดีแล้ว, ธัมมัง นะนัสสามิ ; ข้าพเจ้านมัสการพระธรรม

สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ ; พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า
ปฏิบัติดีแล้ว, สังฆัง นะมามิ ; ข้าพเจ้านอบน้อมพระสงฆ์

3. ร้องเพลงแม่เมตตา

ขอมอบความรักของฉัน แต่ทุกสิ่งพลัน ในโลกนี้ พ่อแม่ คุณครู เพื่อนมิตรไมตรี
สรรพสัตว์ และเทพดาขอมอบความรักแด่แผ่นดิน ต้นน้ำ ลำธาร ท้องฟ้า ให้อยู่ร่วมกันเอื้อสุข พึงพา
ขอแม่เมตตา สิ้นทุกข์ สุขเทอญ

4. ยืนสงบนิ่ง

5. ทักทายกันด้วยการไหว้

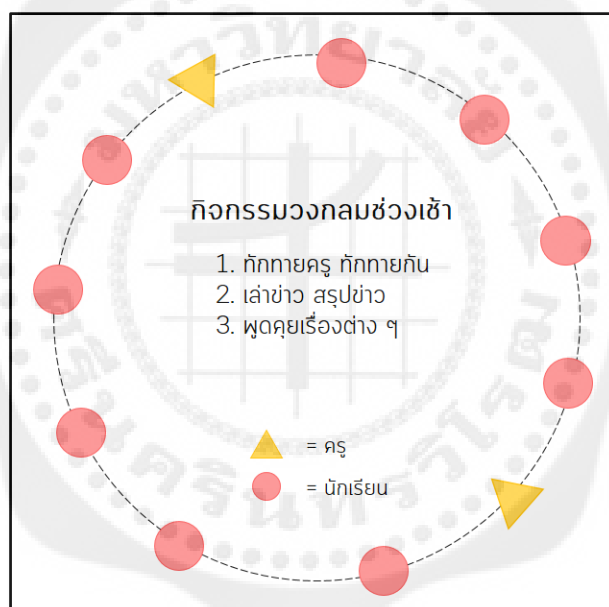

ภาพประกอบ 9 กิจกรรมหน้าเสาธง

หลังจากเสร็จสิ้นจากกิจกรรมหน้าเสาธงแล้ว เมื่อขึ้นมาถึงห้องเรียนทุกคนจะนั่งเป็นวงกลมโดยครูก็ร่วมนั่งด้วยเพื่อปฏิบัติกิจกรรมวงกลม การนั่งวงกลมจัดเป็นลักษณะการนั่งที่ทำให้ทุกคนสามารถมองเห็นกันและกัน กิจกรรมวงกลมจัดขึ้นทุกเช้าหลังจากเข้าแถวเคารพธงชาติ เพื่อให้ตัวแทนนักเรียนที่ได้รับมอบหมายทำหน้าที่เล่าข่าวให้เพื่อน ๆ ได้ฟัง เป็นการฝึกให้นักเรียนได้สื่อสารกับผู้อื่นผ่านการเล่าเรื่องและฝึกการรับฟัง หลังจากที่คุณครูเล่าข่าวเสร็จแล้วจะมีการตั้งคำถาม วิเคราะห์ วิเคราะห์ จากทุก ๆ คนในห้องเรียน ซึ่งท้ายที่สุดจะถูกสรุปประเด็นและข้อเท็จจริงโดยครูผู้สอน นอกจากการเล่าข่าวแล้วบางครั้งยังมีการพูดคุยเรื่องต่าง ๆ โดยครูผู้สอน เช่น มารยาท ระเบียบวินัย การใช้ชีวิต ฯลฯ สำหรับในช่วงเช้าวันพุธเมื่อทำกิจกรรมหน้าเสาธงเสร็จเรียบร้อยแล้วนักเรียนจะไม่ทำกิจกรรมวงกลมแต่เปลี่ยนเป็น “กิจกรรมจิตอาสา” คือร่วมกันพัฒนาหรือปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ของชุมชนบ้านห้วยพ่าน โดยทำความสะอาดบริเวณทางเดิน ถนน หรืออาคารที่เป็นของส่วนรวม

ภาพประกอบ 10 กิจกรรมวงกลมในช่วงเช้า

ภาพประกอบ 11 แผนผังการจัดกิจกรรมวงกลมในช่วงเช้า

หลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมวงกลมหรือกิจกรรมจิตอาสาในแล้วก็เข้าสู่กระบวนการเรียนการสอน ในช่วงเช้าจะเรียนวิชาพื้นฐานคือ คณิตศาสตร์ ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ โดยที่นักเรียนจะร่วมกันเลือกได้ว่าในช่วงเช้าวันนี้อยากจะเรียนวิชาอะไรมา 1 วิชา เมื่อได้ข้อสรุปว่าวันนี้ในช่วงเช้าจะเรียนวิชาใดแล้วนักเรียนทุกคนก็จะเรียนวิชาเดียวกันทั้งศูนย์การเรียนรู้ แต่จะแบ่งกลุ่มตามช่วงชั้นคือ ช่วงชั้นที่ 1 (ป.1-3) และช่วงชั้นที่ 2 (ป.4-6) โดยนักเรียนทุกคนจะเรียนร่วมกันในอาคารเรียนรวมแต่

แบ่งกลุ่มเรียนตามระดับชั้นการศึกษา และมีครูผู้สอนประจำแต่ละกลุ่มคือ ระดับชั้น ป.1-ป.3 ครูมนจะทำหน้าที่สอน ส่วนระดับชั้น ป.4-ป.6 พระอาจารย์และครูเดือนทำหน้าที่สอน

ภาพประกอบ 12 การจัดการเรียนการสอนในช่วงเช้า

ช่วงเที่ยง

เมื่อหมดเวลาเรียนในช่วงเช้ามืดก็ถึงช่วงเวลาพักกลางวัน นักเรียนของศูนย์การเรียนรู้ทุกคนจะได้รับประทานอาหารกลางวันร่วมกันที่ศูนย์การเรียนรู้ โดยครูประจำศูนย์การเรียนรู้ทั้งสองคนจะผลัดเปลี่ยนกันทำหน้าที่ประกอบอาหารกลางวันสำหรับนักเรียน ซึ่งทางศูนย์การเรียนรู้ได้จัดให้นักเรียนรับประทานอาหารกลางวันฟรีแต่จะมีเพียงกับข้าวเท่านั้น นักเรียนจะต้องนำข้าวสวยหรือข้าวเหนียวมาจากบ้านสำหรับรับประทานมื้อกลางวัน ที่ศูนย์การเรียนรู้ ในการรับประทานอาหารก็จะจัดโต๊ะนั่งล้อมวง ครูจะจัดแบ่งกับข้าวให้ทุกคนอย่างเหมาะสม โดยที่ทุกคนสามารถเติมกับข้าวได้หากทานไม่อิ่ม การรับประทานอาหารกลางวัน ครูจะทานอาหารร่วมกับนักเรียนเพื่อคอยดูแล และให้คำแนะนำ เป็นการฝึกการเข้าสังคมและเรียนรู้ที่จะรักษาสุขอนามัย เช่น การล้างมือก่อนรับประทานอาหาร เนื่องจากวัฒนธรรมการรับประทานอาหารของชุมชนที่ยังคงเป็นการใช้มือทานข้าว คือ การนั่งล้อมวงกัน วางกับข้าวไว้ตรงกลางมีช้อนกลางสำหรับตักกับข้าว และใช้มือหยิบข้าวเหนียวทาน นอกจากนั้นการรับประทานอาหารร่วมกันยังฝึกให้นักเรียนรู้จักแบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ซึ่งก่อนที่จะรับประทานอาหารกลางวันก็ต้องทอบทสวดเพื่อให้ตะหนักถึงคุณค่าของอาหาร

บทสวดก่อนรับประทานอาหารกลางวัน

ข้าวเอ๋ยข้าวสุก จะต้องกินทุกบ้านทุกฐานถิ่น กว่าจะมาเป็นข้าวให้เรากิน ชาวนาสิ้นกำลังเกือบทั้งปี ต้องทนแดด ทนฝน ทนลมหนาว กว่าจะได้ข้าวจากนามาถึงนี้ คนกินข้าวควรคิดดูให้ดีว่าผู้มีพระคุณแก่เราคือชาวนา ข้าวทุกจานอาหารทุกอย่างอย่ากินทิ้งขว้างเป็นของมีค่า ผู้คน

อดอยากมีมากหนักหนา สงสารบรรดาเด็กไม่มีกิน ขอคุณพ่อแม่ที่ให้กำเนิดเรา ขอคุณโลกที่ให้เรา อาศัยอยู่ขอบคุณข้าว จะรับประทานอาหารมื้อนี้อย่างเอร็ดอร่อย ขอขอบคุณค่ะ/ครับ

ภาพประกอบ 13 การรับประทานอาหารกลางวันของนักเรียน

เมื่อรับประทานอาหารกลางวันเสร็จแล้ว นักเรียนบางส่วนจะมีหน้าที่รับผิดชอบ โดยผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันทำหน้าที่ต่าง ๆ ในแต่ละวันหลังจากรับประทานอาหารกลางวัน คือ ทำความสะอาดโต๊ะ ล้างภาชนะ และเก็บภาชนะ สำหรับคนที่ไม่ได้มีหน้าที่ในวันนั้น ๆ ก็ได้ใช้เวลาพัก หลังจากรับประทานอาหารเสร็จ โดยมีกำหนดเวลาให้ 20 นาที ก่อนเข้าเรียนในช่วงบ่าย ช่วงเวลาพัก นักเรียนก็จะเล่นฟุตบอล แชร์บอล วิ่งเล่น อ่านหนังสือ เก็บผลไม้ ฯลฯ

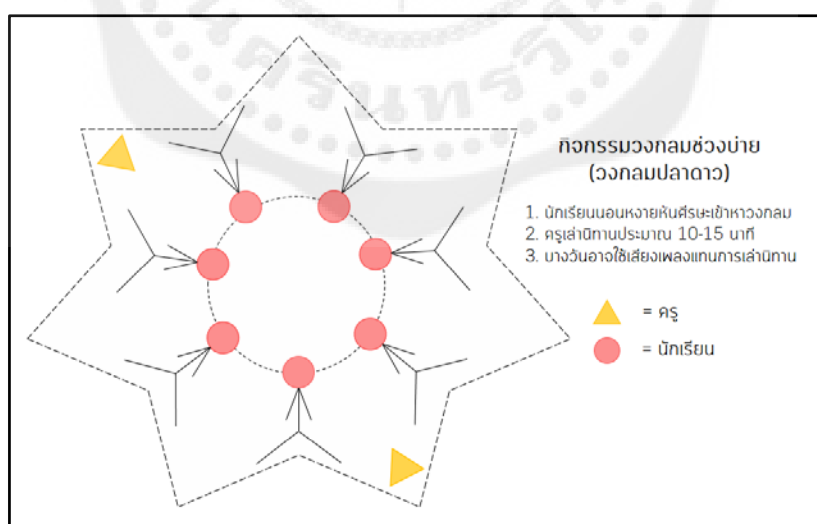
ช่วงบ่าย

เมื่อกลับเข้าห้องเรียนในช่วงบ่ายสิ่งแรกที่ต้องทำคือกิจกรรมวงกลม ซึ่งในตอนบ่ายจะ ทำเป็นวงกลมปลาตา คือการที่นักเรียนทุกคนนอนหงายลงบนพื้นโดยเอาศีรษะหันเข้าหากันเป็น วงกลม เมื่อทำวงกลมปลาเสร็จแล้วทุกคนพร้อมที่จะฟัง ครูจะเล่านิทานประมาณ 10-15 นาที ช่วงเวลา นี้เป็นการทำให้นักเรียนมีสมาธิเตรียมพร้อมที่จะเรียนต่อในช่วงบ่าย เมื่อเล่าจบครูจะเป็นคนเริ่มตั้ง คำถามจากนิทานที่เล่าเพื่อทดสอบว่านักเรียนตั้งใจฟังหรือไม่ เมื่อเสร็จจากกิจกรรมวงกลม การเรียน การสอนในช่วงบ่ายจะเป็นการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (PBL : Problem Based Learning) โดยนักเรียนจะต้องร่วมกันคิดเรื่องที่สนใจ เพื่อแสวงหาคำตอบ วางแผนทำงานร่วมกัน จัดทำโครงการ ซึ่งการเรียนแบบโครงงานถูกนำมาใช้พร้อมกับแผนผังความคิด (Mind Mapping) ใช้ภาพ สี จิตนาการ ออกแบบโยงใย ถ่ายทอดความคิด ข้อมูลต่างๆ ที่มีอยู่ลงในกระดาษ ครูทำหน้าที่อำนวยความสะดวก และ กระตุ้นให้เด็กอยากเรียนรู้ คอยตั้งคำถาม และแนวทางส่งเสริมให้เด็กๆ รู้จักวิธีการค้นหาคำความรู้ด้วย ตนเอง นอกจากนั้นในบางครั้งครูจะพานักเรียนออกไปเรียนรู้ในสถานที่จริงนอกห้องเรียน เป็นการเรียน

ตามฤดูกาลของธรรมชาติ เรียนตามวิถีชีวิต จากนั้นก็นำเรื่องราวที่ได้ออกไปเรียนรู้มาบูรณาการกับ 8 สาระวิชาตามที่กระทรวงกำหนดฯ แต่สำหรับช่วงบ่ายของทุกวันพบกิจกรรมการเรียนรู้ในช่วงบ่ายจะเป็นการฝึกอ่านหนังสือโดยนักเรียนสามารถเลือกหนังสือตามความสนใจของตนเองจากห้องสมุด เนื่องจากการอ่านเป็นทักษะพื้นฐานที่สำคัญที่จะทำให้นักเรียนสามารถค้นคว้าหาความรู้ได้ด้วยตนเอง ทุกคนจะแยกย้ายกันอ่านหนังสือที่ตนเองสนใจ หลังจากอ่านด้วยตนเองแล้วก็จะมาอ่านให้ครูฟัง ครูจะทำหน้าที่ช่วยเสริมการอ่านให้ถูกต้องและถามประเด็นในเรื่องที่นักเรียนอ่านเพื่อทดสอบความเข้าใจของนักเรียน

ภาพประกอบ 14 กิจกรรมวงกลมในช่วงบ่ายและการทำโครงการภาชนะจากไม้ไผ่

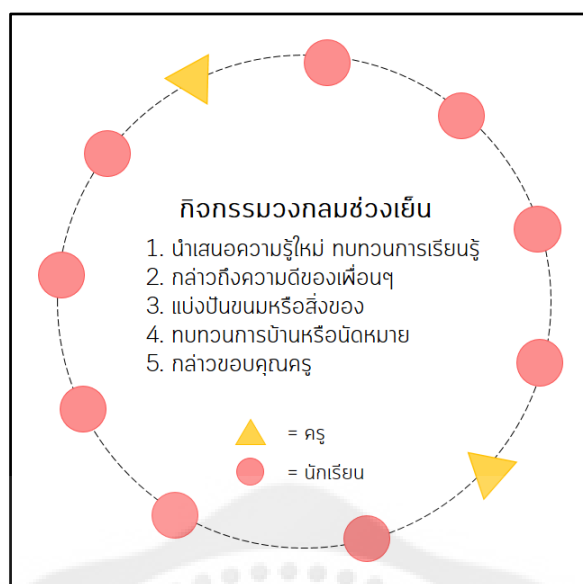
ภาพประกอบ 15 แผนผังการจัดกิจกรรมวงกลมในช่วงบ่าย

ช่วงเย็น

เมื่อถึงเวลาประมาณ 15.30 น. เป็นที่รู้กันว่าหมดเวลาสำหรับกิจกรรมในห้องเรียนแล้ว นักเรียนก็จะเริ่มปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายคือ การช่วยกันดูแลรักษาความสะอาดศูนย์การเรียนรู้ซึ่งภารกิจก็จะเหมือนในช่วงเช้า และเมื่อทุกคนปฏิบัติภารกิจเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะทำกิจกรรมวงกลมอีกครั้งเพื่อทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้ในวันนี้ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน และแต่ละคนจะต้องนำเสนอความรู้ใหม่ที่ได้รับในวันนี้ โดยที่ครูจะมีหน้าที่สรุปความรู้หรือความเข้าใจของนักเรียนให้ถูกต้อง นอกจากนั้นยังมีการพูดให้แต่ละคนละพูดถึงความคิดของเพื่อนๆ ในเรียน บางครั้งถ้ามีขนมที่มีบุคคลภายนอกนำมาแบ่งปันให้กับนักเรียนเรียนในศูนย์การเรียนรู้ ครูก็จะนำมาแจกให้นักเรียนในช่วงวงกลมตอนเย็น หลังจากปฏิบัติกิจกรรมวงกลมเสร็จนักเรียนทุกคนก็จะกล่าวขอบคุณพระอาจารย์และคุณครู จากนั้นก็เดินกลับบ้านพร้อมกัน แต่สำหรับในช่วงเย็นของวันพุธหลังจากกิจกรรมวงกลมแล้วจะมีกิจกรรมออกกำลังกายในช่วงเย็นหลังเลิกเรียน เป็นการเล่นกีฬาด้วยกัน เรียนรู้กฎกติกาของกีฬานั้นๆ ซึ่งก็จะเป็นกีฬาที่เหมาะสมกับสถานที่ ครูพอจะหาอุปกรณ์มาได้ และตามความสนใจของนักเรียนเช่น วิ่งแข่ง ฟุตบอล แฮร์บอล ฯลฯ

ภาพประกอบ 16 กิจกรรมวงกลมในช่วงเย็นและการออกกำลังกาย

ภาพประกอบ 17 แผนผังการจัดกิจกรรมวงกลมในช่วงเย็น

จากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของศูนย์การเรียนรู้สามารถสรุปเป็นตารางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แต่ละวันในหนึ่งสัปดาห์ได้ตามภาพประกอบ 18

	กิจกรรมพัฒนาจิตใจและ อารมณ์ (Emotion and Spiritual Quotients :EQ&SQ)			กิจกรรมพัฒนาด้าน สติปัญญา (Intellectual Quotients : IQ)	พัก	กิจกรรมด้านพัฒนาร่างกาย (Physical Quotients : PQ)			
วัน / เวลา	07.30 - 08.00	08.00 - 08.30	08.30 - 09.00	09.00 – 12.00	12.00 - 13.00	13.00 - 13.30	13.30 - 15.30	15.30 - 16.00	16.00 - 16.30
จันทร์	ปฏิบัติ หน้าที่ ตามความ รับผิดชอบ	กิจกรรม หน้าเสาธง	กิจกรรม จิตศึกษา	ตัวเลขหรรษาและ ภาษามหาสนุก	พัก รับประทานอาหารกลางวัน	ผ่อนพัก ตระหนักรู้	PBL	กิจกรรม อิสระ	กิจกรรม อิสระ
อังคาร				ตัวเลขหรรษาและ ภาษามหาสนุก			PBL		
พุธ			กิจกรรม จิตอาสา	ตัวเลขหรรษาและ ภาษามหาสนุก			กิจกรรมพัฒนา การอ่าน	กิจกรรม โฮมรูม	พลศึกษา
พฤหัสบดี			กิจกรรม จิตศึกษา	ตัวเลขหรรษาและ ภาษามหาสนุก			PBL		
ศุกร์				ภาษาเพื่อการสื่อสาร			PBL		

ภาพประกอบ 18 ตารางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน

1.1 กิจกรรมการเรียนรู้

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีชีวิตของนักเรียนและวิถีชุมชน นอกจากจะมาจากการนำเอากิจกรรมของโรงเรียนนอกกะลาซึ่งเป็นต้นแบบในการจัดการเรียนรู้มาใช้ ยังมีกิจกรรมที่เกิดมาจากความสนใจของนักเรียนเองและการเข้ามามีส่วนร่วมของคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็น ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ชำนาญการในท้องถิ่น ตลอดจนกิจกรรมของชุมชนที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เข้าไปมีส่วนร่วม ซึ่งมีการจัดกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

กิจกรรมจิตศึกษาหรือกิจกรรมวงกลม

กิจกรรมจิตศึกษาหรือที่นักเรียนเรียกว่า “กิจกรรมวงกลม” เป็นกิจกรรมที่นำมาปรับใช้ซึ่งมีต้นแบบมาจากโรงเรียนนอกกะลา และถูกจัดเป็นกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามโครงสร้างสูตร ทั้งนี้เพื่อเน้นการเรียนรู้ด้านในและพัฒนาความฉลาดทางจิตวิญญาณ (SQ) และเป็นการจัดกิจกรรมพัฒนาคลื่นสมองต่ำ (Low Brain Wave Learning) ซึ่งในทุกๆวันกิจกรรมวงกลมจะเป็นกระบวนการเริ่มแรกเมื่อเข้าสู่ห้องเรียนประมาณ 30 นาทีแต่ละวันจะมีกิจกรรมวงกลม 3 ครั้ง

1. วงกลมช่วงเช้า นักเรียนจะเตรียมข่าวหรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันหรือในชุมชนมาเล่าให้เพื่อนและครูฟัง บางวันครูก็นำเกม ร้องเพลง เคลื่อนไหวร่างกาย หรือกิจกรรมจิตสาธารณะ บำเพ็ญประโยชน์ให้กับชุมชน

2. วงกลมช่วงบ่าย หรือ บอดี้สแกน ครูให้นักเรียนนอนเป็นปลาดาว พักผ่อนอยู่กับลมหายใจ 10-15 นาที ระหว่างนั้นครูจะอ่านนิทานและเปิดเพลงคลอเบาๆ

3. วงกลมช่วงเย็น เป็นกิจกรรมโฮมรูม ครูกระตุ้นให้นักเรียน ช่วยกันทบทวนการเรียนรู้ที่ผ่านมาตลอดทั้งวันหรือทั้งสัปดาห์ กล่าวชื่นชมความดีของกันและกัน ทบทวนการบ้านหรือการนัดหมายต่างๆ ซึ่งเป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อการเรียนรู้ในวันต่อไป

กิจกรรมวงกลมก่อให้เกิดข้อตกลงร่วมกันเรื่องการปฏิบัติตัวหลายข้อ การวงกลมรอบจนกว่าทุกคนพร้อมที่จะเริ่มพูดคุยหรือเริ่มกิจกรรมกัน ช่วยฝึกให้นักเรียนเป็นผู้ฟัง และผู้พูดที่ดี โดยการพูดทีละคน ฟังอย่างตั้งใจ ไม่ลุกเดินไปไหนมาไหนตามใจชอบ ไม่เดินตัดวงกลมเพื่อแสดงความเคารพผู้อื่นที่นั่งอยู่รอบๆวงกลม

กิจกรรมปลูกข้าว

เมื่อเข้าสู่ช่วงฤดูกาลเพาะปลูก (ช่วงเดือนมิถุนายน) ซึ่งตรงกับช่วงเวลาเปิดเทอมพอดี นักเรียนจะได้ไปเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงร่วมกับคนในชุมชนด้านา สำหรับปีการศึกษาที่ผ่านมาพอหลวงต้นได้สละที่นาประมาณ 1 ไร่ ให้นักเรียนได้ทดลองปลูกข้าวด้วยตนเอง ในวันที่ไปดำนา นั้นผู้ปกครองและคนในชุมชนก็จะลงดำนาไปพร้อมๆ กับนักเรียน ช่วงแรก ๆ นักเรียนที่ยังเล็ก เช่น

แพท ไช้ แนน จะลงดำนาพร้อมกับแม่ตัวเองก่อนเพื่อเรียนรู้ทักษะเบื้องต้นเรื่องการดำนา ส่วนนักเรียนคนอื่นที่มีประสบการณ์มาบ้างแล้วก็ลงช่วยผู้ใหญ่ได้เลย ว่าปลูกยังไง ดำนาที่ละกี่ต้น วิธีการทำอย่างไร จนได้ดำนาได้เป็นแถวเป็นแนวเว้นระยะสวยงาม พ่อหลวงต้นบอกว่าย่ำแปลงน้อย ๆ ที่เด็กดำนาด้วยกันนี้จะให้พวกเขาดูแลไปจนถึงเวลาเก็บเกี่ยวก็ให้มาเกี่ยวกันเองด้วย กิจกรรมปลูกข้าวนอกจากจะเป็นกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้เรียนรู้นอกห้องเรียนแล้วเป็นกิจกรรมที่ทำให้ชาวบ้านในชุมชนได้เข้ามามีส่วนในการจัดการเรียนรู้ของศูนย์การเรียนรู้อีกด้วย

ภาพประกอบ 19 กิจกรรมปลูกข้าว

กิจกรรมปลูกผักสวนครัว

กิจกรรมปลูกผักสวนครัวเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้ถึงการสร้างฐานความมั่นคงทางอาหารด้วยตนเอง ครูแบ่งพื้นที่ด้านหลังของอาคารเรียนถูกปรับเป็นแปลงผักขนาดเล็กๆ เพียงพอสำหรับการปลูกผักเพื่อนำผลผลิตที่ได้มาเป็นวัตถุดิบในการประกอบเป็นอาหารกลางวัน ผักที่ปลูกก็มี ผักคะน้า ผักบุ้ง ผักกาด ตะไคร้ พริก มะเขือ ฯลฯ ซึ่งนักเรียนจะได้เห็นการเติบโตของพืชผักที่พวกเขาปลูก มีหน้าที่รดน้ำ พรวนดิน และเฝ้ารอจนกว่าจะถึงวันที่ได้เก็บผลผลิตเพราะเป็นวันที่พวกเขาได้กินผักที่พวกเขาปลูกเอง แต่ก็มีนักเรียนบางคนปลูกแล้วผักตาย ก็กลายมาเป็นการเรียนรู้จากการตั้งคำถามของครูถึงสาเหตุ ทำให้นักเรียนเริ่มคิดทบทวน ตั้งข้อสันนิษฐาน และร่วมกันสืบค้นข้อมูลเพื่อหาคำตอบ

กิจกรรมเลี้ยงสัตว์

กิจกรรมเลี้ยงสัตว์เป็นอีกหนึ่งกิจกรรมที่ช่วยให้นักเรียนเรียนรู้ถึงการสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยตนเอง นับตั้งแต่จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้มานั้นนักเรียนได้มีโอกาสได้เลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด เช่น การเลี้ยงไก่ไข่ การเลี้ยงปลาดุก การเลี้ยงกบ การเลี้ยงไก่ไข่ เป็นต้น ซึ่งทุกครั้งก่อนที่จะนำสัตว์มาให้นักเรียนได้เลี้ยง จะมีการให้นักเรียนค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับการดูแลสัตว์นั้นๆ อาหารที่กิน ปริมาณที่กิน การขยายพันธุ์ สภาพอากาศที่เหมาะสม ฯลฯ สำหรับผลผลิตที่ได้จากการเลี้ยงสัตว์ยังถูกนำมาเป็นอาหารกลางวันสำหรับนักเรียนของศูนย์การเรียนรู้อีกด้วย

ภาษาเพื่อการสื่อสาร

อาจารย์สันโดษ เจ้าของฟาร์มสหายน่าน ซึ่งตั้งอยู่บริเวณทางเข้าหมู่บ้านห้วยพ่าน ให้ความสนใจการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของศูนย์การเรียนรู้ อาจารย์สันโดษและภรรยาของเขาจึงได้อาสาสอนภาษาอังกฤษและภาษาจีนให้กับนักเรียนในศูนย์การเรียนรู้ โดยจะเข้ามาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศในช่วงเช้าของวันศุกร์หลังจากนักเรียนปฏิบัติกิจกรรมวงกลมเสร็จสิ้นแล้ว รูปแบบการจัดการเรียนรู้ของอาจารย์สันโดษและอาจารย์เชนภรรยาของอาจารย์สันโดษมีความแตกต่างไปจากการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศโดยทั่วไปส่งผลให้นักเรียนบางคนในศูนย์การเรียนรู้สนใจในภาษาต่างประเทศมากยิ่งขึ้น

ภาพประกอบ 20 กิจกรรมภาษาเพื่อการสื่อสารซึ่งจัดโดยผู้ชำนาญการในชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน

ปลายปี 2559 หน่วยงานภาครัฐเข้ามามีบทบาทกับชุมชนบ้านห้วยพ่านในการส่งเสริมให้ชุมชนจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ขึ้นในชุมชน เมื่อมีการจัดการท่องเที่ยวขึ้นในชุมชนทำให้มีนักท่องเที่ยวแวะเวียนเข้ามาไม่ขาดสาย การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จึงถูกออกแบบเพื่อให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันของชุมชน นักเรียนในศูนย์การเรียนรู้ร่วมกันคิดผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากวัตถุดิบ

ในชุมชนเพื่อจำหน่ายเป็นผลิตภัณฑ์ของศูนย์การเรียนรู้เพื่อนำรายได้ที่ได้จากการจำหน่ายมาเป็นค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ของศูนย์การเรียนรู้

ภาพประกอบ 21 กิจกรรมผลิตและจำหน่ายสินค้าให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในชุมชน

กิจกรรมการเรียนรู้ทุกกิจกรรมที่ท่าเกิดจากความไม่รู้ เมื่อลงมือทำก่อให้เกิดประสบการณ์และประสบการณ์จะเป็นครูสอนการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน กิจกรรมการเรียนรู้เป็นเพียงตัวกระตุ้นให้เด็กเกิดความอยากเรียนอยากรู้ซึ่งทำให้การเรียนรู้ทั้ง 8 วิชา กลายเป็นเรื่องสนุกเพราะพวกเขาสามารถคิดและจินตนาการได้ไม่จำกัด รวมทั้งสามารถลงมือทำในสิ่งที่คิดให้เป็นจริงได้ด้วยการสนับสนุนจากครูและทุกคนในหมู่บ้าน เพียงแค่ผู้เรียนคิดที่จะตั้งคำถามกับสิ่งที่ทำ รวบรวมความรู้ที่ต้องการไม่ว่าจากหนังสือ อินเทอร์เน็ตสอบถามผู้รู้ แล้วนำมาสรุปเพื่อตอบคำถามของตัวเองให้ได้ก็พอแล้วสำหรับการเรียนรู้

2. การเรียนรู้จากครอบครัว

นักเรียนของศูนย์การเรียนรู้จะเรียนรู้ทางด้านวิชาการที่ศูนย์การเรียนรู้ แต่สำหรับทักษะหรือความรู้ที่ใช้ในวิถีชีวิตหรือชีวิตประจำวันนั้น พ่อหลวงแม่หลวงและผู้ปกครองทำหน้าที่อบรมสั่งสอนและฝึกให้ลูกหลานของพวกเขาเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ช่วงเวลาที่อยู่ในพื้นที่วิจัย ผู้วิจัยสังเกตพบว่านักเรียนส่วนใหญ่มีทักษะหรือความสามารถที่เกิดจากการเรียนรู้จากครอบครัวของตนเอง เช่นกรณีของเฟิร์ส นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เฟิร์สอาศัยอยู่กับพ่อหลวงต้นและแม่หลวงไหว ซึ่งตาบยายของเฟิร์สจะสอนเรื่องการทำมาหากินและการดำรงชีวิตเป็นหลักอย่าง การทำงานบ้านเฟิร์นจะมีหน้าที่นึ่งข้าว กรอกน้ำ หาฟืน งานฝีมือก็จะมึงงานจักรสาน สานแห สานสวิง งานเกษตรก็จะมีปลูกผัก เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย เลี้ยงไก่ไล่ห่วยในลำน้ำนาน สิ่งต่างๆเหล่านี้ล้วนอยู่ในวิถีชีวิตของเขาอยู่แล้ว นอกจากการ

ทำมาหากินและการดำรงชีวิตแล้ว พ่อหลวงแม่หลวงยังสอนเรื่องพิธีกรรมความเชื่ออีกด้วย เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนบ้านห้วยพ่านเคารพนับถือธรรมชาติ พิธีกรรมความเชื่อจึงเป็นอีกเรื่องที่สำคัญ การห้ามไปในสถานที่ต้องห้ามของชุมชน พิธีบวชปลาสะเดาะเคราะห์หมู่บ้าน พิธีเลี้ยงป่า นอกจากนั้นคือสิ่งที่มองไม่เห็นแล้ว พ่อหลวงแม่หลวงยังสอนให้เฟิร์สปฏิบัติตนเป็นชาวพุทธที่ดีโดยในทุก ๆ เช้า เฟิร์สจะได้รับมอบหมายให้เดินตามพระสงฆ์บิณฑบาต

ตัวอย่างคำสอนของพ่อหลวงต้น

“ลักพ้อลักแยงแต่อย่าไปลักของเขา” มีความหมายว่า เมื่อเห็นอะไรของใครก็ให้จำให้เรียนรู้ในสิ่งที่เขาทำมาแต่ห้ามไปขโมยสิ่งนั้นมา เนื่องจากเวลาไปทำไร่นา พื้นที่ทำกินหรือพื้นที่สำหรับเพาะปลูกของชาวบ้านจะอยู่ติดๆกันบางครั้งอาจจะต้องเดินผ่านพื้นที่ของคนอื่นเพื่อไปดูวัว ดูควาย หรือไปไร่ของในพื้นที่ของตนเอง ซึ่งไร่ของคนอื่นมีผลผลิตออกแล้ว เวลาที่นักเรียนไปไร่ไปนากับผู้ปกครองก็จะอยากได้อยากกิน พ่อหลวงต้นก็จะสอนไม่ให้อยากได้ของคนอื่น ถึงเขาจะไม่อยู่ก็ห้ามไปเด็ดมากิน ถ้าอยากกินก็ต้องปลูกเอง ซื้อมือไม้ไปขโมยของคนอื่นเขา

ตัวอย่างคำสอนของแม่หลวงไหว

“ไปยะอันยะอี ไปป่า หันของในสวนเขาห้ามหยิบเอาของเขามา” มีความหมายว่า เมื่อเข้าไปในป่าในสวน หากต้องเดินผ่านไร่ ผ่านนาของคนอื่น เห็นข้าวของเครื่องใช้หรือผลผลิตทางการเกษตรห้ามหยิบเอาของเขามา รวมถึงสระน้ำของคนอื่นที่เลี้ยงปลาไว้ก็ห้ามลงไปจับปลาของเขามา ให้หาเอาจากสระของตัวเองหรือในลำน้ำนาน ถ้าแม่หลวงรู้ว่าเด็ก ๆ ไปจับปลาจากสระน้ำของคนอื่นจะให้เอาไปปล่อย ไม่กินเด็ดขาด ส่วนงานบ้านแม่หลวงก็เป็นคนสอน โดยเฟิร์สกับอาร์มจะสับกันหนึ่งข้าวคนละวัน ทุกเช้าเมื่อตื่นนอนก็ต้องนั่งข้าวไว้ก่อน หลังจากนั้นเฟิร์สก็ไปปล่อยวัวที่ผูกเอาไว้ที่ไร่ให้ออกไปหาหญ้ากิน จากนั้นจึงกลับมาเตรียมตัวไปเรียนหนังสือ จนกระทั่งตอน 9 – 10 โมง พ่อหลวงกับแม่หลวงถึงจะออกไปดูวัวที่เฟิร์สไปปล่อยไว้ สำหรับวันเสาร์วันอาทิตย์ถ้าไม่มีงานในหมู่บ้านหรือที่ศูนย์การเรียนรู้ เฟิร์สกับอาร์มก็จะไปเลี้ยงวัวเลี้ยงควายที่ไร่ ไปดูผู้ใหญ่ทำงานแล้วเรียนรู้ทักษะนั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นทอดแห หาปลา หาของป่า เป็นต้น

จากความสัมพันธ์ทางเครือญาติและลักษณะการดำรงชีวิตของคนในชุมชนที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การถ่ายทอดความรู้ สั่งสอน หรือการตักเตือนลูกหลานของครอบครัวอื่นถือเป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นในชุมชน พ่อหลวงแม่หลวงหรือผู้อาวุโสเมื่อเห็นเด็กปฏิบัติไม่ถูกต้องก็จะตักเตือนหรือบางครั้งเด็กสนใจในสิ่งที่ผู้ใหญ่กำลังปฏิบัติอยู่ก็จะได้รับโอกาสในการเรียนรู้ตลอดจนปฏิบัติจริง โดยเฉพาะความรู้ท้องถิ่น เช่น โละห้วยหรือตีปลา ความรู้เกี่ยวกับการเกษตร เกี่ยวกับสมุนไพร วัฒนธรรมการกิน พ่อหลวงแม่หลวงมักจะสั่งสอนลูกหลานอยู่เป็นประจำเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีให้คงอยู่ต่อไป

3. การเรียนรู้จากวิถีชุมชน

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของศูนย์การเรียนนั้นยึดเอาชุมชนเป็นที่ตั้งอยู่แล้วทำให้นักเรียนได้เรียนรู้จากทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า วัฒนธรรม และประเพณีของชุมชนอยู่แล้วทั้งในช่วงเปิดเทอมและปิดเทอม ซึ่งมีรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลายไม่ยึดติดกับการเรียนเฉพาะในห้องเรียนเท่านั้น หลายครั้งนักเรียนได้เข้าไปเรียนรู้ร่วมกับคนในชุมชน เช่น ฤดูเพาะปลูก ชาวบ้านที่นี่จะทํานาขั้นบันไดตามภูเขาซึ่งในการเพาะปลูกแต่ละครั้งนั้นจะมีการลงแรงหรือที่ชุมชนเรียกว่า “เอามือตอบมือ” เป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในหมู่บ้าน สำหรับเด็กโตก็นับเป็นแรงงานที่สำคัญเลยทีเดียว ซึ่งหลังจากการลงไปทำงานร่วมกับชาวบ้านในชุมชนแล้ว ก็จะต้องมาสรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้และสร้างผลงานในรูปแบบของผังความคิด การเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนนอกจากจะได้เรียนรู้วิถีชุมชนแล้วเป็นการปลูกฝังวัฒนธรรมของชุมชนในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันให้พวกเขาได้ปฏิบัติสืบต่อไป ซึ่งมีรายละเอียดกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ดังนี้

เอามือเอามาแรง(ตอบมือ)

เนื่องจากชุมชนบ้านห้วยพวนเป็นชุมชนขนาดเล็ก การทำกิจกรรมต่าง ๆ จึงต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นงานทางการเกษตร งานก่อสร้างบ้าน หรืองานพัฒนาชุมชน การร่วมแรงร่วมใจสมัครสมานในรูปแบบ “เอามือเอามาแรง” หรือ การลงแขก นอกจากนี้ผู้ใหญ่หรือชาวบ้านในชุมชนจะต้องช่วยเหลือกันแล้ว นักเรียนที่พอจะช่วยเหลืองานได้ ก็มีส่วนร่วมเข้าไปช่วยคนในชุมชนทำกิจกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่เพาะปลูก เก็บเกี่ยว ก่อสร้าง ทำความสะอาดชุมชน ซึ่งสำหรับงานพัฒนาชุมชนนั้น จะมีกฎของหมู่บ้านว่าทุกบ้านจะต้องส่งตัวแทนมาทำงานของชุมชนอย่างน้อยบ้านเลขที่ละ 1 คน แต่ด้วยทักษะและความสามารถก็ทำให้ในบางกิจกรรมนักเรียนก็เป็นกำลังเสริมเข้าไปช่วยเหลืองานได้ดีไม่น้อยไปกว่าผู้ใหญ่เลยทีเดียว การเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมส่งผลให้นักเรียนได้มีการเรียนรู้จากการทำงานร่วมกับคนในชุมชน

ภาพประกอบ 22 การเอามือเอามาแรงในการพัฒนาชุมชนและเก็บเกี่ยวผลผลิต

ประเพณีเลี้ยงบวงสี้ (เลี้ยงเจ้าที่หมู่บ้าน)

เจ้าที่หมู่บ้านหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ลอมจ้าวบ้าน” เป็นเจ้าที่ของหมู่บ้านซึ่งทำหน้าที่ปกปักรักษา ดูแล คุ่มครองลูกหลานในหมู่บ้านให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุข ไม่ว่าจะมีการทำกิจกรรมใด ๆ ในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะต้องไปขอและบอกลอมจ้าวบ้านให้รับทราบหรือหากต้องการบนบานศาลกล่าวในเรื่องใด ไม่ว่าจะเจ็บไข้ได้ป่วย อธิฐานขอสิ่งต่าง ๆ สำหรับประเพณีเลี้ยงบวงสี้เป็นการเช่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว การเลี้ยงบวงสี้จะจัดขึ้นปีละ 1 ครั้ง ติดต่อกัน 4 ปีจากนั้นจะเว้นไปอีก 4 ปี เมื่อถึงรอบที่จะต้องทำพิธีเลี้ยงบวงสี้ นักเรียนของศูนย์การเรียนรู้ก็จะได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีเพื่อเรียนรู้ขั้นตอนกระบวนการ ซึ่งในการประกอบพิธีจะใช้ภาษาลัวะเป็นภาษาในการถ่ายทอดความรู้ในการทำพิธีกรรมต่าง ๆ ภาษาลัวะไม่มีการจารึกเป็นลายลักษณ์อักษร แต่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นโดยการเรียนรู้ผ่านการพูดและการฟัง เรียนรู้จากการสื่อสารในวิถีชีวิตประจำวันของชาวบ้านรุ่นพ่อหลวงแม่หลวงในชุมชน การเข้ามีส่วนร่วมในพิธีกรรมหรือประเพณีต่าง ๆ นอกจากจะเป็นการอนุรักษ์พิธีกรรมหรือประเพณีนั้น ๆ แล้วยังเป็นการร่วมอนุรักษ์และสืบทอดภาษาลัวะซึ่งนับวันคนที่พูดภาษาลัวะในหมู่บ้านห้วยพานได้ลดลงจนเกือบจะสูญหาย

ภาพประกอบ 23 นักเรียนเข้าร่วมเรียนรู้ประเพณีเลี้ยงบวงสี้

พิธีไหว้ผีเจ้าหลวง

ชาวบ้านห้วยพานเชื่อว่า แม่น้ำและป่าเขา คือ “ผู้สร้างชีวิตและจิตวิญญาณ” พวกเขาจึงนับถือและศรัทธาในธรรมชาติ ชาวบ้านจึงใช้จึงใช้จารีตประเพณีเป็นกฎในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติก่อให้เกิดพิธีกรรมต่าง ๆ ในเมื่อมนุษย์ยังต้องการเวลาพัก สัตว์เลี้ยงที่ทำงานหนักอยู่ตลอดฤดูกาลเกษตรอย่างวัวหรือควายก็ต้องมีเวลาพักเช่นกัน ชาวบ้านจึงปล่อยวัวควายเข้าป่าเมื่อสิ้นสุดฤดูกาลเพาะปลูกและจะพาออกมาเมื่อถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยว ทำให้มีพิธีบอกกล่าวเจ้าป่าเจ้าเขา

เพื่อเป็นการฝากว้วฝากควายให้ธรรมชาติช่วยดูแล ให้ช่วยดูแลรักษาคุ้มครอง มีอาหารอุดมสมบูรณ์กิน และกลับออกมาอย่างปลอดภัย ทุกพิธีกรรมความเชื่อชาวบ้านห้วยพ่านกระทำขึ้นเพื่อเป็นขวัญกำลังใจ และสร้างความสามัคคีในชุมชน โดยเฉพาะพิธีไหว้ผีเจ้าหลวงเป็นพิธีกรรมความเชื่อโบราณที่นักเรียนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในพิธีเพื่อบอกกล่าวและให้ความเคารพธรรมชาติและเรียนรู้ขั้นตอนในการประกอบพิธี ซึ่งผู้ทำพิธีจะส่งทอดความรู้และคุณธรรม ให้ประพัตติตนอยู่ในจารีตและมีความเชื่อในธรรมชาติ

ภาพประกอบ 24 พิธีกรรมไหว้ผีเจ้าหลวง

การเรียนรู้จากวิถีชุมชนเป็นการเรียนรู้โดยการลงมือปฏิบัติร่วมกันของนักเรียนและชาวบ้านในชุมชน เพื่อกำหนดความรู้และทัศนคติจากคนรุ่นหนึ่งมาสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง นอกจากพิธีกรรมวัฒนธรรม หรือประเพณีที่กล่าวมาในข้างต้นแล้ว ชุมชนยังมีการจัดกิจกรรมอื่น ๆ อยู่ต่อเนื่องตลอดทั้งปีซึ่งทุก ๆ กิจกรรมล้วนมีเกี่ยวข้องกับความเชื่อและการเคารพธรรมชาติ เช่น บวชป่า บวชปลา ประเพณีตีพืหรือรำผี นอกจากการเรียนรู้เนื้อหาสาระด้านวิชาการในห้องเรียนแล้ว การเรียนรู้ในวิถีชุมชนนับเป็นการเรียนรู้อีกรูปแบบหนึ่งที่ทางศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่านได้ให้ความสำคัญโดยจัดเป็นรายวิชา “มรดกห้วยพ่าน” ที่นักเรียนทุกคนของศูนย์การเรียนรู้จะต้องเรียนรู้วิถีชุมชนบ้านห้วยพ่าน

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้อาศัยการศึกษาตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เนื่องจากสภาพพื้นที่ที่วิจัย กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก และเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การศึกษา คือ ศึกษาการดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน และศึกษาวิถีการเรียนรู้ของนักเรียนในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน โดยผู้วิจัยเข้าไปยังพื้นที่ที่วิจัยเพื่อเก็บข้อมูล โดยใช้การสัมภาษณ์รายบุคคลอย่างไม่เป็นทางการกับผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 24 คน ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้านซึ่งดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้ ครูประจำศูนย์การเรียนรู้ นักเรียน ผู้ปกครอง ชาวบ้านในชุมชน รวมถึงเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิส่งเสริมพัฒนาเด็กและเยาวชน ใช้วิธีการสังเกตเมื่อเข้าร่วมในกิจกรรมของศูนย์การเรียนรู้และกิจกรรมของชุมชน จัดบันทึกเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลแบบสามเส้า จากนั้นจึงวิเคราะห์ข้อมูลแล้วนำเสนอเชิงพรรณนา ซึ่งสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

ความเป็นมาของศูนย์การเรียนรู้

สถานศึกษาที่จัดตั้งขึ้นโดยภาครัฐนั้นยังคงที่เข้าถึงได้ยากสำหรับชาวบ้านในชุมชนบ้านห้วยพ่านที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งมีลักษณะภูมิประเทศเป็นเนินเขาสูง การเดินทางเข้าออกหมู่บ้านโดยการเดินเท้าหรือขี่รถจักรยานยนต์บนถนนดินลูกรังลัดเลาะเนินเขาจากหมู่บ้านไปยังโรงเรียนกว่า 10 กิโลเมตร ความยากลำบากของการเดินทางจึงกลายเป็นอุปสรรคในการเข้ารับการศึกษาในโรงเรียนที่ตั้งอยู่ห่างไกลจากชุมชน รวมถึงภาระค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ด้านการศึกษาของบุตรหลานก็เป็นอีกหนึ่งอุปสรรคสำหรับชาวบ้านที่ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการทำมาหากินท่ามกลางธรรมชาติ และสุดท้ายความรู้ที่ได้จากการศึกษาในโรงเรียนของรัฐนั้นเป็นความรู้ที่แปลกแยกไปจากวิถีชีวิตของนักเรียน ส่งผลทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมและค่านิยมของเด็กและเยาวชนในชุมชน ด้วยเหตุปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ชาวบ้านในชุมชนร่วมแรงร่วมมือกันและร่วมมือกับมูลนิธิส่งเสริมพัฒนาเด็กและเยาวชนในการก่อสร้างอาคารดินเพื่อใช้เป็นอาคารเรียน พัฒนาหลักสูตรโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน คัดเลือกครูจากคนในชุมชน และเมื่อพร้อมที่จะเปิดทำการเรียนการสอนแล้วชาวบ้านจึงรวมตัวกันในนามของ “องค์กรชุมชนบ้านห้วยพ่าน” ยื่นขออนุญาตจัดการศึกษาให้กับบุตรหลานในชุมชน จนกระทั่งได้รับอนุญาตให้จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในรูปแบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2 ภายในชุมชนบ้านห้วยพ่านจึงมีสถานศึกษาจัดตั้งขึ้น โดยจัดเป็นสถานศึกษาอีกรูปแบบหนึ่งที่เรียกว่า

“ศูนย์การเรียนรู้” ซึ่งการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กรชุมชนในครั้งนี้นับเป็นอีกหนึ่งทางเลือกให้บุตรหลานในชุมชนได้เข้ารับการศึกษานอกเหนือไปจากโรงเรียนของรัฐ ในการจัดตั้งและการดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่านนั้นมีปัจจัยและเงื่อนไขที่สนับสนุนให้เกิดความสำเร็จ ดังนี้

1. บริบทของชุมชน คือ ลักษณะภูมิประเทศของชุมชนทำให้ง่ายต่อการปกครองดูแล และเป็นชุมชนขนาดเล็ก วิธีการดำรงชีวิตจึงเป็นรูปแบบของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดระบบการทำงานของชุมชน เมื่อมีงานที่เป็นงานของหมู่บ้าน จะมีการจัดกลุ่มตามบ้านเลขที่ หนึ่งหลังคาเรือนต่อหนึ่งแรงงาน ผลัดเปลี่ยนกันมาทำงานเพื่อส่วนรวม

2. ผู้นำชุมชน คุณลักษณะของผู้ใหญ่บ้านห้วยพ่านส่งผลให้เกิดความสำเร็จและการพัฒนาในหลาย ๆ ด้านของชุมชน รวมถึงในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ด้วย ดังนี้

2.1 มีวิสัยทัศน์ ผู้ใหญ่บ้านมีการกำหนดนโยบายใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น เมื่อประสบความสำเร็จจากการกำหนดกฎเกณฑ์เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจนเป็นจุดเด่นของชุมชน ผู้ใหญ่บ้านก็คิดนโยบายในการจัดการศึกษาขั้นในชุมชนเพื่อให้ลูกหลานได้รับความรู้โดยไม่ต้องเดินทางออกไปเรียนที่สถานศึกษานอกชุมชนอีกทั้งยังสามารถปลูกฝังให้บุตรหลานดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติสืบต่อไป และเมื่อการจัดการศึกษาในชุมชนมีการดำเนินงานจนประสบความสำเร็จแล้ว นโยบายต่อมาของผู้ใหญ่บ้านคือ จัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้นนอกเหนือจากการทำไร่ทำนา

2.2 รับฟังความคิดเห็นและเคารพการตัดสินใจของชาวบ้าน ทุกครั้งที่จะมีการดำเนินการในด้านต่าง ๆ เพื่อพัฒนาหรือแก้ไขปัญหของศูนย์การเรียนรู้ การตัดสินใจจะขึ้นอยู่กับมติของที่ประชุมหมู่บ้าน ไม่ใช่ความเห็นของผู้ใหญ่บ้านเพียงคนเดียว

2.3 มีความเสียสละ อดทน อดกลั้น ศูนย์การเรียนรู้จะประสบความสำเร็จไม่ได้เลยถ้าผู้ใหญ่บ้านไม่เสียสละ ไม่มุงมั่นและไม่จริงจัง จากเดินทางไปพบกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อขอจัดตั้งสถานศึกษาในชุมชนครั้งแล้วครั้งเล่า ทั้งถูกต่อว่าดูแคลนต่าง ๆ ถ้าไม่ใช่เพราะความเสียสละและอดทน ก็คงยากที่จะดำเนินการจนประสบความสำเร็จ

3. การร่วมมือ คือ การร่วมมือของชาวบ้านและการร่วมมือกับภาคีภายนอก ชาวบ้านในชุมชนบ้านห้วยพ่านนั้นมีความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจกันเป็นอย่างดีไม่ว่าจะทำกิจกรรมใด ๆ เนื่องจากพวกเขาศึกษาอยู่ร่วมกันเสมือนครอบครัวเดียวกัน มีปัญหาอะไรก็ช่วยเหลือกัน ชาวบ้านยังมีวินัย เคารพกฎ กติกาของหมู่บ้านที่กำหนดไว้ ส่วนการร่วมมือกับภาคีภายนอกนั้น หน่วยงานภายนอก เช่น มูลนิธิเข้ามามีบทบาทอย่างมาตั้งแต่การก่อสร้างอาคารเรียน จัดหางบประมาณ และเข้ามาร่วมกับชุมชนในการดำเนินงานด้านต่าง ๆ

การดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้

นับตั้งแต่องค์กรชุมชนบ้านห้วยพ่าน ได้รับอนุญาตให้จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในรูปแบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในศูนย์การเรียนรู้ ได้ดำเนินการจัดการศึกษา ขั้นพื้นฐานให้กับบุตรหลานในชุมชน ตามบทบาทหน้าที่ของศูนย์การเรียนรู้ซึ่งกฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิ ขององค์กรชุมชนและองค์กรเอกชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้ พ.ศ.2555 ได้กำหนดไว้ พร้อมทั้งดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้ตามขอบข่ายของการบริหารสถานศึกษาขั้น พื้นฐาน โดยมีการดำเนินงานบริหารในด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย การบริหารวิชาการ การบริหาร บุคลากร การบริหารงบประมาณ และการบริหารงานทั่วไป ทั้งนี้เพื่อให้การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานใน ศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กรชุมชนมีคุณภาพและมาตรฐานเท่าเทียมกับการจัดการศึกษาในรูปแบบอื่น ๆ ซึ่งสามารถสรุปการดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน ได้ดังนี้

1. การบริหารวิชาการ การดำเนินการบริหารวิชาการนั้น ศูนย์การเรียนรู้ได้มีการ ดำเนินงานดังนี้ มีการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาคือ “หลักสูตรมรดกห้วยพ่าน” โดยใช้ฐานชุมชน ได้แก่ ดิน น้ำ ป่า ความมั่นคงทางอาหาร และวัฒนธรรม ควบคู่กับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้น พื้นฐาน 2551 มีการพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับนักเรียนในศูนย์การเรียนรู้ โดยนำ รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของโรงเรียนนอกกะลามาปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของศูนย์การเรียนรู้ และบริบทของชุมชน มีการวัดประเมินผลนักเรียนและออกหลักฐานทางการศึกษาให้กับนักเรียนที่ สำเร็จการศึกษาในแต่ละช่วงชั้น พร้อมทั้งส่งเสริมให้นักเรียนได้เข้ารับการประเมินการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามที่ สพฐ. กำหนด ในส่วนของสื่อการเรียนการสอนนั้นทางศูนย์การเรียนรู้ใช้การรับบริจาค วัสดุ อุปกรณ์ และสื่อการเรียนการสอนจากบุคคลและหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนต่าง ๆ

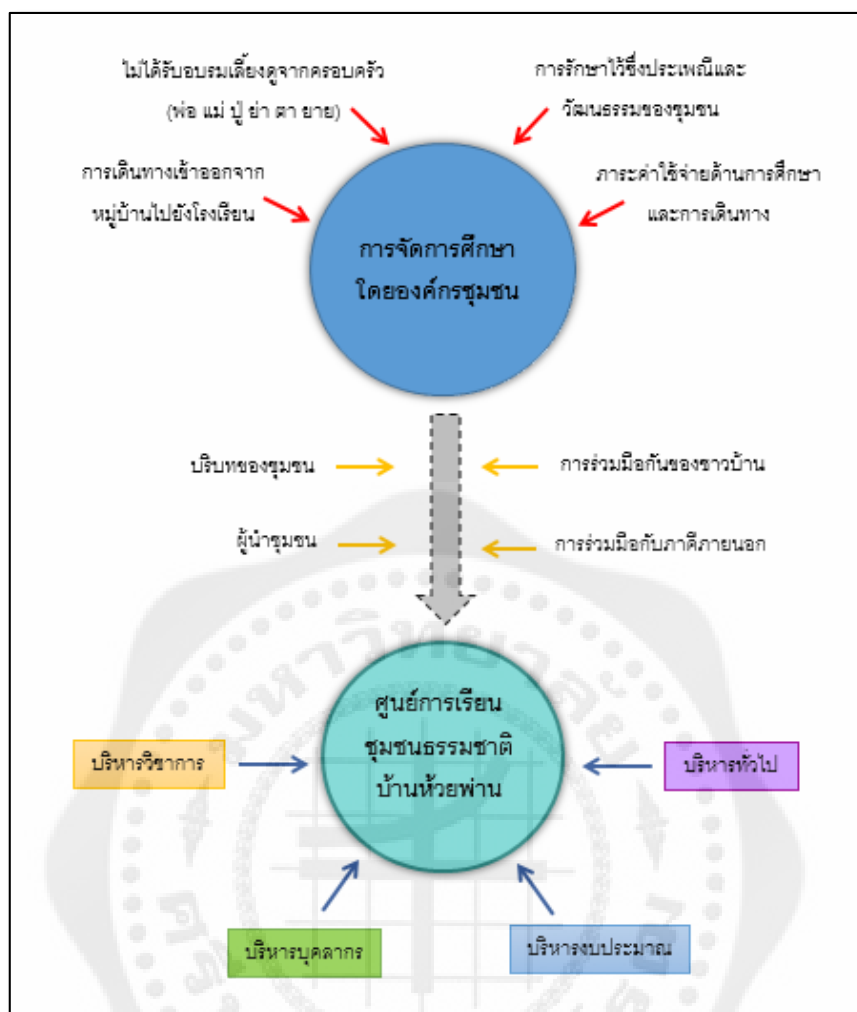
2. การบริหารบุคลากร สำหรับบุคลากรของศูนย์การเรียนรู้ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านซึ่งดำรงตำแหน่ง ผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้ ครูประจำศูนย์การเรียนรู้ รวมถึงทำหน้าที่เกี่ยวเนื่องกับการ จัดการเรียนการสอนในศูนย์การเรียนรู้ ได้รับการยกเว้นไม่ต้องมีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ ตาม มาตรา 53 ววรรคสี่ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม เนื่องจากเป็นบุคลากรทางการศึกษาที่จัดการศึกษาตามอัธยาศัย ในสถานศึกษาตามมาตรา 18 (3) หมายความว่าครูประจำศูนย์การเรียนรู้ จะไม่ได้จบการศึกษาทางด้านการศึกษามาโดยตรงแต่ก็มีการพัฒนาตนเองในด้านการจัดการเรียน การสอนโดยการไปศึกษาเรียนรู้ดูงานรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่โรงเรียนนอกกะลา เข้าร่วมอบรม การจัดทำเอกสารแสดงผลการเรียนรู้กับทางสำนักงานเขตการศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 อบรมเชิง ปฏิบัติการในการพัฒนารฐานข้อมูลสารสนเทศสำหรับศูนย์การเรียนรู้ในประเทศไทย ส่งผลให้ครูประจำ ศูนย์การเรียนรู้ได้ลงมือจัดทำฐานข้อมูลนักเรียนและร่วมพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ซึ่งในการจัดอบรม

ครั้งนี้ทำให้ครูประจำศูนย์การเรียนรู้ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับครูประจำศูนย์การเรียนรู้อื่น ๆ และเมื่อทางศูนย์การเรียนรู้เปิดทำการเรียนการสอนมาสักระยะหนึ่งก็ได้มีการประชุมชมหมู่บ้านเพื่อจัดหาครูเพิ่มเติมเพื่อให้เพียงพอกับภาระงานที่ครูประจำศูนย์การเรียนรู้จะต้องรับผิดชอบ และมีการจ่ายค่าตอบแทนครูตามความเหมาะสมและงบประมาณที่ทางศูนย์การเรียนรู้จะจัดหาได้ นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้คนนอกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ อาทิ พระอาจารย์ที่อาสาสอนภาษาอังกฤษ และนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่เข้ามาทำวิจัยในชุมชนโดยมีบทบาทในการช่วยสอนนักเรียน

3. การบริหารงบประมาณ ถึงแม้ว่าการจัดการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้จะใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แต่ทางศูนย์การเรียนรู้ก็ยังมีการใช้จ่ายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ค่าตอบแทนครู ค่าอาหารกลางวันนักเรียน ค่าวัสดุอุปกรณ์การศึกษา ค่าไฟฟ้า และค่าน้ำประปาภูเขา ซึ่งผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้ คณะกรรมการ ช่าวบ้านในชุมชน และเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิ ได้ร่วมกันดำเนินการจัดหางบประมาณจากการระดมทุนในรูปแบบของการรับบริจาค และการจัดผ้าป่าการศึกษา เพื่อนำเงินมาเป็นค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เนื่องจากศูนย์การเรียนรู้ยังไม่ได้การสนับสนุนทรัพยากรและงบประมาณจากทางสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และนักเรียนของทางศูนย์การเรียนรู้ก็ยังไม่ได้รับเงินอุดหนุนรายหัว ในส่วนของการบริหารบัญชีนั้นมีการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย และรายงานการใช้จ่ายเงินทุกครั้งที่มีการประชุมคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้

4. การบริหารงานทั่วไป การบริหารงานทั่วไปนั้นด้วยลักษณะสภาพพื้นที่และบริบทของชุมชนส่งผลให้มีการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ แตกต่างออกไปจากโรงเรียนทั่วไป เช่น อาคารสถานที่ หลักจากได้รับผลจากการนิเทศให้พัฒนาและปรับปรุงอาคารเรียนและพื้นที่ใช้สอยให้เอื้ออำนวยในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้มากยิ่งขึ้น มติที่ประชุมของหมู่บ้านเห็นด้วยกับการสร้างอาคารเรียนหลังใหม่โดยใช้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสร้างบ้านดินให้กับผู้ที่สนใจโดยมีการเก็บค่าใช้จ่ายในการเข้าร่วมกิจกรรม เป็นเปิดโอกาสให้ผู้ที่สนใจเข้ามาลงมือปฏิบัติร่วมเรียนรู้ไปพร้อมกับชาวบ้านในชุมชน นอกจากจะได้เงินจากการจัดกิจกรรมแล้ว ยังได้แรงงานในการสร้างอาคารเรียนดินเพิ่มเติมจากที่เดิมที่มีแรงงานชาวบ้านจากระบบการทำงานร่วมกันของคนในชุมชน นอกจากในส่วนของอาคารสถานที่แล้วทางศูนย์การเรียนรู้ยังได้มีการจัดทำข้อมูลสารสนเทศของทางศูนย์การเรียนรู้ เช่น การจัดทำทะเบียนสถิติดินักเรียน จัดทำรายงานผลการดำเนินงานต่อหน่วยงาน การเก็บรักษาข้อมูลต่าง ๆ และการจัดทำปฏิทินปฏิบัติงานของสถานศึกษา

จากความเป็นมาของศูนย์การเรียนรู้ การดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ เงื่อนไขและปัจจัยของความสำเร็จ สามารถสรุปได้ตามภาพประกอบ 25

ภาพประกอบ 25 ความเป็นมาของศูนย์การเรียนรู้ เงื่อนไขและปัจจัยของความสำเร็จ และ การดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ

วิธีการเรียนรู้ของนักเรียน

การจัดการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่านนอกจากจะเป็นนวัตกรรมของการปฏิรูประบบบริหารและการจัดการศึกษาที่เปิดโอกาสให้องค์กรชุมชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษาแล้วยังเป็นการปฏิรูปการศึกษาที่เปลี่ยนวิธีการเรียนรู้แบบเดิม ๆ ไปสู่การเรียนรู้ในวิถีชีวิต ฝึกให้นักเรียนเป็นผู้ใฝ่เรียนรู้ตลอดชีวิต มีความสามารถที่จะเรียนรู้ตลอดเวลาในทุกสถานที่ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ทางศูนย์การเรียนรู้ได้มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในเนื้อหาสาระตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551 และการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับวิถีชุมชนผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (PBL: Problem Based Learning) การเรียนของนักเรียนจึง

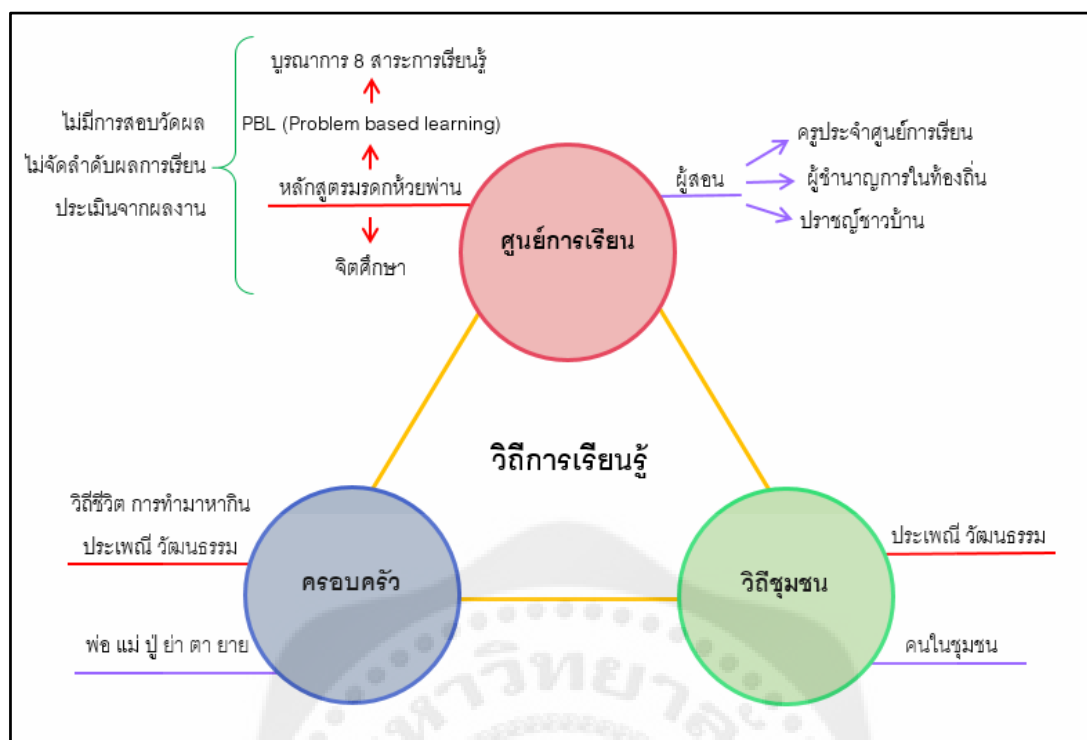
ประกอบไปด้วยการเรียนรู้ 3 รูปแบบ คือ การเรียนรู้จากศูนย์การเรียนรู้ การเรียนรู้จากครอบครัว และการเรียนรู้จากชุมชน ดังนี้

1. การเรียนรู้จากศูนย์การเรียนรู้ จัดการเรียนการสอนโดยใช้หลักสูตรสถานศึกษาที่ชื่อว่า “หลักสูตรมรดกบ้านห้วยพ่าน” ที่นอกเหนือจาก 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ที่หลักสูตรแกนกลางกำหนดแล้วยังมีรายวิชา มรดกห้วยพ่าน เพิ่มเติมเข้ามา สำหรับผู้สอนประกอบด้วย ครูประจำศูนย์การเรียนรู้ ผู้อำนวยการในท้องถิ่น และปราชญ์ชาวบ้าน ในช่วงเช้าจะจัดการเรียนการสอนแบบคละชั้น นักเรียนเลือกเรียนวิชาหลัก 1 วิชา มีการประเมินความรู้ความเข้าใจโดยการทำแบบทดสอบท้ายบท สำหรับในช่วงบ่ายจะจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (PBL: Problem Based Learning) ที่เน้นให้เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์จากการลงมือทำ นักเรียนสามารถเลือกเรียนในสิ่งที่ตนเองสนใจหรือเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับตนเอง โดยครูมีบทบาทสนับสนุน กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ และประเมินผลการเรียนรู้โดยเชื่อมโยงกับมาตรฐานและตัวชี้วัดให้ครบที่กำหนดไว้ตามหลักสูตร ซึ่งก่อนทำการเรียนการสอนหรือกิจกรรมการเรียนรู้ นักเรียนและครูจะทำกิจกรรมจิตศึกษาหรือกิจกรรมวงกลม เพื่อเตรียมความพร้อมในการเรียนรู้และทบทวนในสิ่งที่ได้เรียนรู้มาตลอดทั้งวัน

2. การเรียนรู้จากครอบครัว นักเรียนจะได้รับการอบรมสั่งสอนคุณธรรม ความดี ความเชื่อของชุมชนจาก พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย หรือผู้ใหญ่ในชุมชนที่เปรียบเสมือนคนในครอบครัวเดียวกัน โดยผู้ปกครองจะฝึกให้บุตรหลานได้เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติหรือลงมือทำเช่น ทำงานบ้าน นั่งข้าว ทำกับข้าว การไถ่ไร่ ทำนา เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย ปลูกผัก หาปลา เพื่อให้บุตรหลานของพวกเขาสามารถทำมาหากินดำรงเลี้ยงชีพพึ่งพาตนเองได้ตามวิถีชุมชนที่ต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ

3. การเรียนรู้จากวิถีชุมชน ชุมชนบ้านห้วยพ่านอาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ จึงยังคงมีความเชื่อและเคารพศรัทธาธรรมชาติ ทำให้มีพิธีกรรมมากมายที่นักเรียนจะได้เรียนรู้ถึงสาเหตุและที่มาของความเชื่อนั้นๆ ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากแหล่งอาหารที่มีอยู่ในชุมชนซึ่งเป็นมาของคำว่า “ความมั่นคงทางอาหาร” นักเรียนจะได้เรียนรู้วิธีการหาอาหารจากพื้นป่า แหล่งน้ำ โดยการสังเกตและทดลองทำตามผู้ใหญ่ไม่ว่าจะเป็นการไล่ห้วยหรือตีปลา ชุมชนจึงเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของนักเรียนอีกแห่งหนึ่งที่มีพันธุ์ปลา พันธุ์พืชให้พวกเขาได้เรียนรู้ตลอดทั้งปี มีประเพณีพิให้นักเรียนสาวได้ร่วมสืบทอด มีภาษาลัวะให้ได้ใช้สื่อสารกับพ่อหลวงแม่หลวง การเรียนรู้ในโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนทำให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลายตอบสนองความสนใจและความสามารถอันหลากหลายของผู้เรียน

การเรียนรู้ของนักเรียนที่เกิดจากการเรียนรู้ทั้งจากศูนย์การเรียนรู้ ครอบครัว และชุมชน สามารถสรุปวิถีการเรียนรู้ของนักเรียนได้ดังภาพประกอบ 26

ภาพประกอบ 26 สรุปวิธีการเรียนรู้ของนักเรียน

อภิปรายผล

การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้ขององค์กรชุมชนบ้านห้วยพานนั้น เป็นการจัดการศึกษาที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือกันของคนในชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาทางการศึกษาของบุตรหลานชุมชน โดยการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เพื่อเป็นอีกหนึ่งทางเลือกให้บุตรหลานได้เข้ารับการศึกษา นอกจากสถานศึกษาของภาครัฐ โดยมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของนักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ วิจิต นันทสุวรรณ; และ จำนงค์ แรกพินิจ (2541: 21-22) ระบุว่าจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเอง เกิดขึ้นจากข้อจำกัดหรือปัญหาของชุมชนในปัจจุบันที่กระตุ้นให้ชุมชนเข้าไปมีบทบาทในการจัดการศึกษาซึ่งการจัดการศึกษาในลักษณะนี้เกิดขึ้นจากศักยภาพของชุมชน มุ่งให้เกิดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและตอบสนองความต้องการของคนที่อยู่ในบริบทวัฒนธรรมสังคมเดียวกัน โดยยึดหลักให้ผู้เรียนได้เรียนในที่มีความรู้ การเรียนรู้จึงไม่จำกัดด้วยเวลา สถานที่ และเป็นการเปิดโอกาสให้คนได้เรียนรู้จากอรรถาธิบายอย่างแท้จริงหรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “การศึกษาในวิถีชุมชน” สอดคล้องกับ อัจฉรา โพธิยานนท์ (2539: 22) ที่ได้กล่าวว่า การศึกษามีส่วนเกี่ยวข้องกับคนในชุมชนทุก ๆ คน และถือว่าชุมชนจะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการศึกษา การจัดการศึกษาที่ดีจะต้องคำนึงถึงชุมชนท้องถิ่น สนองความต้องการของคนในท้องถิ่น บุคคลที่อยู่ในชุมชนจะต้องมีส่วนในการตัดสินใจใน

กิจกรรมการเรียนการสอนของสถานศึกษา สอดคล้องกับความต้องการของคนส่วนใหญ่ในชุมชนและสังคม โดยพัฒนาสถานศึกษาให้ชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของสถานศึกษาจะทำงานแยกอิสระจากกันไม่ได้ จำเป็นต้องพึ่งพาช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา การให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นและปราชญ์ชาวบ้านเข้ามาในสถานศึกษา การให้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียนทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เกิดความรัก ห่วงเห่น เห็นคุณค่าของท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองมากขึ้น ช่วยให้ชุมชนเข้มแข็ง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานยังสอดคล้องกับแนวคิดของอุทัย ดุลยเกษม (2542: 114-115) กล่าวว่ากระบวนการของการมีส่วนร่วมมีขั้นตอนตามลำดับคือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เป็นการกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ การวางแผนและการตัดสินใจปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานเป็นการมีส่วนร่วมในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงาน เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารงาน ประสานงาน และการขอความช่วยเหลือ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ การมีส่วนร่วมในการประเมินผลความเห็นชอบความคาดหวัง และในส่วนของการดำเนินงานบริหารศูนย์การเรียนนั้นถึงแม้จะเป็นการดำเนินงานบริหารโดยองค์กรชุมชนแต่มีการดำเนินการบริหารงานในด้านต่าง ๆ ตามอำนาจหน้าที่ของสถานศึกษา ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน (กระทรวงศึกษาธิการ. 2547: 33 - 73) ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของสถานศึกษาไว้ 4 ด้าน คือ ด้านการบริหารวิชาการ ด้านการบริหารงานงบประมาณ ด้านการบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารทั่วไป ถึงแม้จะว่าทางศูนย์การเรียนจะการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้ในชุมชน แต่ก็ยังคงต้องการการสนับสนุนจากภาครัฐในหลาย ๆ ด้านเพื่อให้การดำเนินงานบริหารและการจัดการศึกษามีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เช่น การสนับสนุนด้านทรัพยากรในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนการสอน การสนับสนุนด้านงบประมาณค่าอาหารกลางวัน ค่าตอบแทนบุคลากร และการสนับสนุนมีการจัดอบรมเพื่อพัฒนาครูหรือบุคลากร สอดคล้องกับผลการวิจัยของ เพ็ญณี แร่อท (2546 : XII) กล่าวไว้ว่า การดำเนินงานในศูนย์การเรียนที่เข้าข่ายมาตรา 18 (3) ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นกลุ่มที่จัดการศึกษาโดยหน่วยงานที่ไม่ใช่ของรัฐ สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นศูนย์การเรียนเหล่านี้จึงควรได้รับการสนับสนุนด้านการพัฒนาบุคลากรและด้านทรัพยากร

วิธีการเรียนรู้ของนักเรียนเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาที่ดำรงชีวิตอยู่ในชุมชน ทั้งการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้ด้วยตนเองหรือการเรียนรู้จากผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมหรือวิถีชุมชน ซึ่งในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของศูนย์เรียนนั้นมีการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (PBL : Problem Based Learning) ซึ่งเป็นการจัดการเรียนรู้ที่ให้ความสำคัญกับการมุ่งเน้นที่ผู้เรียนเป็นสำคัญ รวมถึงการให้ความสำคัญกับความแตกต่างระหว่างบุคคล และเน้นการส่งเสริมพัฒนาการเด็กเป็นรายบุคคลมีการจัดเนื้อหาสาระ

และกิจกรรมมีความสอดคล้องกับ ความสนใจ และความถนัดของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับโครงการวิจัย เรื่อง การศึกษาเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะคนไทย ของ รัชณี ธงไชย (2553) และผลงานวิจัยของ สุชาดา จักรพิสุทธิ; และคณะ (2548) เรื่อง การศึกษาทางเลือก : โลกแห่งการเรียนรู้นอกโรงเรียนทั้งนี้การจัดการเรียนการสอนของศูนย์การเรียนรู้ยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของคณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ (2543) ซึ่งระบุถึงลักษณะกระบวนการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ ไว้ว่าคือ กระบวนการทางปัญญาที่พัฒนาผู้เรียนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีความสุข บูรณาการเนื้อหา สาระ ตามความเหมาะสมของระดับการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้เกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม สาระการเรียนรู้ และต้องสอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียน ทันท่วงที เน้นกระบวนการคิด และการปฏิบัติจริง เรียนรู้ตามสภาพจริง สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างไกล และมุ่งประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญเพื่อให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข และผลการศึกษาของ วิทยากร เชียงกูล (2554) ในรายงานสภาวะการศึกษาไทย ปี 2552-2553 ที่กล่าวไว้ว่า แนวทางการปฏิรูปการศึกษาให้มีคุณภาพเพิ่มขึ้นได้อย่างแท้จริง ได้แก่ การส่งเสริมความรักในการเรียนรู้ตลอดชีวิต เน้นการพัฒนาความสามารถทางด้านสังคม และอารมณ์ของผู้เรียน มีการเปิดกว้างให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเล่น และทำกิจกรรมตามความสนใจโดยการแบ่งเวลาให้เหมาะสมรวมถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีของการวัดผล และวิธีการเรียนที่ก่อให้เกิดการแข่งขัน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน ควรจะมีการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งกิจกรรมการเรียนรู้เนื้อหาวิชาการ กิจกรรมฝึกทักษะอาชีพ เพื่อจะได้มีการดำเนินงานบริหารด้านวิชาการได้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ข้อมูลที่หลากหลาย ทันกับความเปลี่ยนแปลงและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและในชุมชน และควรมีจัดการประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ เพื่อจะได้ทราบว่าควรพัฒนาหรือปรับปรุงในด้านใด อย่างไรบ้าง

2. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ควรดำเนินการกำหนดนโยบายหรือหาแนวทางในการจัดสรรงบประมาณให้กับศูนย์การเรียนรู้เพื่อใช้ในการดำเนินการจัดการศึกษา อีกทั้งยังควรกำหนดเกณฑ์การประเมินคุณภาพสถานศึกษาภายนอก ที่มีรูปแบบเฉพาะสอดคล้องกับบริบทของศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กรชุมชน เนื่องจากศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กรชุมชนและโรงเรียนในระบบทั่วไป มีแนวคิด เป้าหมาย และรูปแบบการจัดการศึกษาที่แตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. เพื่อแสดงให้เห็นถึงผลจากการจัดการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติ บ้านห้วยพ่าน เห็นว่าน่าจะมีการวิจัยติดตามผลศิษย์เก่าที่เข้ารับการศึกษาคือต่อในสถานศึกษาในระบบ ปกติ ว่ามีความคิดเห็นอย่างไรบ้างเมื่อเปรียบเทียบรูปแบบการจัดการศึกษาระหว่างศูนย์การเรียนรู้ กับสถานศึกษาในระบบปกติ และความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาที่ศูนย์การเรียนรู้สามารถนำมาใช้ในการ การศึกษาต่อได้มากน้อยเพียงใด

2. เพื่อแสดงให้เห็นถึงผลจากการจัดการเรียนรู้โดยใช้ทรัพยากรในชุมชนและวิถีชุมชน เห็นว่าน่าจะมีการวิจัยเปรียบเทียบพฤติกรรมและทัศนคติของเด็กในชุมชน ระหว่างเด็กที่ได้รับการ การศึกษาที่ศูนย์การเรียนรู้กับเด็กที่ได้รับการศึกษาที่สถานศึกษาในระบบปกติ ว่ามีพฤติกรรมและ ทัศนคติที่ส่งผลต่อวิถีชุมชนแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร

บรรณานุกรม

- กันตพงศ์ วงศ์ใจคำ. (2549). การจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชนชาวเขาในชุมชนการเรียนรู้
สมเด็จพระเจ้า. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. (การศึกษานอกระบบ). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.
- กรมการศึกษานอกโรงเรียน. (2539). ที่ระลึกวันการศึกษาออกโรงเรียน 8 กันยายน 2539 รวมพลังเพื่อ
ปวงชน. กรุงเทพฯ: กรม.
- . (2540). แนวทางการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ (ฉบับปรับปรุง). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว.
- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2541). สารความรู้ที่ได้จากการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง
กระบวนการเรียนรู้. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กฤตวรรณ สรรพอาษา. (2554). ความสำเร็จของการบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชน: กรณีศึกษาศูนย์การ
เรียนรู้ชุมชนบ้านมอดินแดง จังหวัดอุดรธานี. วิทยานิพนธ์ ค.ม.(การบริหารการศึกษา).
อุดรธานี: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี. ถ่ายเอกสาร.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2546). ความคิดเห็นเรื่องวิถีการเรียนรู้ของคนไทย. ใน *วิถีการเรียนรู้ของ
คนไทย ประมวลสาระจากการประชุมและรวมข้อเขียนจากนักคิด*. หน้า 94-100. กรุงเทพฯ:
องค์การค้ำของคุรุสภา.
- คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้. (2543). *ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญที่สุด*. พิมพ์ครั้งที่ 5.
กรุงเทพฯ: คุรุสภาลาดพร้าว.
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2547). การวิจัยเชิงคุณภาพทางมานุษยวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จรูญี แก้วเย็น. (2557). *เทคนิคการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา กลยุทธ์และแนวทางการปฏิบัติ
สำหรับผู้บริหารมืออาชีพ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ชานเมืองการพิมพ์.
- จอมพงศ์ มงคลวนิช. (2554). *การศึกษาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน: การบริหารองค์การและบุคลากร
ทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ: สถาบันเทคโนโลยีสยาม.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2554). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: อมรินทร์
วันดีแอนด์พับลิชชิง.
- ชาญชัย อาจันสมาจาร. (2541). *การบริหารการศึกษา*. กรุงเทพฯ: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ.

- ญาวริสา มาสมทบ. (2558). *หมู่บ้านแสนจนกับบุคคลต้องสงสัย*. สารนิพนธ์ ป.บัณฑิต (บัณฑิต
อาสาสมัคร). กรุงเทพฯ: วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วยอึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
ถ่ายเอกสาร.
- ณรงค์ โพธิ์พุกษานันท์. (2551). *ระเบียบวิธีวิจัย*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: ส.เอเชียเพรส.
- ดวงเดือน ศาสตรภักดิ์. (2546). การเรียนรู้. *สารานุกรมศึกษาศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ*. (28): 82-92
- ทศนา แคมมณี. (2540). *วิธีการเรียนรู้ของคนกรุงเทพมหานคร*. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย
- ธีระ รุญเจริญ. (2546). *การบริหารโรงเรียนยุคปฏิรูปการศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ข้าวฟ่าง.
- ธีรศักดิ์ อุปไมยอริชัย. (2557). *พื้นฐานการจัดการศึกษา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- นริศรา จริยะพันธุ์. (2555) *การจัดการเรียนการสอนและประสิทธิผลของโรงเรียนทางเลือก*.
วิทยานิพนธ์ รพม. (รัฐประศาสนศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบ
ริหารศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- นิตา ชูโต. (2551). *การวิจัยเชิงคุณภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: พรินต์โพร.
- เบญจา ยอดดำเนิน-แอ็ดติกซ์; และ กาญจนา ตั้งชลทิพย์. (2552). *การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ:
การจัดการข้อมูล การตีความและการหาความหมาย*. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและ
สังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
- ปฐม นิคมานนท์. (2535). *การค้นหาคำรู้และระบบถ่ายทอดความรู้ในชุมชนชนบทไทย*. กรุงเทพฯ:
สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ประภาภักดิ์ นิยม. (2546). *วิธีการเรียนรู้ของคนไทยและคุณลักษณะของคนไทยที่ควรจะเป็น*. ใน *วิธี
การเรียนรู้ของคนไทย ประมวลสาระจากการประชุมและรวมข้อเขียนจากนักคิด*.
หน้า 94-100. กรุงเทพฯ: องค์การค้ำของคุรุสภา.
- ประเวศ วะสี; และคนอื่นๆ. (2539). *ปฏิรูปการศึกษา การสร้างสรรค์ภูมิปัญญา*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พ
รินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- (2552). *รวมบทความการประชุมวิชาการประจำปีจิตตปัญญาศึกษาครั้งที่ 2 เรื่อง
จิตตปัญญาศึกษา :ทางเลือกหรือทางรอดของสังคม?*. นครปฐม: ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา
มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2535). *การบริหารงานวิชาการ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ.

- พิณสุดา สิริธวัชศรี. (2557). รายงานการวิจัยและพัฒนา เรื่องรูปแบบการบริหารจัดการสถานศึกษา
ขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- เพ็ญณี แนนทและคณะ. (2546). รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยเรื่อง แนวทางการจัด
ศูนย์การเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ :
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปิญญู สาร. (2526). หลักการบริหารการศึกษา. กรุงเทพฯ: ครูสภา.
- เมตต์ เมตต์การุณจิต. (2547). การบริหารการศึกษาแบบมีส่วนร่วม: ประชาชน องค์การปกครองส่วน
ท้องถิ่นและราชการ. กรุงเทพฯ: บั๊ค พอยท์.
- วิจิต นันทสุวรรณ; และ จำนงค์ แรกพินิจ. (2541). รายงานการวิจัย ประกอบร่างพระราชบัญญัติ
การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. กรุงเทพฯ: สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
- วิเชียร ไชยบัง. (2558). โรงเรียนนอกกะลา (ภาคปาฏิหาริย์). พิมพ์ครั้งที่ 15. บุรีรัมย์: เรียนนอกกะลา.
- สันติ บุญภิรมย์. (2552). หลักการบริหารการศึกษา. กรุงเทพฯ: บั๊ค พอยท์.
- สมพงษ์ จิตระดับ สุอังคะวาทิน. (2546). คุณลักษณะและวิธีการเรียนรู้ของเยาวชนรุ่นใหม่. กรุงเทพฯ:
องค์การค้ำของครูสภา.
- สัมมนา รณิธิ. (2556). หลัก ทฤษฎีและปฏิบัติการบริหารการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ:
ข้าวฟ่าง.
- สาวิตรี พูลสุขโข. (2555). การจัดการศึกษาทางเลือกของชาวปกาสัยกะอญอ. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม.
(การศึกษานอกระบบ). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.
- สุชาดา จักรพิสุทธิ; และคณะ. (2548). การศึกษาทางเลือก โลกแห่งการเรียนรู้นอกโรงเรียน.
กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุนน อมรวิวัฒน์. (2546). วิธีการเรียนรู้: คุณลักษณะที่คาดหวังในช่วงวัย. กรุงเทพฯ:
พริกหวานกราฟฟิค.
- . (2546). ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการเรียนรู้ของคนไทย. ใน วิธีการเรียนรู้ของคนไทย ประมวล
สาระจากการประชุมและรวมข้อเขียนจากนักคิด. หน้า 92-93. กรุงเทพฯ: องค์การค้ำ
ของครูสภา.
- สุมาลี สังข์ศรี. (2544). รายงานการวิจัยการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทยในศตวรรษที่ 21.
กรุงเทพฯ: สถาบันเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา
แห่งชาติ
- สุภากร จันทวานิช. (2543). วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สุภาวค์ จันทวานิช. (2552). *การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2556). *แนวทางการจัดการศึกษาว่าด้วยสิทธิขององค์กรชุมชนและองค์เอกชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้*. กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545*. กรุงเทพฯ: พรักหวานกราฟฟิค.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2547). *ศูนย์การเรียนรู้ สถานศึกษาทางเลือกบนความหลากหลายและการมีส่วนร่วม*. กรุงเทพฯ: พรักหวานกราฟฟิค.
- . (2550). *แผนยุทธศาสตร์ส่งเสริมการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาขององค์กรทางสังคมต่างๆในรูปแบบศูนย์การเรียนรู้*. กรุงเทพฯ: พรักหวานกราฟฟิค.
- . (2552). *ข้อเสนอการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง พ.ศ. 2552-2561*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: พรักหวานกราฟฟิค.
- . (2556). *รายงานติดตามการศึกษาเพื่อปวงชนระดับโลก ประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: พรักหวานกราฟฟิค.
- . (2559). *ปฏิรูปการศึกษาเพื่ออนาคตประเทศไทย มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน นโยบายด้านการศึกษานายกรัฐมนตรี(พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา)*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: 21 เซ็นจูรี.
- สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน. (2557). *เด็กด้อยโอกาส จุดพลิกผันอนาคตของชาติ*. (เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ) กรุงเทพฯ: ม.ป.พ. อัดสำเนา.
- อัจฉรา โพธิยานนท์. (2539). *การศึกษากับการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา
- อุทัย ดุลยเกษม; และ อรศรี งามวิทยาพงศ์. (2540). *ระบบการศึกษากับชุมชน กรอบความคิดและข้อเสนอเพื่อการศึกษาวิจัย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เอกชัย กี่สุขพันธ์. (2538). *การบริหาร: ทักษะและการปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- เอกกมล บุญยะผลานันท์. (2557). *การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน*. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา*. 2(2): 3-7
- เอกรินทร์ สีมหาศาล. (2546). *กระบวนการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา :แนวคิดสู่ปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: บั๊คพอยท์

เอกรินทร์ สี่มหาศาล. (2547, มกราคม-เมษายน). แนวทางการจัดศูนย์การเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติ
การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในประเทศไทย. *วารสารวิธีวิทยาการวิจัย*. 17(1): 41-63.

Denzin, N.K. (1970). *Sociological Methods: A source Book*. Chicago: Aldine.

Patto, M.Q. (1990). *Qualitative Evaluation and Research Methods*. 2nd ed. Newbury Park,
CA: Sage.

Robert Gilman. (1984). *The Way Of Learning What learning can, and might, become*.

Retrieved September 01, 2017, from <http://www.context.org/iclib/ic06/gilman5/>

Schunk, D. H. (1996). *Learning Theories: an educational perspective*. 2nd ed. Englewood
Cliffs, New Jersey: Prentice Hall”

ภาคผนวก

ประกาศสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองน่าน เขต ๒
เรื่อง อนุญาตการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยองค์กรชุมชนในศูนย์การเรียนรู้

ตามที่องค์กรชุมชนบ้านห้วยฟ่าน ได้ยื่นคำขอจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยองค์กรชุมชนในศูนย์การเรียนรู้ ตามกฎกระทรวง ว่าด้วย สิทธิขององค์กรชุมชนและองค์กรเอกชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้ พ.ศ. ๒๕๕๕ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองน่าน เขต ๒ ได้พิจารณาคำขอจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้และแผนการจัดการศึกษาแล้ว เห็นชอบให้จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยองค์กรชุมชนในศูนย์การเรียนรู้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. ชื่อศูนย์การเรียนรู้ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมาติบ้านห้วยฟ่าน
๒. ที่ตั้งศูนย์การเรียนรู้ เลขที่ ๓๕ บ้านห้วยฟ่าน หมู่ ๑๓ ตำบลเปือ อำเภอยางตลาด จังหวัดน่าน
๓. ผู้จัดการศึกษาขององค์กรชุมชน นายสมบุญ ใจปิง
๔. รูปแบบ จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามอัธยาศัย ระดับการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ ๑ - ๖

จึงประกาศให้ทราบโดยทั่วกัน

ประกาศ ณ วันที่ ๑๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๗

(นายชัยชัย ทับทิมอ่อน)

รองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา รักษาการแทน
ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองน่าน เขต ๒

ที่ ศธ 0519.12/ ๒ ๕๖๖

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สุขุมวิท 23 เขตวัฒนา กรุงเทพฯ 10110

๒๐ ธันวาคม 2559

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่ข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน ผู้ใหญ่บ้านห้วยพ่าน

เนื่องด้วย นางสาวดวงพร สุภาพร นิสิตระดับปริญญาโท สาขาวิชาการบริหารและการจัดการ
การศึกษา (การบริหารการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “วิธีการเรียนรู้กับการบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน”
โดยมี อาจารย์ ดร.ขวัญหญิง ศรีประเสริฐภาพ และ อาจารย์ ดร.กัมปนาท บริบูรณ์ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา
วิทยานิพนธ์

ในการนี้ นิสิตขออนุญาตเผยแพร่ข้อมูลเพื่อการวิจัย โดยใช้แบบสัมภาษณ์ ในหัวข้อเรื่อง
“วิธีการเรียนรู้กับการบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน” กับชาวบ้านในพื้นที่หมู่บ้านห้วยพ่าน
เพื่อเป็นข้อมูลในการวิจัย ทั้งนี้ นิสิตจะเป็นผู้ประสานงานในรายละเอียดดังกล่าว

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นายแพทย์ฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. 0 2649 5064

หมายเหตุ : สอบถามข้อมูลเพิ่มเติม กรุณาติดต่อนิสิต โทรศัพท์ 063 202 0778

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและยินยอม

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย

SWUEC- 078/61E

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจาก คณะกรรมการสำหรับพิจารณาโครงการวิจัยที่ทำในมนุษย์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและ ข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อโครงการวิจัยเรื่อง: วิธีการเรียนรู้กับการบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน

ชื่อผู้วิจัยหลัก: นางสาวดวงพร สุภาพร

สังกัด: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

เอกสารที่รับรอง:

1. แบบเสนอโครงการวิจัย
2. โครงร่างการวิจัย
3. เอกสารชี้แจงผู้เข้าร่วมการวิจัย
4. หนังสือให้ความยินยอมเข้าร่วมโครงการวิจัย

เอกสารที่พิจารณาทบทวน

1. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ 2 วัน/เดือน/ปี 7 พ.ค. 2561
2. โครงร่างการวิจัย	ฉบับที่ 2 วัน/เดือน/ปี 7 พ.ค. 2561
3. เอกสารชี้แจงผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ 2 วัน/เดือน/ปี 7 พ.ค. 2561
4. หนังสือให้ความยินยอมเข้าร่วมโครงการวิจัย	ฉบับที่ 2 วัน/เดือน/ปี 7 พ.ค. 2561

(ลงชื่อ).....

(นายปิยชาติ บุญเพ็ญ)

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการคณะกรรมการจริยธรรมสำหรับพิจารณาโครงการวิจัยที่ทำในมนุษย์

(ลงชื่อ).....

(รองศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรศรี เดชะปัญญา)

รองประธานคณะกรรมการฯ รักษาการแทน

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมสำหรับพิจารณาโครงการวิจัยที่ทำในมนุษย์

หมายเลขรับรอง : SWUEC/E-078/2561

วันที่ให้การรับรอง : 09/05/2561

วันหมดอายุใบรับรอง : 09/05/2562

แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์

คำชี้แจง : ก่อนเริ่มการสัมภาษณ์ ผู้สัมภาษณ์ดำเนินการชี้แจงวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ ระยะเวลาและแนวคำถามที่ใช้ รวมทั้งการขออนุญาตอัดเทปหรือจดบันทึกคำให้สัมภาษณ์ เพื่อนำไปใช้ในการสรุปผลโดยจะนำไปใช้ประโยชน์เพื่อการวิจัยเท่านั้น

1. ข้อมูลส่วนตัว

- 1.1 ชื่อ-นามสกุล
- 1.2 อายุ
- 1.3 ตำแหน่งหน้าที่

2. ความเป็นมาของศูนย์การเรียนรู้

- 2.1 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่านมีความเป็นมาอย่างไร
- 2.2 มีส่วนร่วมอย่างไรบ้างในการก่อสร้างหรือจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้
- 2.3 มีใครบ้างที่เข้ามามีส่วนในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้และมีส่วนร่วมอย่างไร
- 2.4 การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนช่วยแก้ปัญหาอะไรได้บ้าง
- 2.5 การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนส่งผลอย่างไรบ้าง

3. ข้อมูลของศูนย์การเรียนรู้

- 3.1 ชื่อศูนย์การเรียนรู้ สังกัด รูปแบบการจัดการศึกษา
- 3.2 ปรัชญา วิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์ของศูนย์การเรียนรู้
- 3.3 จำนวนนักเรียนในแต่ละปีการศึกษามีจำนวนเท่าไร และแบ่งเป็นระดับชั้นละกี่คน
- 3.4 จำนวนบุคลากรในแต่ละปีการศึกษา
- 3.5 ความสำเร็จที่ผ่านมาของศูนย์การเรียนรู้
- 3.6 เงื่อนไขอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จของศูนย์การเรียนรู้

4. หลักสูตรมรดกห้วยพ่าน

- 4.1 หลักสูตรมรดกห้วยพ่านมีที่มาอย่างไร
- 4.2 โครงสร้างหลักสูตรเป็นอย่างไร
- 4.3 มีรายวิชาใดบ้างในหลักสูตร
- 4.5 โครงสร้างเวลาเรียนเป็นอย่างไร

แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์ (ต่อ)

5. การบริหารงานวิชาการ

- 5.1 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละวันเป็นอย่างไร
- 5.2 มีการวัดและประเมินผลเป็นอย่างไรบ้าง ใช้อะไรเป็นเกณฑ์
- 5.3 นอกจากที่ศูนย์การเรียนรู้ นักเรียนเข้ารับการประเมินผลจากที่ไหนอีกบ้าง
- 5.4 เมื่อมีนักเรียนสำเร็จการศึกษาทางศูนย์การเรียนรู้ดำเนินการอย่างไร

6. การบริหารงานบุคลากร

- 6.1 จุดเริ่มต้นของการมาเป็นครู
- 6.2 มีการปรับตัวหรือพัฒนาตนเองอย่างไรบ้าง
- 6.3 ได้รับการอบรม ศึกษาดูงานอะไรบ้าง
- 6.4 ภาระหน้าที่หรือบทบาทนอกเหนือจากงานสอนมีอะไรบ้าง
- 6.5 มีบุคคลใดบ้างที่เข้ามาช่วยสอนนักเรียน

7. การบริหารงานงบประมาณ

- 7.1 ทรัพยากรของศูนย์การเรียนรู้มีอะไรบ้างและได้มาจากไหน
- 7.2 ศูนย์การเรียนรู้ได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากหน่วยงานหรือบุคคลใดบ้าง
- 7.3 ค่าใช้จ่ายของศูนย์การเรียนรู้มีอะไรบ้าง
- 7.4 ใครเป็นคนทำบัญชีรายรับรายจ่าย และมีการตรวจสอบบัญชีหรือไม่
- 7.5 อุปสรรคในด้านงบประมาณมีการแก้ไขอย่างไรบ้าง

8. การบริหารงานทั่วไป

- 8.1 บทบาทหรือการเข้ามามีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นอย่างไร
- 8.2 มีกิจกรรมใดบ้างที่คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม
- 8.3 ใช้สถานที่หรือแหล่งเรียนรู้ใดบ้างในการจัดการเรียนรู้
- 8.6 อุปสรรคหรือปัญหาที่มีการแก้ไขอย่างไรบ้าง

แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์ (ต่อ)

9. การเรียนรู้จากครอบครัว

- 9.1 สอนบุตรหลานเรื่องอะไรบ้าง
- 9.2 มีวิธีการหรือรูปแบบการสอนอย่างไร
- 9.3 ทักษะหรือความรู้ของบุตรหลานที่เกิดจากการสอนโดยครอบครัวมีอะไรบ้าง

10. การเรียนรู้จากวิถีชุมชน

- 10.1 ประเพณีหรือพิธีกรรมของชุมชนมีอะไรบ้าง
- 10.2 นักเรียนหรือเด็กในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเหล่านั้นอย่างไร
- 10.3 สอนอะไรกับเด็กๆบ้าง และมีวิธีการสอนอย่างไร
- 10.4 เกิดผลอย่างไรบ้างหลังจากที่ขึ้นนักเรียนได้เรียนรู้จากวิถีชุมชน

การตรวจสอบข้อมูลและการเผยแพร่ข้อมูล

เนื่องด้วย นางสาวดวงพร สุภาพร นิสิตปริญญาโท สาขาการบริหารและการจัดการการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้ดำเนินการเก็บข้อมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์ ในหัวข้อเรื่อง วิถีการเรียนรู้กับการบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน โดยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลกับท่านเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

เพื่อให้การนำเสนอข้อมูลเป็นไปอย่างถูกต้องและน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยจึงนำข้อมูลที่ได้ผ่านการถอดเทป ลงรหัส วิเคราะห์ และตีความในส่วนข้อมูลของท่าน มาให้ท่านตรวจสอบและให้การอนุญาตในการเผยแพร่ข้อมูลดังกล่าว โดยมีรายละเอียดดังที่แนบมาหลังเอกสารนี้

1. ความเห็นในการตรวจสอบข้อมูล

- ☐ ถูกต้อง ครบถ้วน
- ☐ ยังไม่ถูกต้อง ต้องแก้ไข ดังนี้.....
-
-

2. ความเห็นในการเผยแพร่ข้อมูล

- ☐ เห็นด้วย ไม่ต้องแก้ไข
- ☐ เห็นด้วย ต้องแก้ไข ดังนี้.....
-
- ☐ ไม่เห็นด้วย เพราะ.....
-

ลงชื่อ.....
(.....)

ผู้ตรวจสอบข้อมูล/ผู้ให้ข้อมูล

ลงชื่อ.....

นางสาวดวงพร สุภาพร

ผู้วิจัย

ภาพการดำเนินการเก็บข้อมูล

ตัวอย่างการบันทึกภาคสนาม

07.30 น. = นั่งเรียนบางคนมาถึง ศูนย์ การเรียน
- ทักทวนก่อนเข้า

08.00 น. = เข้าแถวเคารพธงชาติ
▪ สวดมนต์ ▪ ร้องเพลงแม่เฒ่า ▪ ขึ้นสวดมนต์
▪ ไหว้พระพุทธรูป

เดินขึ้นห้องเรียน (* ไม่มีการผูกหน้าแถว)

08.50 น. = นั่งเป็นวงกลม ซึ่งในวงกลมก็พักใครและนักเรียนนั่งร่วมกัน
▪ พูดคุยเรื่องข่าวต่างๆ (วันนี้พูดคุยถึงการแข่งขันที่สวนสัตว์เชียงใหม่)
▪ เล่าข่าว (นักเรียนจะสลับหมุนเวียนกัน เล่าข่าวที่ได้ดูจาก TV
ในเพื่อนได้ฟัง จากนั้นก็ทำสรุป ข้อเท็จจริง และความคิดเห็น
ที่ได้จากการฟังข่าวเพื่อนเล่าในวงกลม)

* บางครั้งอาจมีการกล่าว ตักเตือน เรื่องของความปลอดภัยในห้องเรียน

10.00 น. = เริ่มเรียนตรงแถว นักเรียนจะได้เลือกว่าอยากเรียนอะไรในวันนี้
(รายวิชาในช่วงเช้า = คณิตศาสตร์ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ)
เพื่อที่จะเลือกวิชาที่จะเรียนได้ แล้ว จะเรียนวิชาเดียวกันหรือเลือกเรียน
แต่อย่างใดก็ได้

▪ นอกจากการเรียนการสอนทางด้านวิชาการ มีการให้นักเรียนทำกิจกรรมอื่น
เพื่อส่งเสริมทักษะ ทักษะชีวิต เนื่องจากปัจจุบันชุมชนมีการ "ท่องเที่ยวโดยชุมชน"
ทำให้นักท่องเที่ยวสนใจวัฒนธรรมดินแดนให้กับนักท่องเที่ยว (* ฝึกเป็นผู้ประกอบธุรกิจ)
* นักเรียนที่มีทักษะในการดำรงชีวิตสูงมาก !! *

เด็ก ๆ สนใจที่จะช่วยกันเก็บข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ในชุมชน กิจกรรมที่ทำให้นักเรียน
เรียนรู้การทำงานร่วมกัน แบ่งหน้าที่กันในการทำงาน ฝึกกระบวนการวางแผนงาน
- ตั้งกลุ่ม - แบ่งกลุ่ม - เลือกหัวหน้า

- คนทำหน้าที่ : พี่อู๋ พี่อาร์ม พี่จุ๊ พี่เจมส์
- นักคิดค้น : พี่โอ๋ พี่เนน
- คนบริหาร : พี่แพท พี่อาร์ท
- คนทำงาน : พี่มณี
- คนทำบัญชี : พี่แอม

▪ การทำงานร่วมกัน ควร มีหน้าที่ให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ ช่วยเหลือ
การแบ่งหน้าที่กันทำงานทำให้นักเรียนได้รับความพึงพอใจและมีความสุข

ศัพท์ท้องถิ่น

1. เลาหื้อเออแรง = ร่วมมือร่วมแรงกันทำงานโดยไม่หวังผลตอบแทน.
2. พ้อหลวง = สรรพนามเรียกพี่สาวตา
3. แม่หลวง = สรรพนามเรียกพี่สาวยาย
4. อื้อ = สรรพนามใช้เรียกพี่สาวตา เช่น แม่อื้อ (ยาย, ย่า)
5. ขนบเจ๊ = ขนบวีชน
6. ตู๋ = ล้วน
7. ตู๋ = ทวีตอม
8. หาบหน้าแหะ = เกเร, ดี
9. ขี้ข้าว = หุงข้าว
10. ป่องจ๊ะ = กินข้าว
11. หวานป้อ = ทอดแห
12. ไค่ห่วย = หาบเอา

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นางสาวดวงพร สุภาพร
วันเดือนปีเกิด	21 ตุลาคม 2534
สถานที่เกิด	เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย จังหวัดกรุงเทพมหานคร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	39 หมู่ที่ 2 ตำบลบางประแดง อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13160
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2552	มัธยมศึกษาตอนปลาย จาก โรงเรียนจอมสุรางค์อุปถัมภ์
พ.ศ. 2556	การศึกษาระดับบัณฑิต (กศ.บ.) สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ จาก มหาวิทยาลัยบูรพา
พ.ศ. 2561	การศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.) สาขาวิชาการบริหารและการจัดการการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ